

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

"Se heidän älykkyys ja miten he pystyvät pelittämään tilannetta"

Alle kouluikäisen lapsen PDA-piirteiden ilmeneminen ja pedagogiset tukikeinot

Krista Pekkala
Pro gradu -tutkielma
Y2301896
Kasvatustieteiden tiedekunta
Erityispedagogiikan asiantuntijan maisteriohjelma
Lapin yliopisto
Kevät 2025

Lapin yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta

Työn nimi: ”Se heidän älykkyys ja miten he pystyvät pelittämään tilannetta” Alle kouluikäisen lapsen PDA-piirteiden ilmeneminen ja pedagogiset tukikeinot

Tekijä: Krista Pekkala

Koulutusohjelma/oppiaine: Erityispedagogiikan asiantuntijan maisteriohjelma

Työn laji: Pro gradu -tutkielma/Maisteritutkielma Lisensiaatintutkimus__

Sivumäärä, liitteiden lukumäärä: 100 sivua + 4 liitettä

Vuosi: 2025

Tiivistelmä

Pro gradussani tutkin alle kouluikäisen lapsen PDA-piirteiden ilmenemistä ja sitä, millaiset pedagogiset tukikeinot tuottavat sujuvaa arkea. Äärimmäinen vaatimusten välttelykäyttäytyminen (*pathological demand avoidance=PDA*) on vähäisesti tutkittu ilmiö Suomessa ja tietoa on tuotu esille pääosin kokemukseräisesti. Kansainvälisesti tietoa on enemmän ja se pohjautuu pääasiassa Newsonin, Maréchalin ja Davidin (2003) muodostamaan tietoon ilmiöstä. Tutkimukseni tavoitteena on ymmärtää alle kouluikäisen lapsen PDA-piirteiden ilmenemistä varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen työntekijöiden käsityksiä tulkiten ja tuottaa pedagogisia tukikeinoja. Tiedon tarvetta lisää se, etteivät tavanomaiset pedagogiset keinot välttämättä toimi. Hallitsematon ja tunnistamaton PDA-oireilu vaikuttaa koko ryhmän toimintaan luoden ympärilleen kaaosta. Pyrin saamaan äärimmäisen vaatimusten välttelyn ilmiöstä monipuolisen kuvan suomalaisesta näkökulmasta varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen työntekijöiden käsitysten kautta liittäen sitä tutkittuun, pääasiassa kansainväliseen tietoon. Tähän liittyy pedagogisten tukitoimien tarkentaminen, jotta tutkimuksesta olisi hyötyä arjen pedagogisiin ratkaisuihin PDA-piirteisen lapsen ja hänen yhteisöjensä hyvinvointia tuoden.

Tutkimukseni tieteenfilosofisena viitekehyksenä on fenomenografis-hermeneuttinen paradigma. Tutkimuksen aineisto koostuu puolistrukturoitujen kyselylomakkeiden vastauksista (N=22) ja teemahaastattelusta (N=2). Aineiston keruun toteutin sosiaalisen median kautta jakaen tutkimuspyyntöä linkeineen aihetta lähellä oleviin kohderyhmiin. Aineiston analysoin Uljensin (1989) ja Niikon (2003) fenomenografisen metodologisen ohjeistuksen mukaan. Tulokset muodostuvat kategorioista abstrahoiduista kuvauskategorioista. Tulososiossa peilaan aineiston kautta saatuja tuloksia olemassa olevaan tietoon, ja hermeneuttinen kehämäisyys lähtee siitä laajenemaan ymmärryksen lisääntyessä. Tulosten pohdinta tehdään suhteessa teoretietouteen, jotta ymmärrys kasvaa ilmiöstä ja lisää tietoa pedagogisista tukikeinoista.

Tutkimukseni tuloksina ovat kaksi kuvauskategoriaa vastaten kahteen tutkimuskysymykseen. Toinen osa tuloksista kuvaa alle kouluikäisen lapsen PDA-piirteisyyden ilmenemistä neljästä eri näkökulmasta, jotka ovat: 1. Kehitykselliset piirteet, 2. Lapsi mikrosysteemin jäsenenä, 3. Vastustelu ja vaatimusten välttely sekä 4. Taustatekijät PDA-piirteiden korostumiseen. Toinen osa tuloksista kuvaa sujuvaa arkea tuovia pedagogisia tukikeinoja viidellä eri osa-alueella, jotka ovat: 1. Yleisimmin käytetyt pedagogiset tukikeinot ja niiden toimivuus, 2. Vuorovaikutus ja ohjaaminen, 3. Kohti sujuvaa arkea ahdistuneisuutta ja kuormittuneisuutta vähentämällä, 4. Pedagoginen tuki mikrosysteemin jäsenenä toimimiseen ja 5. Osaamisen kehittäminen. Pedagogisista tukikeinoista loin Pedagogisen tuen PDA-avaimet -mallin (kuvio 13).

PDA-piirteisyyden kuvaus vahvisti kansainvälisesti tiedettyä ilmiön kuvausta, tarkentaen joitakin kohtia. Tulokset laajentavat nykyistä PDA:n pedagogiseen tukeen suunnattua PANDA-mallia. Kattavat tukikeinot vuorovaikutukseen, luottamuksellisen suhteen muodostamiseen ja mentalisaatiokykyyn tulivat uutena. Selvyttä tuli sääntöjen suhteen toimimiseen sekä suotuisan toiminnan tukemiseen kehujen ja palkkioiden kriittisenä tarkasteluna. Tutkimustulokset lisäsivät tietoa sosiaaliin tilanteisiin liittyvästä vallan tematiikasta ja osallisuudesta. Tutkimus antoi ymmärrystä PDA:n vaikutuksista yhteisön toimintaan. Tutkimuksessa sivuan PDA:n ja autismikirjon yhteyttä piirteisyyden ja tuen keinojen näkökulmasta.

Avainsanat: äärimmäinen vaatimusten välttely, pathological demand avoidance, PDA-piirteisyys, erityispedagogiikka, neuropsykiatriset häiriöt

Tutkielma ei sisällä muita kuin tekijän/tekijöiden omia henkilötietoja.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 PDA-KÄSITTEEN JA ILMIÖN MUOTOUTUMINEN	7
2.1 PDA kansainvälisessä tutkimuksessa	9
2.2 PDA kansallisessa tutkimuksessa	12
3 PDA tieteenalojen risteyksessä	13
3.1 PDA diagnoosina	15
3.1.1 PDA ja neuropsykiatriset häiriöt	17
3.1.2 PDA ja käytöshäiriö sekä uhmakkuushäiriö	21
3.1.3 PDA ja psyykkiset vaikeudet sekä ympäristökijöistä aiheutuvat vaikeudet	21
4 PEDAGOGINEN TUKI VARHAISKASVATUKSESSA JA ESIOPETUKSESSA	23
4.1 Erityispedagogiset menetelmät	24
4.2 Oikea-aikaisen ja kohdennetun tuen vaikuttavuus yksilö- ja yhteisötasolla	27
5 TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	30
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	31
6.1 Fenomenografis-hermeneuttinen lähestymistapa	31
6.2 Tutkimuksen aineiston keruu	32
6.3 Aineiston analyysi	35
6.4 Eettiset ratkaisut	39
6.5 Luotettavuus	41
5 TULOKSET	44
5.1 PDA-piirteisyyden ilmeneminen	44
5.1.1 Kehitykselliset piirteet	46
5.1.2 Lapsi mikrosysteemin jäsenenä	49
5.1.3 Vastustelu ja vaatimusten välttely	53
5.1.4 Taustatekijät PDA-piirteiden korostumiseen	57
5.2 Sujuvaa arkea tuovat pedagogiset tukikeinot	58
5.2.1 Yleisimmin käytetyt pedagogiset tukikeinot ja niiden toimivuus	60
5.2.2 Vuorovaikutus ja ohjaaminen	64
5.2.3 Kohti sujuvaa arkea ahdistuneisuutta ja kuormittuneisuutta vähentämällä	67
5.2.4 Pedagoginen tuki mikrosysteemin jäsenenä toimimiseen	69
5.2.5 Osaamisen kehittäminen	72
6 POHDINTA	75
6.1 PDA-piirteisyys ja pedagoginen tuki suhteessa muuhun tutkittuun tietoon	75
6.2 Sosiaaliset suhteet ja osallisuus	90
7 LOPUKSI	94
LÄHTEET	96
Liite 1. Kyselytutkimus	
Liite 2. Tutkimusesite	
Liite 3. Kehumisen tavat	
Liite 4. Tiivistelmä pda-piirteisyyden ilmenemisestä ja pedagogisista tukikeinoista	

1 JOHDANTO

Äärimmäinen vaatimusten välttely eli pathological demand avoidance (=PDA) on noussut pinnalle sosiaalisessa mediassa HUS lastenpsykiatrian, Autismiliiton julkaisuissa, erilaisissa ilmiöön liittyvissä ryhmissä ja uutisoinnissa. Äärimmäinen vaatimusten välttely tarkoittaa päivittäisten vaatimusten kuten arkitoimien ja omien tarpeiden pakkomielteistä vastustamista käyttäen strategioita tai sosiaalisesti manipulatiivisia keinoja vältelläkseen niitä. Arkitoimiin ja muihin tekemisiin liittyvät vaatimukset aiheuttavat ahdistuneisuutta, joka ilmenee yrityksinä hämmentää, kehittää tekosyitä, neuvotella ja vetäytyä, jotka voivat eskaloitua uhkauksiin ja aggressioon. (O’Nions, Happé, Viding & Noens 2021.) Hallitsematon ja tunnistamaton PDA-oireilu vaikuttaa varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa hyvin vahvasti koko ryhmän toimintaan luoden ympärilleen turvattomuutta ja ennustamattomuutta. Vaikutukset ovat nähtävissä Bronfenbrennerin (1994) systeemiteorian eri tasoilla vaikuttaen lapsen ja ryhmän lisäksi varhaiskasvatusorganisaatioon, yhteiskunnan palveluihin ja lapsen perheeseen.

Olen työskennellyt varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen erityisopettajana kahden PDA-piirteisen lapsen kanssa. Näistä kertyneiden kokemusten ja sosiaalisen median keskusteluja seuraten tunnistan joitakin PDA-piirteitä ennen tutkimuksen kautta saatavaa tietoa. Ihmetys tavanomaisten, neopsyipiirteisille lapsille tarkoitettujen tuen muotojen toimimattomuudesta ja jopa tilanteen pahentamisesta ovat herättäneet kiinnostukseni ilmiön tarkemmalle tutkimiselle. Varhaiskasvatukseen on täytynyt etsiä aivan uudenlaisia lähestymistapoja ohjaamiseen ja arjen sujuvoittamiseen. Rakenteellisen ja pedagogisen tuen vahvistamiseksi on luotu poikkeuksellisia tukitoimia.

Ilmiön tunnistaminen kansallisella tasolla vaatii lisää tutkimustietoa. Suomessa ilmiötä sellaisenaan ei ole tutkittu alle kouluikäisillä lapsilla erityispedagogisesta näkökulmasta. Julkaisuja on luotu erityisesti lastenpsykiatrian erikoislääkäri Anita Puustjärven toimesta (ks. 2024b, 211, 232; Puustjärvi 2022; Duodecim 2023 c). Käypä hoito-suositus pohjaa tässäkin tutkimuksessa mainittuihin lähteisiin (ks. Newson ym. 2003; Kildahl ym. 2021; Green ym. 2018). Kansallisesti aiheeseen on viitattu suun terveydenhuollon, sosiaalialan ja toimintaterapian näkökulmasta (ks. Häikiö 2024; Härkönen 2023 aikuiset; Nojonen & Nurmi 2024; Mässeli & Mäkimartti 2023 sekä Junikka & Kervinen 2024) opinnäytetöissä. Opinnäytetyöt viittaavat PDA-piirteiden suhteen järjestöjen tuottamaan tietoon, Puustjärven julkaisuihin ja muutama kansainvälinen tieteellisesti luotettava lähdekin on teoriataustassa.

Kansainvälisesti aihetta on tutkittu ja kirjoitettu oppimateriaaleja painottuen maantieteellisesti Iso-Britanniaan ja tieteenaloittain kasvatustieteeseen, psykologiaan ja lastenpsykiatriaan. Kildahl, Helverschou, Rysstad, Wigaard, Hellerud, Ludvigsen & Howlin (2021) ovat tehneet systemaattisen kirjallisuuskatsauksen äärimmäiseen vaatimusten välttelykäyttäytymiseen liittyen, joka kattaa 13 tutkimusta. Näitä tutkimuksia käsittelen pro gradussani tutkiessani omasta aineistostani nousevia tuloksia. Christie, Duncan, Fidler ja Healy (2012) sekä Truman (2021) ovat kirjoittaneet oppikirjat aiheesta.

Erityispedagoginen tutkimus suuntautuu kehityksellisiin ja/tai oppimisen tarpeisiin perustuvaan lapsen pedagogiseen tukeen, joka ei ole lääketieteellisen tutkimuksen talutusnuorassa. Kasvatustieteissä on tarvetta tutkitulle tiedolle PDA-piirteisten lasten tunnistamiseksi, mikä mahdollistaa pedagogisen ja rakenteellisen tuen. Tutkimusperustainen tieto vähentää arkikäsitteistä nousevaan subjektiiviseen asiantuntijuuteen nojaamista, koska on vankempi perusta erityispedagogiseen tukeen. Eri valtioiden kulttuuritaustat tuottavat eroavaisuuksia varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen toimintaympäristöihin ja toimintakulttuuriin, joten PDA-piirteisyyden ilmenemisessä ja toimivissa pedagogisissa tukikeinoissa voi tästä johtuen olla eroavaisuuksia. Suomalaiseen kontekstiin liittyvä tutkimus poistaa tällaiset epäluotettavuustekijät kansainvälisen tutkitun tiedon yleistämisessä suomalaiseen kulttuuriin. Pyrin tutkimuksellani tuottamaan uutta tietoa PDA:sta suomalaisessa kontekstissa.

Ilmiön on tunnistanut ensimmäisenä Elizabeth Newson, joka huomasi tarpeen PDA:n määrittämiselle ilmiönä, sillä jopa autismikirjon oppilaille tarkoitettussa erityiskoulussa ilmeni vaikeuksia muutamankin PDA-piirteisten oppilaiden tultua sinne heidän uhmatessaan intensiivisesti sääntöjä ja vaatimuksia (Newson, Maréchal & David 2003, 596). PDA-piirteisille lapsille oli useimmiten enemmän haittaa kuin hyötyä autismikirjoon suunnatuista menetelmistä, jolloin tarvetta oli eriytyvän ilmiön määrittelemiselle (Newson ym. 2003, 596). PDA liitetään joissakin tutkimuksissa autismikirjon yhteyteen, mutta siitä on kiistelty (ks. Gillberg 2014, Woods 2020 & Green ym. 2018)

Omien kokemusteni mukaan PDA-piirteinen lapsi pyrkii hallitsemaan aikuisia ja lapsia sekä varhaiskasvatusryhmän toimintaa minimoiden siten omaa ahdistuneisuutta. Hän nauttii tietyissä rooleissa (pelit, ohjelmat, leikit) toimimisesta ja hänen on vaikea päästä niistä irti siirtyen arkitoimintoihin omana itsenään. Vastusteleminen arkitoimintoja kohtaan näkyy erikoisina selityksiä tai konflikteina. Vastustelu liittyy mukaviinkin puuhiin ja omasta kehosta tuleviin vaatimuksiin. Ulkoa opittujen sosiaalisten taitojen avulla hän pystyy luomaan sosiaalisia strategioita saadakseen haluamansa, mutta vertaisena leikissä neuvottelu ei onnistukaan. Huumorintajuisuus ja nokkela kielenkäyttö kukoistavat. Keinottomuus on tuttu tunne PDA-piirteisen lapsen kanssa toimivalle varhaiskasvattajalle.

Umpikujassa olemisen tunne lisää tiedon tarvetta, jota on PDA:n diagnoosiperusteisuuden puuttessa vaikea löytää. Arkikäsitteistä nouseva subjektiivinen asiantuntijuus on noussut pinnalle, johon tiedonjanoiset pohjaavat toimintansa tuen tarpeen tunnistamisessa ja keinojen käytössä. Sosioemotionaalit haasteet ovat moninaisia ja voivat vaatia erityistä tukea, jolloin tuen muotojen tulisi olla tutkimusperustaisia vaikuttavuuden lisäämiseksi.

Tutkimukseni tavoitteena on pyrkiä ymmärtämään alle kouluikäisen lapsen PDA-piirteiden ilmenemistä varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen työntekijöiden käsityksiä tulkiten ja tuottaa pedagogisia tukikeinoja. Tuloksissa vastaan kahteen tutkimuskysymykseeni, jotka ovat:

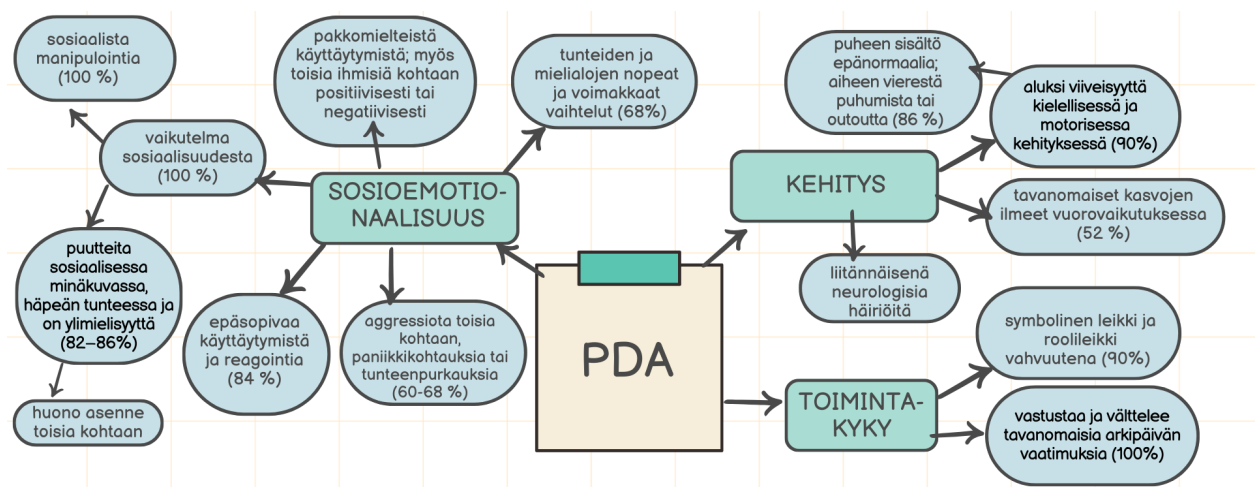
1. Millaisia käsityksiä varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen työntekijöillä on PDA-piirteisen lapsen toiminnasta ja käyttäytymisestä?
2. Millaiset pedagogiset tukikeinot toimivat PDA-piirteisen lapsen kanssa tuoden sujuvaa arkea?

Tutkimukseni on fenomenografis-hermeneuttinen tutkimus. Kerään aineistoni varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen työntekijöiltä, jotka ovat työtehtäväänsä kelpoisia, ja joilla on/on ollut omassa ryhmässään PDA-piirteinen lapsi. Aineistonkeruun toteutan monimenetelmäisesti puolistrukturoituna teemahaastatteluna ja puolistrukturoidulla kyselylomakkeella. Aineiston analysoin Uljensin (1989) ja Niikon (2003) fenomenografisen metodologisen ohjeistuksen mukaan. Analyysin loppuvaiheessa otan hermeneuttisen kehän mukaan peilaamalla merkityksiä tutkittuun tietoon ja yksittäisiä merkityksiä suhteessa kokonaisuuteen. Muodostuneet kuvauskategoriat kategorioineen ovat tutkimukseni tulokset. Tutkielman alussa esittelen tietoa äärimmäisestä välttelykäyttäytymisestä, kansallisesti ja kansainvälisesti. Ilmiön jäsentymistä tarkastelen lähitieteiden näkökulmasta. Esittelen pedagogisen tuen periaatteet. Tutkielma rakentuu tämän jälkeen tutkimuksen tavoitteen ja tutkimuskysymyksen kautta edeten tutkimuksen toteuttamisen kuvaamiseen kohti tuloksia. Pohdinta ja loppusanat päättävät tutkielman. Painopiste tutkielmassa on tulosten kuvailussa ja pohdinnassa.

Mielenkiintoista tutkimusmatkaa kohti äärimmäisen vaatimusten välttelykäyttäytymisen maailmaa. Jokainen lapsi on ymmärryksen arvoinen ja ansaitsee toimivat pedagogiset tukikeinot kasvun, kehityksen ja oppimisen turvaamiseksi. Me aikuiset pystymme helpommin joustamaan ja muuttamaan toimintaa, jotta Lasten oikeuksien sopimuksen 23 artikla erityistarpeiden huomioinnista sekä täysipainoisesta elämästä toteutuu. Varhaiskasvatuslaki (2018, §3) vaatii turvallisen varhaiskasvatusympäristön edistämään jokaisen lapsen hyvinvointia, mikä edellyttää lapsen tuen tarpeen tunnistamista ja tarkoituksenmukaisen tuen järjestämistä.

2 PDA-KÄSITTEEN JA ILMIÖN MUOTOUTUMINEN

Psykologian professori Elizabeth Newson loi PDA-käsitteen vuonna 1983 tehdessään töitä autismitutkimuksen parissa Nottinghamissa. Pyrkimyksenä oli luoda PDA tarkemmin tunnistettavaksi kuin luokiteltuna laaja-alaisiin kehityksen häiriöihin DSM-IV -tautiluokituksen mukaisesti (Newson ym. 2003). Käsitteestä on eri tutkijoiden kesken käyty keskustelua. Milton (2013) ajattelee vaatimusten välttelmisen rationaalisenä käyttäytymisenä tilanteessa, jossa on kokemus voimakkaasta stressistä. Hänen mukaansa käsite ilmiöstä on ”rational demand avoidance”. Woodsin (2019) mukaan käsite on ”demand avoidance phenomena”. Gillbergin ym. (2015) mukaan käsite on ”extreme demand avoidance”. Siitä käytetään lyhennettä EDA. (Kildahl, Helverschou, Rysstad, Wigaard, Hellerud, Ludvigsen & Howlin 2021, 2163.) Joissakin yhteyksissä käytetään viimeisimmästä käsitteestä ”extreme anxiety-based demand avoidance” (ks. Gillberg 2014). Yleisimmin käytetty termi englanniksi on pathological demand avoidance ja sen suomenkielisenä vastineena käytetään käsitteitä äärimmäinen vaatimusten välttely. Lisäksi kansallisessa keskustelussa näyttöä yhdistelmä PDA/EDA. Palatakseni ilmiön alkujuurille eli vuosikymmenelle 1970, on Newson ensimmäisenä tunnistanut lapsia, joiden piirteet muistuttivat autismia, mutta eivät kuitenkaan tyyppillisesti. Poikkeavuutta autismiin verrattuna oli kyky mielikuvituksen käyttöön, juonelliseen symboliseen leikkiin, sosiaalisuuteen ja kyky käyttää kieltä pragmaattisesti hyvin. PDA-käsite luotiin vuonna 1983 Newsonin päätelmien perusteella. (Newson ym. 2003, 595.) Newson liitti PDA:n epätyypilliseen autismiin kuvaillakseen lapsia, joiden piirteet vastasivat seuraavaksi kuvattua (kuvio 1, suluissa, kuinka suurella osalla tutkituista):

KUVIO 1. PDA-piirteet Newsonin ja kumppaneiden (2003, 596-598) luettelosta mukailtuna

Newsonin tutkimus perustui 150 lapsen kohorttiaineistoon, jossa osalla (N=50) lapsista piirteisyys ei sopinut tyypilliseen autismiin, mutta joilla oli keskenään samanlaista piirteisyyttä. Heillä nämä piirteet tunnistettiin seuranta-aikana kahteen kertaan ja piirteisyydestä alettiin käyttää käsitettä äärimäinen vaatimusten välttely (= pathological demand avoidance). Lisäksi osalla tutkituista oli aggressiota toisia kohtaan, äärimmäisiä paniikkikohtauksia tai tunteenpuuskia, vähäistä myötätuntoa ja häpeän kokemusta sekä vastuuttomuutta toisia lapsia kohtaan (Newson ym. 2003, 596).

Tieto PDA:sta on lisääntynyt tutkimusten myötä. Norjalaiset tutkijat Kildahlin (2021) johdolla ovat tehneet systemaattisen kirjallisuuskatsauksen äärimmäiseen vaatimusten välttelykäyttäytymiseen liittyvistä vertaisarvioituista tutkimuksista, joka kattaa 13 tutkimusta. Tutkimusten aineistot on pääosin kerätty vanhempien näkökulmista pohjautuen PDA:n tunnistekriteereihin. Christie (2007) vastaa kritiikkiin tutkimusten pohjautumisesta muun muassa vanhempien kokemuksiin PDA-piirteisestä lapsesta, että heidän kauttaan saadaan ymmärrystä ja tukikeinoja erittäin hyvin, koska tuntevat lapsensa hyvin. Pääosin tämä kriteeristö nojaa psykologi Newsonin (2003) ja kumppaneiden luomaan profilliin lapsista, jotka vastustavat pakkomielleisesti päivittäisiä vaatimuksia ja käyttäytyvät sosiaalisesti manipuloivalla tavalla. Tutkimusten tulokset tekevät kiistanalaiseksi se, ettei niiden tuottamissa PDA-piirteisyyksissä ole otettu huomioon ilmiön luotettavaa mittaamista ja tarkkaa määritelmää suhteessa muihin psykiatrisiin häiriöihin. (Kildahl ym. 2021, 2162.) Käypä hoidon työryhmän (Duodecim 2023 c) mukaan PDA:n piirteitä pitäisi vertailla ahdistuneisuuden lisäksi muihin mielen-terveyshäiriöihin ja autismitieteen häiriön lisäksi muihin neurokehityksellisiin häiriöihin.

Green ja kollegat (2018, 4) esittävät kritiikkiä nykyisten PDA-tutkimusten validiudesta, että niiden luotettavuutta heikentää niiden aineistonkeruun pohjautuminen vanhempien käsityksiin PDA-piirteisistä sekä heidän käsitysten raamittuminen yhteen ainoaan eli Newsonin (2003) tutkimuksen oirekuvaukseen. Havaintojen pohjaaminen ainoastaan vanhempien näkemyksiin voi lisätä epäluotettavuutta, jolloin on vaarana liika subjektiivisuus objektiivisuuden sijaan. Konteksti vaikuttaa lapsen toimintaan, joten se voi olla erilaista kotona verrattuna varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen. Omasta mielestäni tarvitaan monenlaisten näkökulmien yhteensovittamista, sillä jokainen näkökulma on oikea ja ainutlaatuinen käsitykseltään ja kokemukseltaan.

2.1 PDA kansainvälisessä tutkimuksessa

Newsonin ja työryhmänsä (2003) tutkimus on ensimmäinen tutkimus, jonka pyrkimyksenä on tunnistaa PDA:n omat ilmenemistavat erillisenä laaja-alaisista kehityshäiriöistä. Newsonin ja kumppaneiden (2003) tutkimus on perustavanlaatuinen, sillä he loivat ensimmäisenä käsitteen pathological demand avoidance, joka syntyi kuvaamaan henkilökuntaa, joiden piirteet eivät psykologisissa tutkimuksissa sopineet minkään muun kehityksen poikkeaman alle, mutta piirteet olivat luonteeltaan keskenään samankaltaisia ja yhdistäviä. Newsonin ja kumppaneiden (2003) tutkimus on se, johon pohjaavat suurin osa sen jälkeen tulleista tutkimuksista kansainvälisestikin.

O’Nions, Christie, Gould, Viding ja Happé (2013) kehittivät silloisiin olemassa oleviin PDA-tutkimuksiin (Newsonin ym. 2003) perustuen mittarin PDA-piirteiden tunnistamiseen, Extreme Demand Avoidance Questionnaire (EDA-Q). Tämä tutkimus on päässyt lähimmäksi PDA-piirteisyyden tunnistamisessa, sillä aineistossa on myös terveydenhuollon ammattihenkilöiden taholta tunnistettuja lapsia (N=50), joilla on PDA-piirteitä. EDA-Q:n käytettävyyttä ilmiön tunnistamiseen on arvioitu ison aineistokoon kattavan tutkimuksen avulla, johon yhdistettiin muitakin analyysimenetelmiä (O’Nions ym. 2021). O’Nionsin ja kumppaneiden (2021, 269) mukaan näillä keinoin saatiin eroteltua PDA-piirteisten osajoukko 334 autismikirjon lasten joukosta. Stuart, Grahame, Honey ja Freeston (2019) ovat käyttäneet EDA-Q -mittarin lisäksi SRS-2 -mittaria PDA-piirteiden selvittämiseksi. Osassa tutkimuksista on käytetty DISCO-mittaria (ks. Gillberg ym. 2014; O’Nions, Gould, Christie, Gillberg, Viding & Happé 2015; O’Nions ym. 2018). O’Nions kollegoineen (2015) ovat poimineet DISCO-mittarista PDA:han sopivia osioita, joiden avulla on tunnistettu osajoukko (N=27) autismikirjon henkilöistä (N=153) vastaamaan PDA-piirteisyyttä. Piirteitä olivat heikko yhteistyökykyisyys, manipulatiivisuus ja kontrollointi, huono käytös, vaikeudet ihmissuhteissa, rooleissa toimiminen, valehtelu, epäsosiaalinen ja shokeeraava käytös sekä toisten häirintä. (O’Nions ym. 2015, 412.)

Truman (2021, 21) suosittelee lasten kohdalla olevan tarkoituksenmukaista käyttöä leikkiin perustuva havainnointia, jossa arvioidaan vaatimukseen suhtautumista, välttelykäyttäytymisen ilmenemistä ja aikuisen ohjaamisen keinoja. PDA-tutkimuksissa ei ole käytetty Suomessa autismikirjon diagnostisina menetelminä käytettyjä ADOS-, ADI-R tai CARS -tutkimusmenetelmiä, jotka ovat Käypä hoito -suosituksissa (Raaska & Kujanpää 2023). Validien ja eksaktien tutkimusmenetelmien puuttuessa on PDA:ta luotettavimmin tunnistettu käyttäen EDA-Q, SDQ, Development and Well-Being Assessment

-menetelmää, autismikirjon diagnostisia tutkimusmenetelmiä ja ahdistuneisuuden mittaamisen menetelmiä poissulkien ja yhteen liittäen yleisimmät liitännäisdiagnoosit (Green ym. 2018, 7).

Gillberg (2014) näkee ongelmallisena PDA-käsitteen, sillä se sisältää ajatuksen patologisuudesta. Gillbergin (2014, 770) mielestä EDA sopii paremmin käsitteeksi sen sisältämän *extreme* (suom. äärimmäisen) sanan vuoksi, joka kuvastaa shokeeraavaa käyttäytymistä. Gillberg (2010, 769) on tutkinut ilmiötä liittäen sen useampiin mahdollisiin piirteisyyksiin tai häiriöihin. PDA-piirteisyys voi kuulua autismikirjoon tai uhmakuushäiriöön tai sisältää taustalla olevia vaikeuksia muun muassa ADHD:ta, kielenkehityksen vaikeuksia ja lievää kehitysvammaa. Toisaalta hän pitää myös mahdollisena PDA:n olemisen oma ilmiönsä. (Gillberg 2010.) Gillbergin kannanottojen luotettavuutta heikentää Newsonin ja kumppaneiden (2003) PDA-käsitteen muuntaminen, jonka lyhenteen hän muuntaa *public display of affection* (suom. julkinen esitys kiintymyksestä) sekä käyttää PDA-käsitettä sitaateissa seuraavaksi mainitsemassani tutkimuksessa. Tutkijoiden välinen arvostus, vaikka kriittisyys on suotavaakin tutkimuksen kentällä, on tärkeä pohja eettisesti kestäväälle tieteelliselle keskustelulle. Gillberg (2014) keräsi työryhmän, johon kuuluivat hänen lisäkseen Thompson, Biskupsto ja Billstedt, ja he tutkivat DISCO-mittarin avulla PDA-piirteisten henkilöiden vanhempia saadakseen käsityksen EDA-piirteisyydestä osana autismikirjon profiilia.

Osa tutkijoista ovat kyseenalaistaneet Newsonin ja kumppaneiden luoman asetelman tai tuoneet omia näkökulmia tieteelliseen keskusteluun. Milton (2013) pitää PDA:n luomista autismista erillisenä ilmiön patologisoimisena, sillä hänen mielestään normatiivisia sosiaalisia taitoja hiukan enemmän saavuttaneen ja omaa toimijuuttaan puolustavan autismikirjon henkilön toimintaa tulisi pitää luonnollisena osana hänen toimintaansa. Milton (2013) luottaa the National Autistic Societyn (=NAS) -järjestön jäsenyykseen PDA:sta autismikirjon yhtenä ilmenemismuodoista. Milton (2018) on tehnyt kriittisen katsauksen, jossa ilmiötä on vertailtu muihinkin mahdollisiin selityksiin kuten uhmakuushäiriöön (ODD), kiintymyssuhdehäiriöön, toiminnanohjauksen vaikeuksiin, monotropismiin eli mielenkiinnon kohdistumiseen yksittäiseen asiaan intensiivisesti ja juuttumisiin. Green työryhmänsä kanssa (2018) esittelevät perusteluja ja todisteita sen puolesta, että PDA ei olisi itsenäinen ilmiö erillisenä autismikirjon häiriöstä. Green kumppaneineen (2018, 1) jäsentävät sen lukemiensa tutkimusten pohjalta osaksi autismikirjoa, jossa haasteita on sosiaalisen kehityksen osa-alueella, aistitiedon käsittelyssä ja kognitiivisessa herkkyydessä. Greenin ja kumppaneiden (2018) artikkelin sisällysluetteloa tutkiessani hahmotin sieltä viisi tutkimusta, joissa PDA on mainittuna käsitteenä, joihin heidän väitteensä perustuu.

Doysten, Kennyn ja McNallyn (2019) tutkimus *Mapping experiences of PDA in Ireland* on ensimmäinen tutkimus, jossa on tutkittu todennetusti PDA-piirteisen henkilöiden oireiden ilmenemistä. Heidän tutkimuksessaan osa PDA-piirteisistä oli diagnosoitu tutkivan tahon toimesta. (Doyle, Kenny & McNally 2019, 6.) Doysten ja kumppaneiden tutkimuksessa (2019, 12) tietoa PDA:sta kerättiin PDA-piirteisiltä henkilöiltä, heidän läheisiltään, terveydenhuollon ammattihenkilöiltä ja lasten varhaiskasvatuksen työntekijöiltä (yhteensä N=343) metoditriangulaatiolla. Tutkimuksessa PDA:ta lähestyttiin kuuden teeman kautta: ymmärrys PDA:sta, diagnoosipolku, kuntoutus- ja tukipalvelut, kuntoutuksen ja tuen menetelmät, vaikuttavuus ja hyödyt/haitat. Doyle ja Kenny (2023) ovat kirjoittaneet tutkimuksesta vertaisarvioidun artikkelin.

Christie (2007) on tutkinut aihetta kasvatustieteellisestä näkökulmasta pohjautuen Newsonin ja kumppaneiden (2003) tietoon. Christie (2007) tuottaakin tuloksina opetukseen sopivia lähestymistapoja ja menetelmiä. Fidler ja Christie (2018) sekä Truman (2021) ovat kirjoittaneet kirjan PDA:sta. Christie on lisäksi kirjoittanut kirjan yhdessä Duncanin, Fidlerin ja Healyn kanssa (2012) äärimmäisestä välttelykäyttäytymisestä. Langton ja Frederickson (2016) ovat tutkineet 42 lapsen osalta koulukokemuksia vanhempien kertomina. Tutkimuodoista huolimatta on havaittu segregoitumista ja koulupudokkuutta, ja yleisopetuksessa on/on ollut 48 prosenttia tästä oppilasjoukosta (Langton & Frederickson 2016, 254).

Kildahl, Helverschou, Rysstad, Wigaard, Hellerud, Ludvigsen ja Howlin (2021) tiivistävät PDA:ta koskevan tiedon tekemäänsä kirjallisuuskatsaukseen, joka kattaa erilaiset näkökulmat PDA-ilmiöön 13 tutkimuksen kautta. PDA:sta tehdyt tutkimukset painottuvat kansainvälisesti selvittämään PDA:n ydinolemusta ja sen suhdetta liitännäishäiriöihin tai -oireisiin. Osa tutkimuksista tunnistavat PDA:n erillisenä ilmiönä, osa autismikirjioon kuuluvana yhtenä alatyypinä ja osa näkevät sen autismikirjon tai muiden olemassa olevien diagnoosien oireiden kuvauksina. Monet tutkimuksista pitävät lisätutkimuksia tarpeellisena, jotta tieto lisääntyisi ja sitä myöten tukikeinot. PDA liitetään kasvatustieteelliseen tutkimukseen, joissa painotetaan ilmiön olemuksen kuvailua ja opetuksen järjestämiseen liittyvän tiedon lisäämistä sisältäen myös tukikeinojen kehittämistä (ks. Woods 2022; Christie 2007; Fidler & Christie 2018; Truman 2021; Langton & Frederickson 2016). Järjestökentällä brittiläinen PDA Society pyrkii lisäämään tietoisuutta PDA:sta ja kuvaamaan PDA-arkea. PDA Society tarkastelee PDA:n ja autismin välistä yhteyttä. Yhdistys tuottaa tukikeinoja ja tarjoaa tukea PDA-piirteisille, vanhemmille ja ammattilaisille. Kehittämistyö on oleellinen osa toimintaa monien yhteistyökumppaneiden kanssa. Verkkosivusto sisältää monipuolista tietoa PDA:sta. (PDA Society 2015.)

2.2 PDA kansallisessa tutkimuksessa

Luotettavin lähde PDA-piirteisyyteen liittyen on Käypä hoito-suositus (Duodecim 2023 c). Toisaalta se pohjaa tässäkin tutkimuksessa mainittuihin lähteisiin (ks. Newson ym. 2003; Kildahl ym. 2021; Green ym. 2018). Lisäksi on suositeltavaa perehtyä Käypä hoidon suositukseen Ahdistus ja ahdistuneisuus (Duodecim 2023a) sekä Autismikirjon häiriö (Duodecim 2024). Tieteellisiä julkaisuja kasvatustieteissä on aiheeseen liittyen luotu Puustjärven toimesta (ks. Puustjärvi 2024b, 211, 232; Puustjärvi 2022). Lastenpsykiatrian erikoislääkäri Anita Puustjärvi on tehnyt töitä pitkään neurokehityksellisten häiriöiden parissa, kirjoittanut lääketieteellisiä asiantuntija-artikkeleita ja osallistunut Käypä hoito -työryhmiin (Puustjärvi 2024, 498). Puustjärvi on (2024) on teoksessaan tuonut esille PDA:n eli äärimmäisen vaatimusten välttelyn kuvaamalla PDA-piirteisyyden ilmenemistä, sitä korostavia tekijöitä sekä PDA:n suhdetta muihin liitännäisiin. Puustjärvi (2022) kuvaa PDA:n näyttäytymistä koulutusjärjestelmän kontekstissa ja ehdottaa sopivia pedagogisia tukimuotoja.

Kansallisesti aiheeseen on viitattu suun terveydenhuollon, sosiaalialan ja toimintaterapian näkökulmasta (ks. Häikiö 2024; Härkönen 2023; Nojonen & Nurmi 2024; Kivimäki 2024; Mässeli & Mäkimartti 2023; Skants 2023 sekä Junnikka & Kervinen 2024) opinnäytetöissä. Opinnäytetyöt viittaavat PDA-piirteiden suhteen järjestöjen tuottamaan tietoon, Puustjärven julkaisuihin ja muutama kansainvälinen tieteellisesti luotettava lähdekin on teoriataustassa. Autismiliitto on havainnut tiedon tarvetta liittyen äärimmäiseen vaatimusten välttelykäyttäytymiseen. Autismiliitto on kääntänyt suomenkielille PDA Societyn julkaisun What is PDA? ja julkaissut sen Mitä on PDA? -oppaana. Autismiliiton julkaisuissa PDA on tullut esille vuonna 2024, joissa on mainostettu mahdollisuutta osallistua vertaisryhmiin ja verkkokoulutuksiin. HUS Lastenpsykiatrian sosiaalisen median sivuilla PDA:ta on nostettu esille muutamien julkaisujen verran. Youtubessa Nepsyniksejä-profiili on tehnyt muutaman videon aiheesta. Tiedon validiutta tulee tarkastella kriittisesti sen suhteen, mihin lähteeseen tuotettu tieto pohjautuu.

3 PDA tieteenalojen risteyksessä

Lasten neuropsykiatriset häiriöt ovat monien muidenkin ilmiöiden tavoin eri tieteenalojen risteyskohdassa, jolloin ilmiötä tarkastellaan hiukan eri tavoin riippuen paradigmasta eli ohjaavasta viitekehystä. PDA-ilmiön tarkastelu vaatii asiantuntijuuden jakamista poikkitieteellisesti (Doyle & Kenny 2023, 58). Doynen ja Kennyn (2023, 59) mukaan kasvatustieteen asiantuntijoita tarvitaan lisäämään tietoa käytännön kentältä, jotta tutkimusta pystytään tekemään. Lääketiede lähestyy ilmiötä tarkastelemalla sitä häiriönä. Häiriö ilmenee yksilön sisäisinä kehityksen poikkeamina, jolloin kehityksen piirteitä verrataan diagnostisiin kriteereihin ja tehdään mahdollinen diagnoosi ICD 10 -luokituksen perustuen (Kämäräinen 2024). Lääketieteellinen näkökulma luo pohjaa lapsen toiminnan ymmärtämiselle ja on peruste useimpien palveluiden saamiselle (Newson ym. 2003, 595). Irlannissa diagnosointia voidaan tehdä parissa Health Service Executive -sairaalassa ja muutamassa yksityisessä lääkärikeskuksessa (Doyle ym. 2019, 27). Psykologia tutkii lääketieteen tavoin ihmistä yksilöllisesti, mutta on kiinnostunut ihmisen kognitiivisista prosesseista ja psykososiaalisesta kehityksestä. Psykologia ottaa huomioon ympäristön vaikutuksen henkilön ajatteluun ja toimintaan. Sosiaalinen paradigma lähestyy ilmiötä vähemmistönäkökulmasta, jolloin ilmiötä ei pidetä häiriönä, vaan yhtenä neurotyyppinä. Tällöin hyväksytään moninaiset tavat toimia vuorovaikutuksessa, erilaiset mielenkiinnon kohteet sekä taidot toimia. (Kämäräinen 2024.)

Tutkimuksessani olen kiinnostunut tutkimastani aiheesta erityispedagogiikan näkökulmasta, joka lähestyy ilmiötä arjen toimintaympäristöissä havaittujen kasvun, kehityksen ja oppimisen vaikeuksien näkökulmasta ratkaisukeskeisesti. Erityispedagogiikan näkökulmasta katsottuna esi- ja perusopetuksen sekä varhaiskasvatuksen tuki kuuluu kaikille lapsille riippumatta siitä, onko diagnosointia tehty vai ei. Se perustuu havainnoinnin, arvioinnin ja dokumentaation kautta tehtyihin päätelmiin, joiden pohjalle tuki rakentuu. (Kämäräinen 2024.) Tukiparadigma liittyy kasvatustieteellisen lähestymistapaan. Tukiparadigma ottaa huomioon sekä lääketieteellisen, psykologisen että sosiaalisen lähestymistavan, sillä pedagogiikka hyötyy molemmista näkökulmista. Pedagogiikka perustuu inklusion ja osallisuuden vahvistamiseen poistamalla ympäristön, vuorovaikutuksen ja opetuksen esteitä. Tukiparadigma toisaalta tunnistaa yksilöllisyyden eli kaikki keinot eivät toimi kaikilla. Tutkimuksessani kyseessä on erityispedagoginen lähestymistapa, joka kuuluu kasvatustieteiden tieteenalaan. Tuki lähtee liikkeelle yleisen tuen keinoista luomalla esteettömyyttä fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta näkökulmasta. Sitä täydentää esimerkiksi lääketieteellisten ja psykologisten tutkimusten avulla

saatu tieto yksilön piirteistä, jonka pohjalta voidaan suunnitella täsmällistä tukea näyttöön perustuvien didaktisten menetelmien avulla. Doyle ja Kenny (2023, 59) ovat havainneet kuilun lääketieteellisen ja kasvatustieteellisen lähestymistavan välillä systeemitasollakin. Erityispedagoginen tuki on luonteeltaan havaintoihin perustuvaa – ei diagnostiikkaperusteista, ratkaisukeskeistä toimintaa pyrkimyksenä luoda toimivia pedagogisia tukikeinoja. Newson (2003, 598) toteaa kuitenkin diagnosoinnin helpottavan kasvatuksellisen ja opetuksellisen tuen muodostamista, sillä piirteisyyksillä on omat erityispedagogiset lähestymistavat yksilöllisyys huomioiden. Doyle kumppaneineen (2019, 27) suosittelevat tiivistä yhteistyötä sosiaali- ja terveydenhuollon ja koulutuspalveluiden välillä, jotta tietoisuus lisääntyy sekä oikeanlaiset pedagogiset tukikeinot ja interventiot tulevat käyttöön. Ajattelen tieteenalat toisiansa täydentävinä lapsen hyvinvointia tukevinä ja tutkimustietoa tuottavina, eivät toisiinsa vastakkaisina.

Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisilla voi olla kuitenkin vaikeuksia tunnistaa ja toimia PDA-piirteisen lapsen kanssa. Ammattilaisen luokse lähteminen voi olla jo vaatimus sinänsä, jonka sujumiseksi voidaan joutua kotona tekemään paljon sen mahdollistavaa valmistelua. Vähäkin väärä tapa lähestyä asiaa voi lukkiuttaa tilanteen eikä sinne päästä lähtemään. Vastaanotoilla lapsi voi käyttäytyä jopa neurotyypillisesti oppimallaan tavalla, mikäli kokee sen olevan hänelle edullisin tapa toimia. Toisaalta taas lapsi voi kieltäytyä yhteistyöstä, jos kokee sen erityisen ahdistavana ja toiminta sisältää paljon ohjaamista ja tehtävien suorittamista aikuisen taholta. Doyle ja kollegoiden (2019, 24) tutkimuksen mukaan ammattilaiset kohtaavat vastaanotoilla lapsen ahdistuneisuutta, välttelyä ja tunteiden säätelyn vaikeuksia.

Pellicanon, Dinsmoren & Charmanin (2014, 760) mukaan autismikirjoon liittyvät tutkimukset ovat keskittyneet lääketieteelliseen näkökulmaan sekä vertailevaan tutkimukseen neurotyypillisten ja neuroepätyypillisten välillä. Tulevaisuuden tutkimuksen pitäisi keskittyä näkökulmiin, joilla olisi suoria vaikutuksia käytännön arkeen muuttaen sitä helpommaksi ja saaden aikaan positiivisia muutoksia. Konkreettista muutosta toivotaan kolmen teeman kautta, jotka ovat palvelut ja tuki, tutkimusväylä ja tietoisuus. Palveluiden ja tuen piiriin liittyisi keinoja päivittäisen arjen hallitsemiseen. (Pellicano ym. 2014, 761.) Mikäli PDA:ta tutkittaisiin diagnosoiperusteisesti, niin lienee selvää, että autismikirjoon liittyviä piirteitä tutkittaisiin myös. Pellicanon ja kumppaneiden (2014, 761) viittaus siihen, että diagnosoinnista tulisi olla hyötyä käytännön tasolla palveluiden ja psykoedukaation lisäämiseksi, vastaa omaa ajatustani erilaisten paradigmojen yhteensovittamisesta.

Erityispedagogisesti tukea annetaan, kun on havaittu jossakin asiassa tuen tarvetta. Tätä toteutetaan systemaattisesti lapsen asiakirjoihin kirjaten ja sitä suunnitelmaa noudattaen. Erilaiset diagnoosit vaativat erilaiset tukitoimet, joilla on omat painotuksensa (Newson ym. 2003, 598). Tämä ohjaa tuen suunnittelussa tietynlaisen viitekehyksen läpi, joka auttaa osumaan oikeaan, tietysti yksilöllisyys huomioiden (Newson ym. 2003, 598). Erityispedagoginen tuki tarkentuu lapsen mielenkiinnon kohteiden, vahvuuksien tuntemisen, ympäristötekijöiden sekä muiden tuen toteuttamiseen liittyvien tekijöiden myötä. Erityispedagogina koen lääketieteellisen diagnosoinnin olevan hyvä renki näkökulman fokusointiin, mutta huono isäntä, mikäli siitä tekee suoria johtopäätöksiä tuen suunnitteluun ja toteuttamiseen. Diagnosoinnin tulisi kytkeytyä kasvatusalan ammattilaisten tekemään työhön, jotta ymmärrys lisääntyisi PDA:sta ja pedagogisen tuen muodot olisivat tarkoituksenmukaisia (Christie ym. 2012, 34). Diagnostiikka tuo jaettavaa ymmärrystä PDA-profilista ja tuottaa merkityksiä aikaisemmin hämmentäväksi koetulle käyttäytymiselle (Christie ym. 2012, 34). Kriittisyyttä vaaditaan erityisesti siitä syystä, että välttämättä diagnoosia tehdessä ei olla otettu huomioon lapsen arkiympäristöön liittyviä tekijöitä riittävällä tavalla huomioon. Sosioemotionaalinen käyttäytyminen tapahtuu aina kontekstuaalisesti, joten klinikkamuotoinen arviointi ei aina anna siitä riittävää kuvaa. Käytännön havainnot tukevat arvioivaa työtä, jolloin lapsi saa parhaimman avun (Doyle & Kenny 2023, 58). Moninäkökulmaisuuuden huomiointi arviointitiedon tuottamisessa on merkittävää, jotta lapsen lähiympäristössä toimivat ihmiset pääsevät jokainen sitä tuomaan esille lapsen omien näkemysten lisäksi. Doyle ja Kenny (2023, 58) pitävät tärkeänä avointa poikkitieteellistä yhteistyötä ja joustavuutta lapsen parhaaksi, jotta löydettäisiin sopivimmat tukikeinot kuhunkin yksilölliseen tarpeeseen.

3.1 PDA diagnoosina

Äärimmäinen vaatimusten välttely on uudehko ilmiö Suomessa sekä lääketieteellisesti että erityispedagogisesti. Erityispedagogiikan lähitieteenaloina ovat muun muassa lääketiede ja psykologia. Etenkin uuden ilmiön noustessa esiin, nojaavat erityispedagogiset havainnot lääketieteessä ja psykologiassa tutkittuun tietoon kehityksen eri poikkeavuuksista, joita on tunnistettu. Kansainvälisesti äärimmäisen välttelykäyttäytymisen sijoittumista tautiluokituksiin on pohdittu ja siitä on monenlaisia eri näkökantoja. PDA ei ole kansainvälisissä tautiluokituksissa eli ICD-10:ssa, ICD-11:ssa tai DSM-5:ssä, joihin lääketieteellinen diagnostiikka pohjautuu. Syy tähän on se, ettei PDA:lle ole voitu

määrittää diagnostisia kriteerejä eikä sitä olla pystytty paikantamaan osaksi neurokirjon häiriöitä. On epäselvää, kuuluuko se autismikirjon alatyypiksi vai onko se erillinen oireisto. (Duodecim 2023 c; Puustjärvi 2024.) Näin ollen Suomessakaan ei PDA:ta diagnosoida, mutta se voi olla mainintana lääketieteellisissä kertomuksissa. Trumanin (2021, 21) mukaan PDA voi näkyä diagnostiikassa, sillä tavalla, että autismikirjoa tutkittaessa voidaan lisätä kuvailuksi ”autism with a demand-avoidant profile” tai ”autism with a PDA profile”. Doyle ja Kennyn (2023, 55) esittelemän tutkimuksen mukaan Irlannissa 25 % tutkimuksessa olleista lapsista oli saanut PDA-diagnoosiin, ja 50 % lapsista oli PDA mainittu piirteisyytenä. Doyle ja kollegansa (2019, 27) näkevät PDA:n määrittämisen erillisenä ilmiönä kiistanalaisena, sillä helposti tulee jätettyä huomiota kaikkia vaikuttavia tekijöitä, jotta voitaisiin varmistua käyttäytymisen ja toimintatapojen johtuvan pelkästään PDA:sta erillisenä diagnoosina. Newsonin ja työryhmänsä (2003) mukaan piirteet eivät suuresta kontrollointitarpeesta ja tahallisen oloisesta tottelemattomuudesta huolimatta ole lapsen valintoja toimia sillä tavalla, vaan ovat piirteinä biologisia ja geneettisiä oireita. Newsonin ja kumppaneiden (2003, 599) tutkimuksissa huomattiin, että äärimmäisen välttelykäyttäytymisen piirteet ovat luonteeltaan suhteellisen pysyviä iästä riippumatta pois lukien puheenkehityksen viivästyminen.

Arvioitaessa erityispiirteitä, on sen perustuttava lapsen tavanomaisen kehityksen tuntemiseen. Lapsen tyypillisessä psykososiaalisessa kehityksessä on vastustelua, uhmaamista ja välttelykäyttäytymistä. Kuvaan ensin sitä, millaista se on luonteeltaan. Sen jälkeen esittelen, miten PDA sijoittuu kansainvälisessä tutkimuksessa neuropsykiatriisiin häiriöihin, jotta saamme paremman käsityksen ilmiöstä suhteessa muihin kehityksen poikkeavuuksiin. Tutkijoilla on erilaisia näkemyksiä sijoittumisesta, joten sitäkin avaam. Samalla muodostuu käsitystä siitäkin, miten vertaisarvioituissa tutkimuksissa on PDA:n piirteisyyttä kuvattu. Se on pohjana tämän tutkimuksen aineiston keruulle muodostaen ennakkokäsitystä aiheesta.

Lapsen tavanomaiseen kehitykseen kuuluu vaiheita, joissa vastustetaan tai vältellään päivittäisiä vaatimuksia, mutta se ei ole luonteeltaan äärimmäistä ja on muutettavissa etukäteen ennakoimalla (Green ym. 2018, 3). Vastustelu, uhmaaminen ja välttelykäyttäytyminen tyypillisessä psykososiaalisessa kehityksessä liittyy aggression kehitykseen. Ensimmäisen ikävuoden lopussa lapsi puolustaa itseään suhteessa toiseen lapseen, etenkin jos tahtoo jotakin tai haluaa tietyn lelun. Toisen ikävuoden aikana vastustelu ja aggressio lisääntyvät. Leikki-ikäisenä aggression tulisi olla vähäisempää. Kielellisyydessä aggressiota esiintyy tyypillisesti 2-4 vuoden ikäisenä. Tavanomainen aggressio on useimmiten puolustautuvaa tai liittyy epämukavuuteen ja huomion tarpeeseen. (Nurmi ym. 2015,

116.) 2-3 -vuotiaana lapsen kehityksessä ilmenee vahvaa oman tahdon kehittymistä psykososiaalisessa kehityksessä, joka näkyy negatiivisina tunteen purkauksina kuten vastusteluna ja aggressiivisena käyttäytymisenä (Kaltiala-Heino 2013, 49). Seitsemän vuoden ikään mennessä psykososiaalinen kehitys tunne-elämän hallinnan ja vuorovaikutustaitojen suhteen pitäisi olla ryhmätilanteissa onnistuneen toimimisen tasolla (Kaltiala-Heino 2013, 50).

Temperamentti on synnynäinen hermoston reaktioherkkyys ärsykkeisiin, jonka ilmentymiseen vaikuttaa itsesäätelykyvyillä. Näihin vaikuttavat ympäristökijät. (Nurmi ym. 2015, 120.) Itsesäätelykyvyn odottaminen 2-6-vuotiailta on mahdotonta, sillä se edellyttäisi neurobiologisesti etuotsalohkon kehittymisen ja sen yhteyden limbiseen järjestelmään (Berger 2011, 265). Säätelyn tueksi tarvitaan aikuista, jotta reaktiivisuutta seuraava käyttäytyminen tulisi säädellyksi. 2-vuotiaalla tunteiden läikkyminen huutamiseksi ja potkimiseksi on vielä tyypillistä, mutta 5-vuotiaalta edellytetään väkivallattomuutta (Berger 2011, 268). Tavanomaiseen kehitykseen kuuluu, että 4-5-vuoteen ikään mennessä ovat kehittyneet empatiataidot, mielen teorian kyky ja prososiaalinen käyttäytyminen (Berger 2011, 279). Glazier (2021) on luonut oppaan terveydenhuollon ja koulutuksen ammattilaisten sekä vanhempien kanssa yhteistyössä jakaakseen tietoa PDA:sta suhteessa tavanomaiseen tahtoikään.

3.1.1 PDA ja neuropsykiatriset häiriöt

Newsonin ja kumppaneiden (2003, 598) mukaan äärimmäinen vaatimusten välttely eli PDA asettuu laaja-alaisiin kehityksen vaikeuksiin. Epätyypillinen autismi on yksi diagnoosi, joka on usein annettu PDA-piirteisille lapsille (Kildahl ym. 2021, 2170). Gillberg (2015) ajattelee tämän kuuluvan kehityksellisiin vaikeuksiin, mutta muihin kuin laaja-alaisiin. Hänen mukaansa piirteet vaihtelevat lievistä vaikeisiin ja ne voivat painottua eri tavoin lapsen kasvaessa. Newsonin ja kollegoidensa (2003, 598) mukaan PDA nähdään määritelmänä kuvaamaan sitä joukkoa lapsia, joita psykiatrit, lastenlääkärit ja psykologit tapaavat vastaanotoilla, jotka eivät asetu autismikirjon profiiliin tai muiden vastaavien kehityshäiriöiden profiiliin. PDA-määritelmän avulla saadaan ymmärrystä lapsen toiminnalle ja siihen, mikseivät tavanomaiset autismikirjoon kuuluvat keinot toimi kunnolla.

ICD-10 -tautiluokituksessa on Mielen terveyden ja käyttäytymisen häiriöt (F00-F99), joka sisältää F84 Laaja-alaiset kehityshäiriöt. Tämä sisältää F84.0 Lapsuusiän autismin, jonka rinnakkaistyyppinä taas on F84.1 Epätyypillinen autismi. (THL 2011.) PDA Society -järjestön (2022, 3) mukaan PDA

ymmärretään tämän hetkisen käsityksen mukaan parhaiten autismikirjon yhtenä profiilina, PDA-piirteisyytenä. Käytän tutkimuksessani PDA-piirteisyyttä käsitteenä ilmiöstä, sillä varsinaista diagnostista luokitusta ei ole tehty. Käypä hoito -työryhmä (Duodecim 2023 c) toteaa National Autistic Society'n määritelleen PDA:n autismikirjon profiiliksi, joka vahvistaisi joidenkin olemassa olevien tutkimusten käsitystä ilmiöstä. Toisaalta taas Käypä hoito -suositus (Duodecim 2023 c) ei totea olevan olemassa laadukasta tutkimusnäyttöä, joka osoittaisi PDA:n olevan autismikirjon alaryhmä, jokin erityispiirre tai johonkin muihin neurokehityksellisiin häiriöihin kuuluva oireisto. Kansallisessa tutkimuksessa tarkastelua suhteessa diagnoosiluokkiin ei niinkään ole tehty kuin aikaisemmin mainitsemassani Patologinen vaatimusten välttely (PDA) ja autismikirjon häiriö -artikkelissa (Duodecim 2023 c). Kyseinen artikkeli pohjautuu hyvin suurelta osin tässä tutkimuksessa esitettyyn teoriataustaan painottaen Newsonin ja kumppaneiden (2003) tutkimusta ja Kildahlin ja työryhmänsä (2021) systemaattista kirjallisuuskatsausta.

Gillbergin ja kumppaneiden (2015) mukaan PDA nähdään autismikirjon alatyypinä, profiilina tai autismikirjon yhtenä piirteenä. PDA:n piirteet näyttävät olevan erillinen autismin kirjosta ja aiemmassa diagnoosiluokituksessa erillisenä mukana olevasta Aspergerin oireyhtymästä (Newson ym. 2003, 569, 589–599; THL 2011, 274–275). O’Nionsin ja kumppaneiden tutkimuksessa (2014) PDA:n ei katsottu eroavan autismikirjosta piirteiden suhteen. Toisaalta taas Greenin ja kumppaneiden (2018) mukaan PDA ei ole oireyhtymä, vaan koostuu joukosta oireita. Vertailemalla näiden eri tutkimusten luotettavuutta ja sisältöjä, voidaan muodostaa oma käsitys aiheesta (ks. Kildahl ym. 2021). Newsonin ja kumppaneiden tutkimuksessa olleilla PDA-piirteisillä 100 prosentilla oli pakkomielteistä vastustelua päivittäisiä vaatimuksia kohtaan, joiden välttelemisessä hyödynsivät sosiaalista manipulaatiota, sillä heillä on kykyä siihen verrattuna autismikirjon häiriön profiileihin (Newson ym. 2003, 596). Lisäksi Newsonin ja tutkimusryhmän (2003, 599) mukaan PDA:n erottaa autismikirjosta nopeat mielialan vaihtelut, häpeän tunteen puutteen ja vahvan kiinnostuksen roolileikkiin.

Doynen työryhmän (2019, 27) tutkimuksen mukaan autismikirjo on tunnistettavissa standardoiduilla ja kattavilla menetelmillä ja yksimielisyyttä on siitä, että autismikirjon profiiliin voidaan liittää PDA-piirteisyys, joka ei vaadi tämän jälkeen erillistä diagnosointia. Greenin ym. (2018, 5) mukaan ei ole tutkimuksellisia todisteita, jotta PDA olisi luokiteltavissa erilliseksi autismikirjon häiriöstä, ja liitännäisinä voisi olla samanaikaisesti esiintyviä diagnooseja kuten F91.3 Uhmakkuushäiriö, F93.80 Lapsuuden yleistynyt ahdistushäiriö tai F90.0 ADHD. Varsinaisia liitännäisdiagnooseja ei olla voitu vahvistaa PDA:n diagnostisten vaikeuksien vuoksi, mutta niitä voidaan tulkita autismikirjon liitännäisten

kautta (Green ym. 2018, 5). Gillberg työryhmineen (2014) on tutkinut PDA:n yhteyttä autismikirjioon ja nostanut esille myös kielenkehityksen vaikeudet, uhmakkuus- ja käytöshäiriön ja ADHD:n, mutta selvyyttä sijoittumisesta ei saatu. Newson ja kumppanit (2003, 599) jäsentävät PDA-piirteisyyttä kognitiivisesti hyvätasoisien autismin ja autismin, jossa on mukana oppimisvaikeuksia sekä kielenkehityksen vaikeuksien kanssa (ks. kuvio 2).

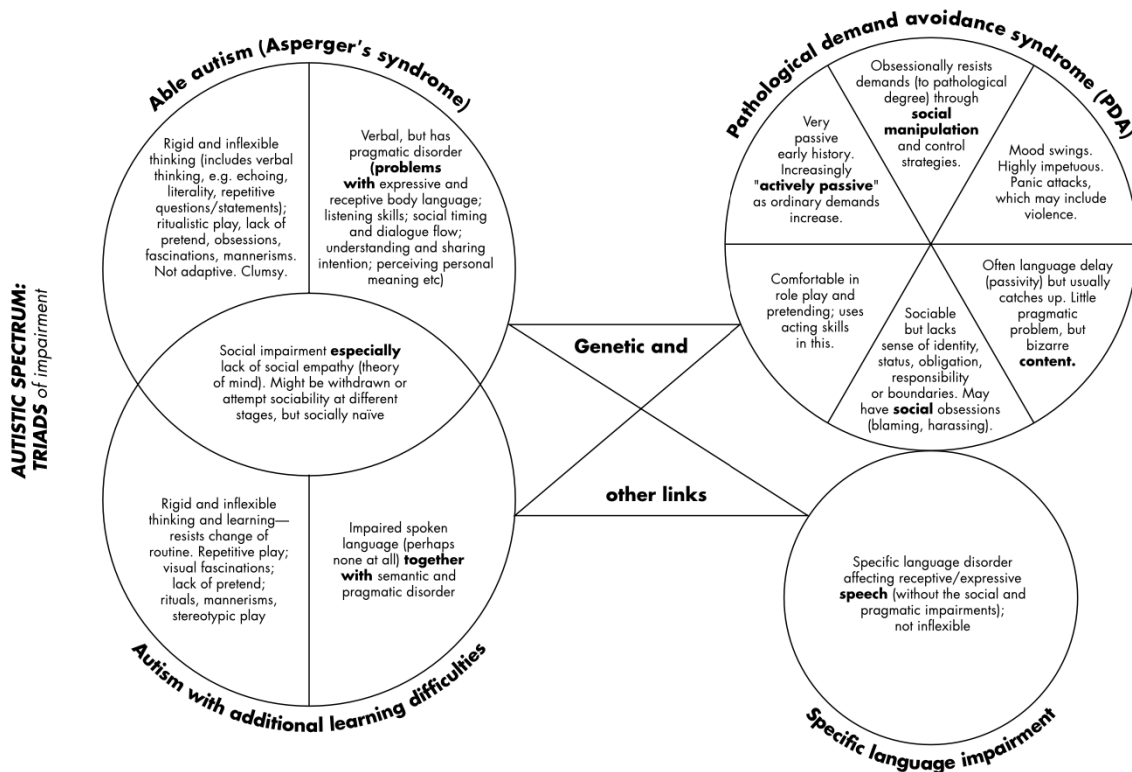
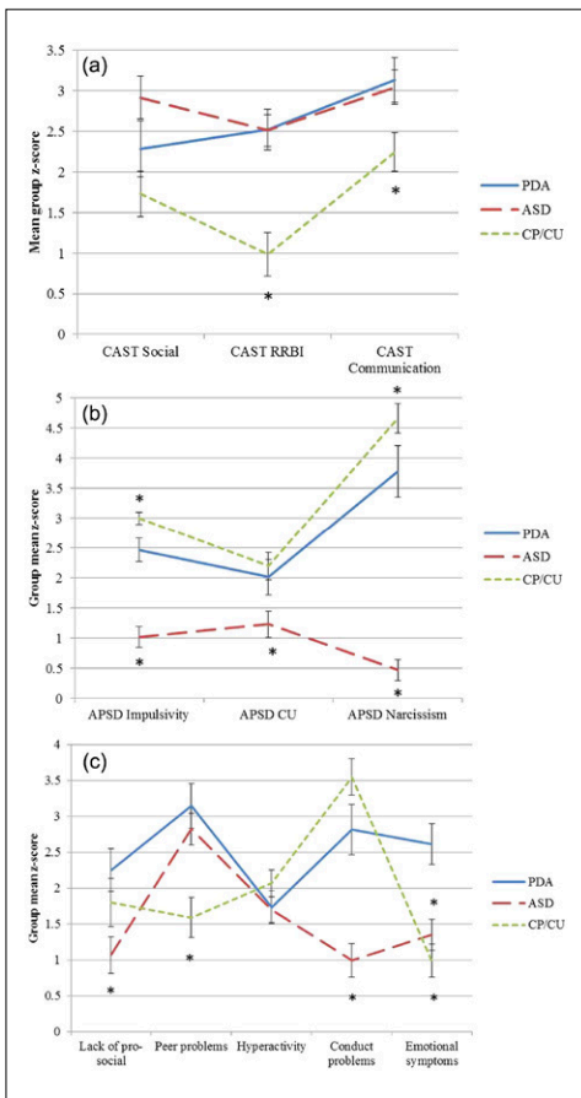

Figure 1 The "family" of pervasive developmental disorders.

KUVIO 2. PDA-piirteisyyden yhteys autismikirjioon ja kielenkehityksen vaikeuksiin (Newson ym. 2003, 599)

O'Nions, Viding, Greven, Ronald ja Happé (2014) ovat tutkineet standardoiduilla mittareilla äärimmäisen vaatimusten välttelykäyttäytymisen yhteyttä autismikirjioon ja käytös- ja tunne-elämän häiriöihin. Autistisia piirteitä mittaavassa CAST-testissä PDA:n ja autismikirjon välillä ei ollut merkittäviä eroja. Käytös- ja tunne-elämän häiriöihin liittyen PDA:n saamat pisteet olivat korkeammalla. Epäsoosiaalista käyttäytymistä ja käytösongelmia mittaavassa APSD-testissä PDA:n saamat pisteet asettuivat kaikilla osa-alueilla erilleen autismikirjon ja käytös- ja tunne-elämän häiriöistä. Tästä testistä autismikirjon tulokset olivat 0 % (PDA 44 %, raja >25 %). Vahvuuksia ja käytöksen haasteita mittaavassa SDQ-testissä PDA sai heikoimmat pisteet prososiaalisesta käyttäytymisestä ja tunne-elämästä, joissa vertailuryhmien pisteet olivat korkeammat. (O'Nions ym. 2014.) Kuviossa 3 on yhteenvetona näiden

kolmen profiilin ja kolmesta testistä saatujen tulosten asettuminen suhteessa toisiinsa. Ylimmäinen on CAST-testin, keskimäinen APDS-testin ja alimmainen SDQ-testin tulokset. Mitä korkeammalla tulospiste sijaitsee, sitä suurempi merkitsevyys piirteiden osalta. Yhteenvetona O’Nionsin ja kumppaneiden (2014) tutkimuksesta voidaan todeta, että jokaisella näistä esitetyillä profiililla on omat yksilölliset piirteet; joillakin osa-alueilla PDA-piirteisyys painottuu samaan autismikirjon kanssa ja joillakin taas käytös- ja tunne-elämän häiriöiden kanssa. O’Nions toteaa kollegoidensa kanssa (2014, 543) merkittävimpinä eroina olevan sen, että PDA-piirteisillä on autismikirjioon nähden huomattavia käytösongelmia ja voimakkaita tunne-elämän vaikeuksia, mutta ne eivät kata kaikkia muissa tutkimuksessa esille tulleita PDA-piirteitä. O’Nionsin ja kumppaneiden (2021, 279) tutkimuksessa havaittiin, ettei autismikirjon vaikeusaste kasva suhteessa PDA-piirteisyyden ilmenemiseen.

KUVIO 3. PDA:n, käytös- ja tunne-elämän häiriöiden (CP/CU) ja autismikirjon (ASD) yhteys (O’Nionsin ym. 2014)

3.1.2 PDA ja käytöshäiriö sekä uhmakkuushäiriö

PDA:lla on yhteyksiä uhmakkuushäiriöön, mutta niillä on lisäksi tärkeitä eroavaisuuksia (Gillberg ym. 2015). Greenin ja kumppaneiden (2018, 5) mukaan uhmakkuushäiriö voi olla liitännäisenä. Uhmakuushäiriössä lapsi on usein vihainen, ärsyyntyy muista ihmisistä, syyttää toisia omista vaikeuksista ja on tunteenpurkauksia (Green ym. 2018, 5). Miltonin (2018) nostaa esille erillisen äärimmäisen välttelykäyttäytymisen lisäksi sen mahdollisen yhteyden uhmakkuushäiriöön. Miltonin (2018) mukaan yhteneväisyyttä ovat matala ärsytyskynnys, jatkuva vihaisuus auktoriteetteja kohtaan, vaatimuksista kieltäytyminen, toisten ärsyttäminen ja syyttäminen sekä ilkeys. Greenin ja kumppaneiden (2018, 5) mukaan tarvitaan lisätutkimuksia siitä, onko uhmakkuushäiriön ja PDA:ssa ilmenevän käyttäytymisen taustalla samankaltaisia tekijöitä. Uhmakuushäiriöön yhteyttä löytyi Reillyn ja kumppaneiden (2014) tutkimuksesta Kildahlin ja työryhmänsä (2021, 2170) tekemän kirjallisuuskatsauksen mukaan. Kuitenkin DISCO-arvioinnissa autistisilla lapsilla, joilla oli myös häiriökäyttäytymistä, oli merkittävästi alhaisemmat pisteet kuin PDA-piirteisten ryhmällä (Kildahl ym. 2021, 2171). Doylen ja kumppaneiden (2019, 16) tutkimuksessa osa informanteista näkee PDA:n olevan osa uhmakkuus- tai käytöshäiriötä. 83 % heistä kuitenkin käyttää PDA-käsitteistöä jollakin tavalla liittyen diagnosointiin kuten ”vastaa PDA-diagnoosia, joka on autismikirjoon kuuluva oireisto, jonka piirteisiin kuuluvat...” (Doyle ym. 2019, 16).

Tällä hetkellä on tunnistettu, että autismikirjon henkilöllä voi olla heikentynyt kognitiivinen empatiakyky. Uhmakuus- ja käytöshäiriöissä se on tunnistettu. Kuitenkin pienellä osalla autismikirjon henkilöistä on tämä yhtenä piirteenä, joka voi näkyä tarkoituksellisenä satuttavana käyttäytymisenä toista kohtaan. (Green ym. 2018, 6.) Jos tähän liittyy vielä PDA:lle tyypillisiä piirteitä, niin tällöin diagnosiluokat eivät riitä kattamaan tilastollista ryhmittymää. Ristiriitaisuuksien vuoksi vaadittaisiin luotettavia tutkimuksia arvioimaan PDA:n olemassa oloa ja sitä, miten se mahdollisesti suhteutuu muihin häiriöihin.

3.1.3 PDA ja psyykkiset vaikeudet sekä ympäristötekijöistä aiheutuvat vaikeudet

Kildahlin ym. (2021, 2170) kirjallisuuskatsauksessa mainitaan, että PDA:ta on vertailtu tutkimuksissa myös psykiatriisiin häiriöihin, joissa kolmessa tutkimuksessa PDA:lla on yhteyttä korkeampaan ahdistuneisuuteen. Greenin kumppaneineen (2018, 5) nosti ahdistuneisuuden ja tunteiden

ailahtelevaisuuden yhdeksi osaksi PDA:ta. Neuropsykiatrisiin piirteisiin voi sekoittua helposti myös traumaoireilu. Traumaoireilussa jokin tapahtuma tai olosuhteet ylittävät psyykkisen sietokyvyn, jolla on vaikutuksia muistiin, kiinnittymiseen, tunneilmaisuun, asioiden ymmärtämiseen ja käyttäytymiseen (Terr 2013). Tapiolan (2023) mukaan traumakokemuksista aiheutuu muun muassa käytösoireina tunteiden hallinnan vaikeuksia, aggressiivisuutta ja manipulatiivisuutta, varautuneisuutta ja psyykkistä sairastuvuutta esimerkiksi tunne-elämän ongelmiin, persoonallisuushäiriöihin ja posttraumaattiseen stressireaktioon. Trauma vaikuttaa vuorovaikutukseen, luottamuksellisuuden syntymiseen ja aiheuttaa välttelykäyttäytymistä. Traumataustaisen lapsen käyttäytymismallit voivat olla heikkoja sosiaalisissa tilanteissa. Lisäksi autonominen hermosto reagoi epätavallisen vaimeasti tai voimakkaasti. Traumataustaisella lapsella voi olla kiintymyssuhteissa haasteita. (Tapiola 2023.) Trauma- ja kriisitilanteet voivat saada aikaiseksi lasta varhaisvaiheessa hoitavan aikuisen mentalisaation heikkoutta, jolloin puolustusmekanismit aktivoituvat arjen stressaaviksi koetuissa tilanteissa (Pajulo ym. 2015, 1052).

Traumamuiston aktivoituminen nostaa kehon stressitasoa ja lisää herkkyyttä taistele/pakene/jähmety -reaktioon. Mahdollisten traumaattisten tapahtumien vaikutukset tulisi ottaa huomioon epäiltäessä PDA:ta, sillä mielestäni trauman aiheuttamassa käyttäytymisessä on paljon samaa kuin PDA-piirteisyydessä. Milton (2018) toteaaakin, että oleellista olisi arvioida, voiko olla kyseessä traumaattista oireilua. Milton (2018) on tunnistanut kiintymyssuhdehäiriössä olevan jonkin verran samankaltaisuuksia oireiden ilmenemisen suhteen kuin PDA:ssa, kuten jatkuva valppaana olo. Lisäksi takertuminen aikuiseen voi olla tyyppipiirre. Ympäristötekijät ja kasvatustyyli vaikuttavat lapsen käyttäytymiseen. Nämä olisi arvioitava varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja kodin konteksteissa.

Kontu (2023) nostaa traumakoulutuksessaan esille PDA-piirteisyyden ja toteaa, että neuropsykiatrisissa vaikeuksissa on usein päällekkäisyyttä traumaoireilun kanssa. Se ilmenee omien kokemusten ja tunteiden jäsentämisen vaikeutena. Sosiaalisissa tilanteissa voi olla vetäytymistä ja toimintakyvyn lamaantumista. (Kontu 2023.) Traumataustaisen lapsen kohtaamiseen suunnattuja keinoja ja tietoa mantelitulmakkeen reagoinnista voi hyödyntää PDA-piirteisenkin lapsen kanssa toimiessaan.

4 PEDAGOGINEN TUKI VARHAISKASVATUKSESSA JA ESIOPETUKSESSA

Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa pedagogiikka kohdentuu hoidon, opetuksen ja kasvatuksen suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin, joka johtaa suunnitelmalliseen ja laadukkaaseen toimintaan hyvin toteutettuna (Sandberg 2023, 18). Varhaiskasvatukseen on säädetty kolmitasoinen tuki, johon lapsella on oikeus lapsen kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tarpeidensa mukaisesti. Tukea voidaan antaa yleisenä, tehostettuna tai erityisenä tukena ja se voi olla luonteeltaan pedagogista, rakenteellista ja/tai hoidollista. (OPH 2022, 58, 61.) Esiopetuksen tuki on muuttumassa 1.8.2025 alkaen nykyisestä kolmiportaisesta tuesta ryhmäkohtaisiin tukimuotoihin ja lapsikohtaisiin tukitoimiin, joita täydentävät esiopetuksen poikkeavaan järjestämiseen liittyvät tuen muodot. Tämä kokonaisuus on nimetty ”Oppimisen ja esiopetukseen osallistumisen tueksi”. Ryhmäkohtaisiin tukimuotoihin kuuluvat yleinen tukiopetus, opetuskielen tukiopetus ja erityisopettajan antama opetus muun opetuksen yhteydessä. Lapsikohtaisia tukitoimia ovat säännöllinen erityisopettajan antama opetus osittain pienryhmässä, muun opetuksen yhteydessä lapsen esiopetusryhmässä ja pienryhmäopetus. (OPH 2025.) Tuki-käsite voi ohjata ajatukset erityisopettajan antamaan tukeen.

Pedagogisen tuen toteuttaminen kuuluu kaikille varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen ammattilaisille. Pedagogiikka on läsnä kaikissa opetus-, hoito- ja kasvatustilanteissa EDUCARE-mallin mukaisesti, joka nivoo yhteen opetuksen, kasvatuksen (*education*) ja hoidon (*care*) (Sandberg 2023, 24). Varhaiskasvatussuunnitelmassa (OPH 2022) lapsen tukemisella tarkoitetaan keinoja, joilla ”edistetään lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia”. Keinot pohjautuvat lapsen vahvuuksiin, mielenkiinnon kohteisiin, yksilöllisiin tarpeisiin ja kehityksen tasoon, joiden perusteella suunnitellaan oikea-aikaista, yksilöllisesti kohdennettua tukea haasteiden kasautumisen välttämiseksi. (OPH 2022.) Pedagogiikan tulisi pohjautua vahvuusperustaisuuteen, onnistumisen kokemuksista ja myönteisen palautteen avulla motivoitumiseen uusien taitojen oppimiseksi, osallisuuteen ja ympäristön (sosiaalinen, fyysinen ja psyykinen) muokkaamiseen saavutettavaksi ja esteettömäksi (Sandberg 2023, 20–21).

Lapsen tuki -käsite on tullut varhaiskasvatuksen pedagogiikassa käyttöön vuoden 2015 uudistuneen Varhaiskasvatustilanteen ja vuonna 2016 uudistuneen Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden myötä. Tällöin päivähoito muuttui varhaiskasvatukseksi ja toimiala vaihtui sosiaali- ja terveysministeriön alaisuudesta opetus- ja kulttuuriministeriön alaisuuteen. Tähän perustuen sosiaalihuoltoon kuuluva kuntoutus-käsite sai jäädä pois varhaiskasvatuksesta ja ohjaavissa asiakirjoissa alettiin käyttää lapsen

tuki-käsitettä. (Pihlaja & Neitola 2017.) Käsitteen muutos ei ollut vain pinnallinen, vaan kuntoutusparadigma uudistui tukiparadigmaan.

Yleisinä pedagogisina tukikeinoina käytetään ennakoitavaa päivärytmiä ja rutiineja. Vuorovaikutustavat tulisi olla saavutettavia ja puheen lisäksi voidaan käyttää puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomenetelmiä, kuten kuvia, tukiviittomia ja digiteknologisia ratkaisuja. Tiimin jäsenten työ- ja toimintatapojen tulisi olla johdonmukaisia sekä toimintaa tulisi suunnitella, havainnoida, dokumentoida ja arvioida. Pedagogisten keinojen lähtökohtana on inklusiivinen toteutustapa. Pedagoginen tuki voi kohdentua päivärytmiin, oppimisympäristöihin, (erityispedagogisia) menetelmiä vahvistamaan, kommunikaatioon ja käytänteisiin. (OPH 2022.) Visuaalinen tuki, oppimisympäristön strukturointi, aistiesteettömyyden huomiointi ja taitoharjoittelu ovat yleisiä pedagogisia tukikeinoja (Hämäläinen 2024). Pedagogisia tukikeinoja vahvistetaan sen perusteella, missä asiassa tuen tarvetta havaitaan. Tuki voi painottua esimerkiksi kielelliseen tukeen, sosioemotionaaliseen tukeen, tarkkaavuuteen, toiminnanohjaukseen sekä motoriikan ja hahmotuksen tukeen. Jos lapsella havaitaan tai tiedetään olevan autismikirjoon sopivaa toimintaa ja käyttäytymistä, niin voidaan soveltaa siihen liittyviä erityispedagogisia menetelmiä ja periaatteita.

PDA-piirteisen lapsen kohdalla tuen tarpeita havaitaan sosioemotionaalisia taitoja vaativissa tilanteissa sekä toiminnanohjauksessa. Autismikirjon menetelmät ovat luonnollisesti yksi lähestymistapa pedagogiseen tukeen. Lisäksi luvussa 3.1.1 kuvataan PDA:n mahdollista yhteyttä autismikirjoon joissakin tutkimuksissa, joten on aiheellista kuvata autismikirjoon sovellettuja pedagogisia menetelmiä. Esittelen seuraavaksi, millaista pedagogista tukea tällöin suositellaan.

4.1 Erityispedagogiset menetelmät

Erityispedagogisten menetelmien tulisi olla tutkimusperustaisia laadukkuuden takaamiseksi, joka toteutuu parhaiten näyttöön perustuvia menetelmiä käyttämällä. Autismikirjon tuessa suositaan sovellettua käyttäytymisanalyysia, taitoharjoittelua, sosiaalisen kommunikaation ja sosiaalisten taitojen tukemiseen suunnattuja ohjelmia sekä arjen tukeen liittyviä keinoja kuten aistisäätelyvaikeuksien helpottamista (Timonen & Hämäläinen 2024, 7). Tutkimuksen kohderyhmän kontekstissa näyttöön perustuvista menetelmistä voidaan hyödyntää taulukossa 1 olevia menetelmiä.

TAULUKKO 1. Näyttöön perustuvia menetelmiä autismikirjon kuntoutuksessa (Hämäläinen 2024)

MENETELMÄ	VAIKUTTAVUUDEN KOHDENTUMINEN
Erillisvahvistaminen (Differential Reinforcement DR)	Uudenlaisia taitoja tulee käyttöön vähentäen haitallista käyttäytymistä
Suora opettaminen (Direct Instruction DI)	Systemaattinen vaiheopettaminen
Sammuttaminen (Extinction EXT)	Sammutetaan ei-toivottua käyttäytymistä, esimerkiksi huomionhaku negatiivisen käyttäytymisen avulla
Funktionaalinen käyttäytymisen arviointi (Functional Behavior Assessment FBA/FKA)	Tapahtumaa edeltävien tilanne- ja taustatekijöiden arviointi, tapahtuman kuvaus ja seuraukset. Ymmärretään käyttäytymisen funktiot
Luonnolliset interventiot (Naturalistic Intervention NI)	Sovelletaan opetusta arjen rutiineihin ja toimintoihin
Promptien käyttö (Prompting PP)	Lisää taidon yleistymistä käyttöön tai vähenemistä
Sosiaaliset tarinat (Social Narratives SN)	Sosiaalisten tilanteiden kuvaaminen visuaalisesti, joka tuo esille tunteita, ajatuksia, käyttäytymistä ja seurauksia
Visuaalinen tuki (Visual Support VS)	Helpottaa oppimista ja toiminnan sujumista
Sosiaalisten taitojen harjoitusohjelmat (Social Skills Training SST)	Sosiaalisten taitojen harjoitusohjelmat
Sosiaaliset tarinat (Social Stories TM)	Yksittäisten tapahtuman kulkujen kuvaus piirtäen
ABA-prosessimalli	<ol style="list-style-type: none"> 1. Määritellään taito, jota halutaan muuttaa² 2. Analysoidaan nykytilanne ja tehdään suunnitelma 3. Toteutetaan kaikissa ympäristöissä 4. Arvioidaan toteutumisen vaikuttavuutta ja muutetaan tarvittaessa 5. Lopputuloksen arviointi 6. Taitojen ylläpitäminen (Hämäläinen 2024, 79)

Tukikeskustelussa hyödynnetään kiinnostuksen kohteita, visuaalisuutta ja asetetaan yhteinen tavoite, jonka eteen käydään keskusteluja ja asioita harjoitellaan käytännössä. Keskustelussa voidaan käsitellä esimerkiksi funktionaalisen käyttäytymisanalyysin tai ABC-mallin kautta erilaisia tilanteita. (Kujanpää 2024, 300–301, 306, 315.) Analyysin kautta saadaan ymmärrystä henkilön kokemus- ja ajatusmaailmasta toimintamalleineen. FKA-lomakkeelle kirjataan taustatekijät, käyttäytymistä laukaisevat tekijät, käyttäytyminen/toiminta ja seuraamukset eli funktiot. Funktioita voi olla neljä erilaista: välttäminen tai pako, sosiaalinen huomionhaku, konkreettisen hyödykkeen saanti tai sisäinen mielihyvä eli aistien stimulointi (Hämäläinen 2024 c, 96). Autismikirjon kuntoutuksessa käytetään sovellettua käyttäytymisanalyysia eli ABA-menetelmää (Applied Behavioral Analysis), joka perustuu assiosiativisiin ja responsiivisiin reaktioihin kokemuksistamme heijastuen ja ilmeten pelko- ja ahdistuneisuusreaktioina (Hämäläinen 2024b, 37). ABA:sta on sovellettu ABC-malli, jossa tutkitaan tilanteen ja toiminnan laukaisevia tekijöitä (A=antecedent), itse käyttäytymistä (B=behavior) ja seurauksia (C=consequence) (Hämäläinen 2024b, 38–39). Matilainen on tehnyt ABC-mallista hyviä valmiita

työkaluja käyttäytymiseen liittyvien asioiden selvittelyyn ja tukemiseen (Ellipsi 2023). Autismiliiton HAASTE-toimintamallin tavoitteena on haastavan käyttäytymisen ennaltaehkäisy ja vähentäminen (Duodecim 2023b). Kognitiivisen käyttäytymisterapian sovellutuksilla on saatu hyviä tuloksia hyvän kognitiivisen tason autismikirjon henkilöillä (Green ym. 2018, 5). Sosiaalisten taitojen harjoittelussa voi hyödyntää sosiaalisia tarinoita, mallioppimista, kaveritaito-ohjelmia ja ART-harjoituksia (*Aggression Replacement Training*) (Kujanpää 2024, 316). ART-menetelmästä on pienemmille lapsille sovellettu AART-menetelmä (*Adapted ART*). Tunnetaitomenetelmistä Kujanpää (2024, 318) suosittelee erityisesti Tunteesta tunteeseen -materiaalia ja syvähengityksen harjoittelua.

PDA Society (2021) on kehittänyt vuonna 2019 ja päivittänyt vuonna 2021 autismikirjon PDA-profiilin omaavien henkilöiden tuen, yhteistyön tekemisen ja ymmärryksen lisäämisen lähestymistavaksi PANDA-mallin. Esittelen PANDA-mallia lyhyesti tässä luvussa. Vertailen tuloksiani PANDA-malliin Pohdinnassa, johon tuon vuoropuhelua muustakin teoriasta. PANDA perustuu viiteen periaatteeseen, jotka muotoutuvat PANDA-akronyymista. Lähestymistapa (kuvio 4) muotoutuu seuraavista ajatuksista: P=pick battles (*valitse taistelusi*), A=anxiety management (*ahdistuksen hallinta*), N=negotiation & collaboration (*neuvottelu ja yhteistyö*), D=disguise & manage demands (*naamioi ja hallitse vaatimuksia*), A=adaptation (*mukauttaminen*). PANDA-mallin mukaan yleisesti autismikirjioon suositellut tukikeinot eivät välttämättä toimi, vaan joustavuus ja yhteistyön tekeminen ovat avainasemassa. PANDA-mallin mukaisen lähestymistavan mukaan asenteen tulisi olla PDA-profiilin omaavaa henkilöä kohtaan utelias, positiivinen ja henkilön yksilölliset vahvuudet näkevä. (PDA Society 2021.)

KUVIO 4. PANDA-malli (PDA Society 2021)

Doyle ja kumppanit (2020, 24–25) tiivistävät hyviä pedagogisen tuen keinoja, joiden avulla saavutetaan sujuvaa arkea:

- ”Käytä ”minä tässä mietin/ihmettelen”... suorien ohjeiden sijaan. ”
- ”Viittaa ulkoisiin sääntöihin/lakiin saadaksesi lapsi tekemään jotakin ja samalla näytä siltä, kun et huomaisikaan lasta, kun hän tekee sen.”
- ”Anna valita ja keskustele niiden tuloksista ja seurauksista rauhallisina hetkinä”
- ”Muodosta erittäin tiivis luottamussuhde”
- ”Anna uusia mahdollisuuksia aloittaa puhtaalta pöydältä”
- ”Pyydä lasta auttamaan sanomalla, ”minä tässä mietin, olisiko hyvä idea...” ja tee lapsen lähellä, jotta lapsi voi liittyä mukaan”
- ”Valitse mitkä säännöt ovat ehdottomia ja mistä voi tarvittaessa joustaa”
- ”Muodosta vaatimuksia sisältävät lauseet uudestaan keskustelemalla aiheesta, jonka perusteella tulee tarve tehdä kyseinen asia. Esimerkiksi: Käy pesemässä kädet, koska aletaan syödä lounasta. Uudelleen muotoilu: Onpa jo nälkä. Voitko auttaa minua siivoamaan sotkut, mutta tämä kyllä tekee käteni liikkeeksi. Menen pesemään käteni nyt, saippuan ja veden avulla käsistä tulee ihanan pehmeät ja puhtaat. ”
- ”Matalan tason vaatimukset sisältäen joustomahdollisuuksia. ”
- ”Jätä rutiinomaisuus vähemmälle, hyödynnä uutuudenviehätystä ja vaihtelua.” (Doyle ym. 2020.)

PDA-piirteisen lapsen rakenteellisen tuen ratkaisuista, kuten ryhmä-/luokkasijoituksesta päätettäessä tulee ottaa huomioon henkilökunnan asenteet ja vuorovaikutustaidot, tiedon määrä PDA:sta, ryhmän koko, yksilöllisen tuen saatavuus, ryhmän piirteet, opetuksen mukauttamisen mahdollisuudet ja tuen muotojen mahdollisuus (Christie ym. 2012, 115). Doynen ja kumppaneiden (2020, 18) tutkimuksen mukaan 63 % PDA-piirteisistä lapsista oli yleisopetuksessa esi- ja perusopetuksen aikana. Henkilökohtainen ohjaaja koettiin puolessa tapauksista hyödylliseksi tueksi (Doyle 2020, 19). Rakenteellisen tuen ratkaisut mahdollistavat pedagogisen tuen riittävän toteuttamisen.

4.2 Oikea-aikaisen ja kohdennetun tuen vaikuttavuus yksilö- ja yhteisötasolla

Tässä luvussa perustelen intensiivisen ja oikein kohdennetun tuen tarpeellisuutta laajentamalla tarkastelua lapsen yhteisöihin Bronfenbrennerin (1994) ekologisen systeemiteorian viitekehyksessä. Bronfenbrenner (1994) on luonut ekologisen mallin ihmisen kehityksen, kasvun ja oppimisen alustaksi, joka koostuu viidestä osasysteemistä (kuvio 5). Ekologinen malli kuvastaa sitä, miten eri osasysteemit vaikuttavat vastavuoroisesti toisiinsa. Osasysteemit vaikuttavat mielenterveyteen, akateemiseen suoriutumiseen ja sosiaalisiin taitoihin. (Bronfenbrenner 1994, 37–38.) PDA-piirteisyys ilmiönä vaikuttaa Bronfenbrennerin (1994) kaikkiin tasoihin moniin eri suuntiin. Doyle ja Kenny (2023) ovat raportissaan tuoneet esille ekosysteemin kautta PDA:n vaikuttavuutta Irlannissa.

KUVIO 5. PDA-piirteisen lapsen ekologinen systeemi Bronfenbrennerin (1994) mukaan

Mesosysteemin tasolla varhaiskasvatuksen ja huoltajien yhteistyö vaikuttaa lapsen saamaan tukeen, sillä lapsi tarvitsee yhteneväiset kasvatuseriaatteet. Lisäksi lapsen ymmärretyksi tuleminen helpottuu tiedon vaihtamisen myötä. Tällä on enemmän merkitystä lasten suotuisaan kehitykseen kuin sosioekonomisella statuksella (Bronfenbrenner 1994, 49). Tiimityön merkitys heijastuu eri mesosysteemeihin, sillä toimiva tiimi tukee lasta ja perhettä (Christie ym. 2012, 44). Käyttäytymisen ohjauksen kautta saadut taidot vaativat yleistyäkseen niiden käyttämistä useamman henkilön kanssa (Hämäläinen 2024b, 51). Käsitelmä omasta asemasta mikrosysteemin osana muotoutuu vääristyneeksi PDA-piirteisellä lapsella, koska lapsi pyrkii hallitsemaan koko ryhmää vaillinaisilla taidoillaan siinä onnistumatta.

Eksosysteemitasolla lapseen vaikuttaa välillisesti jokin yhteisö (Bronfenbrenner 1996, 49). Esimerkiksi vanhemman työpaikalla tapahtuvat asiat tai vanhemman työnantajan suhtautuminen poissaoloihin muun muassa verkostoneuvotteluihin tai puheluihin. Vanhemman tukiverkostot kuten omat vanhemmat vaikuttavat huoltajan hyvinvoinnin tukemiseen keskustelujen ja avun tarjoamisen kautta. Lapsen käyttäytyminen voi aiheuttaa vanhemmilleen uupumusta ja ahdistuneisuutta, mikä

taas vaikuttaa eksosysteemiin (Christie ym. 2012, 89). Greenin ja työryhmänsä (2018, 3) tutkimuksessa todettiin PDA-piirteisten lasten vanhemmilla olevan stressitasot korkealla ja vaikeuksia arjen haastavuuden ja jatkuvien kahnauksien takia. Lapsen ahdistuneisuus ja aistitiedon käsittelyn haasteet vaikuttavat vanhempien hyvinvointiin (Doyle & Kenny 2023, 56). Lapsen käyttäytyminen voi saada aikaiseksi myös sen, etteivät vanhemman ystävien ja lapsen isovanhempien tapaamiset suju hyvin, jolloin se vaikeuttaa vanhemman ja heidän välistä vuorovaikusta (Christie ym. 2012, 90). Doynen ja kumppaneiden (2020, 23) tutkimuksissa perheen jäsenillä fyysinen ja psyykinen hyvinvointi heikkeni, uni muuttui huonommaksi ja tuli myös fyysisiä sairauksia. Vaikutusta oli myös parisuhteeseen, perheen dynamiikkaan ja työnteon onnistumiseen (Doyle ym. 2020, 23).

Makrosysteemitasolla lapsen kehityksen tukemiseen vaikuttavat uskomukset, tieto, resurssointi, elämäntyyli ja rakenteet (Bronfenbrenner 1996, 40). Rakenteellinen tuki kuten pienryhmä, erityisopettajan tuki ja resurssit vaikuttavat lapsen ja mikrosysteemin hyvinvointiin. Yksikön esihenkilö ja varhaiskasvatusjohtaja kuuluvat mesosysteemiin, jotka vaikuttavat mikro- ja makrosysteemin välissä mahdollistaen rakenteet ryhmän toiminnalle. PDA-piirteinen lapsi koettelee perheen suhteita, jolloin tukea perheelle sosiaalihuollosta ja terapiapalveluista kaivataan (Christie ym. 2012, 91). Haasteita voi tulla, jos terveydenhuollossa ja sosiaalihuollossa ei tunnisteta PDA-piirteisyyttä (Christie ym. 2012, 96). Doynen ja kumppaneiden (2020; 2023, 55) tutkimuksissa ammattilaisten tieto PDA:sta koettiin heikkona. Yhteiskunnassa PDA-piirteisyys näkyy ekosysteemitasolla, sillä koulutuksen ja sosiaali- ja terveysalan toimijoiden tulee luoda uusia toimintatapoja arviointiin, kuntoutukseen ja tukikeinoihin (Doyle ym. 2020, 26).

Kronosysteemi on yhteiskunnallinen taso, jossa alemman tason systeemit toimivat. Kronosysteemiin kuuluvat yhteiskunnallinen työllisyystilanne, sosioekonomiset statukset, asuinpaikka ja elämänrytmi (Bronfenbrenner 1994, 40). Yhteiskunnan asettamat raamit ja arvot, kuten inklusio määrittävät lähikouluperiaatteen mukaisesti lasten sijoittumiset. Erikseen arvioidaan, onko tarpeen kokoaikainen erityisopetus. Kronosysteemin tilan takia pienryhmiin on vaikea saada kouluttautunutta erityisopettajaa, jolloin tilanne heijastuu lapsen saamaan tukeen kaikkien osasysteemien kautta kulkien.

5 TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Äärimmäinen vaatimusten välttely on vähänlaisesti tutkittu ilmiö kansallisesti, joten tietoutta ilmiöstä on pääasiallisesti tuotu esille kokemusperäisesti. Kansallista tutkittua tietoa on tuotu Autismliidon ja yksittäisten toimijoiden kautta. Kansainvälistä tutkittua tietoa onkin jo kohtuullisesti, mutta siinä on osittain ristiriitaisuuksia. Toki paljon on yhteneväisyyttä, joita olen tutkielmani teoriaosuudessa avannut. Tutkimukseni tavoitteena on tuottaa ymmärrystä alle kouluikäisen lapsen PDA-piirteiden ilmenemisestä varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen työntekijöiden käsityksiä tulkiten.

Tutkimuksen tavoitteena on lisäksi tuottaa pedagogisia tukikeinoja varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen työntekijöille, jotta heillä olisi tutkittuun tietoon pohjautuvia keinoja tukea PDA-piirteistä lasta. Tiedon tarvetta lisää se, etteivät tavanomaiset pedagogiset keinot toimi välttämättä toivotulla tavalla. Hallitsematon PDA-oireilu yhdistettynä keinojen toimimattomuuteen vaikuttaa ryhmässä monitasoisesti, joten tarvetta tukikeinoille on. Ilmiön ollessa harvinainen ja vielä osin tunnistamaton, on vaikeaa saada vertaistukea ja apua tilanteeseen.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Millaisia käsityksiä varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen työntekijöillä on PDA-piirteisen lapsen toiminnasta ja käyttäytymisestä?
2. Millaiset pedagogiset tukikeinot toimivat PDA-piirteisen lapsen kanssa tuoden sujuvaa arkea?

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

6.1 Fenomenografis-hermeneuttinen lähestymistapa

Tutkimukseni lähestymistapa on fenomenografis-hermeneuttinen paradigma, joka on laadullisen tutkimuksen yksi suuntaus. Fenomenografisen tutkimuksen tavoitteena on kuvata ja ymmärtää ilmiöstä muodostettuja käsityksiä eri variaatioineen (Huusko & Paloniemi 2006, 163). Tutkijat tarkentavat käsitysten olevan merkityskokonaisuuksia, jotka muodostuvat tutkimuksen informanttien näkemyksistä (Huusko & Paloniemi 2006, 170). Fenomenografisen tutkimuksen avulla saadaan tietyn joukon käsitys tietystä ilmiöstä (Niikko 2003, 15). Tämän tutkimuksen lähestymistapaan koin tarpeelliseksi liittää hermeneuttisen lähestymistavan, sillä kyseessä on harvinainen ilmiö tieteellisesti tutkista näkökulmasta sekä vielä osin kiistelty. Ilmiön todellisuudesta on vielä hataraa kuvausta, jolloin hermeneuttisen lähestymistavan lisäksi fenomenografia on otollinen tapa saada ymmärrystä aiheesta, josta on vielä vähän tietoa (Huusko & Paloniemi 2006, 171). Hermeneuttinen lähestymistapa tuo tutkimukseen syvyyttä, sillä se pyrkii ymmärtämään merkityskokonaisuuksia, joita fenomenografia tuottaa. Hermeneuttinen tutkimus pyrkii ymmärtämään ilmiötä tunnistuen sen, että tieto eli tulkinta lisääntyy hermeneuttisen kehän myötä (Kakkori 2009; Vilkkä 2015, 179–180).

Tutkimus on ontologisesti eli todellisuuskäsitykseltään realismin ja konstruktivismin välimaastossa ollen kallellaan enemmän konstruktivismiin suuntaan. Realismissa ymmärretään todellisuuden olevan sama kaikille, mutta konstruktivismissa se rakentuu eri tavoin ihmisestä riippuen (Heikkinen, Huttunen, Niglas & Tynjälä 2005, 342). Tätä tutkimusta tehdessä fenomenologisen konstruoinnin sijaan pyrin kuitenkin konstituoimaan eli ymmärtämään millaisia käsitykset ovat luonteeltaan (Huusko & Paloniemi 2006, 164). Pelkästään fenomenografisella lähestymistavalla tutkimus asettuisi konstruktivismiin luoden sen hetkisestä kontekstista käsitystä ilmiöstä, mutta hermeneuttisen lähestymistavan kautta pystytään tunnistamaan paremmin olemassa oleva teoretieto ja konteksti, johon uusi tieto asettuu. Pelkästään hermeneuttisesta näkökulmasta tutkimus pyrki tulkitsemaan todellisuutta, joka näkyisi suhteellisen samana kaikille (Heikkinen ym. 2005, 342). Yhdistämällä nämä kaksi lähestymistapaa fenomenografis-hermeneuttiseksi tutkimuksen orientaatioksi, on tutkimuksessani yhteneväinen linja tutkimusasetelmasta tuloksiin. Näin ollen tutkimus on monimenetelmäinen metodeiltaan, jossa voidaan yhdistää useampaa metodia toisiinsa (Vilkkä & Mankki 2024, 16).

Tällä tutkimuksella pyrin tuottamaan PDA:sta ilmiönä kuvauksen, joka laajentaa nykyistä ymmärrystä tutkimuksen informanttien tuomien käsitysten kautta. Fenomenografia pyrkii ymmärtämään aihetta siten, minkälaisia käsityksiä eroavaisuuksineen ja yhtäläisyyksineen tutkittavat tuottavat luoden samalla kokonaisuudesta käsitystä yleisemmällä tasolla (Huusko & Paloniemi 2006, 171). Merkitykset muodostuvat tutkittavien kokemuksista, tiedoista ja näkemyksistä, joita ihminen tuottaa ajattelun kautta muodostaen mielekästä kokonaisuutta aiheesta (Niikko 2003, 9). Tätä kokonaisuutta voidaan kuvata käsityksiksi. Epistemologisesta näkökulmasta fenomenografiset käsitykset tiedosta tarkoittavat, että tieto muodostuu ihmisen kokemuksen ja ymmärryksen kautta, jota koitetaan vangita ja se on luonteeltaan muuntuvaista riippuen ajasta, paikasta ja tiedon tuottajasta (Kettunen 2021; Niikko 2003, 22). Fenomenografia pyrkii tuomaan esiin enemmän kokemuksen ja ajattelun kautta tuotua käsitystä ilmiöstä sen variaatioineen ja jäsentää sitä holistisesta näkökulmasta (Niikko 2003, 20, 23). Fenomenografia on hyvä lähestymistapa tähän tutkimukseen, sillä tavoitteena on ymmärtää tutkittua ilmiötä. Hermeneuttisen paradigman avulla voidaan saada uusia toimintatapoja ilmiön olemassaolon käytännön tilanteisiin (Vilka 2015, 180). Uusilla toimintatavoilla tarkoitan PDA-piirteisen lapsen ohjaamiseen ja opettamiseen liittyviä toimintatapoja.

Tiivistetysti ilmaistuna tutkimuksen ohjaavana metodisena tutkimussuuntauksena on fenomenografis-hermeneuttinen lähestymistapa, jonka avulla pyrin saamaan äärimmäisen vaatimusten välttelyn ilmiöstä monipuolista kokonaiskuvaa suomalaisesta näkökulmasta alle kouluikäisten kontekstissa varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen työntekijöiden käsitysten kautta liittäen sitä tutkittuun, kansainväliseen tietoon. Tähän kokonaiskuvaan liittyy pedagogisten tukitoimien tarkentaminen, jotta tutkimuksesta olisi hyötyä käytännön tasolla tuoden hyvinvointia varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen yhteisöihin sekä yksilötasolle.

4.2 Tutkimuksen aineiston keruu

Tutkimuksen aineisto muodostuu varhaiskasvatuksen työntekijöiden teemahaastatteluista ja puolistrukturoitujen kyselylomakkeiden vastauksista. Tutkimuksen informanteille määrittelin valintakriteeriksi sen, että hänellä on varhaiskasvatuksen tai esiopetuksen työtehtävän kautta kokemusta PDA-piirteisyydestä, ja hän on siihen työtehtäväänsä koulutettu ammattilainen. En halunnut rajata tiettyihin ammattihenkilöihin varhaiskasvatuksen sisällä, koska monipuolinen näkemys ja kokemukset

PDA-piirteisen lapsen kanssa toimimisesta eivät välttämättä ole suhteessa koulutustaustaan tai työuran pituuteen. Eräs informantti toikin esille tämän asian: *Kuunnelkaa kollegoita, joiden huomaatte osaavan. Älkää tuijottako asemaa ja kilpailko vaan nähkää yhden osaaminen koko kasvatusyhteisön vahvuutena.* Valintakriteerien asettaminen tarkoittaa harkinnanvaraisen näytteen muodostamista, jonka perusteella tutkimusaineisto kootaan (Vilkkä 2015, 151). Harkinnanvaraisen näytteen avulla saadaan tutkimukseen henkilöitä, jotka tietävät ilmiöstä paljon. Päädyin teemahaastatteluihin ja sähköiseen kyselylomakkeeseen hyödyntäen Vallin ja Perkkilän (2018, 124) ohjeiden mukaisesti sosiaalista mediaa aineistonkeruun paikkana.

Tein tutkimuksesta tutkimuspyyntö-esityksen, jonka jaoin sosiaalisen median kautta potentiaalsiin ryhmiin lokakuussa 2024 (Liite 2). Esityksen jakaminen painottui PDA-ryhmiin, mutta lisäksi jaoin esitystä varhaiskasvatuksen ammattilaisten ryhmiin. Sosiaalisen median kautta tehdyn kyselyn etuna on tehokas ja tuottava aineistonkeruu, etenkin jos siinä hyödynnetään visuaalisuutta (Valli & Perkkilä 2018, 117). Varhaiskasvatuksessa ei välttämättä ole mahdollisuutta irtautua ryhmästä tunnin kestoiselle haastattelulle. Halusin ottaa kaksi erilaista aineistonkeruutapaa, jotta tämä mahdollinen esteellisyys poistuisi. Lisäksi erityispedagogina ymmärrän jokaisen ihmisen erilaiset luontevat tavat ilmaista itseään, jolloin saavutettavuus muodostuu myös tiedon välittämisen kahdenlaisesta viestintätavoista. Näistä syistä käytän monimenetelmäistä aineistonkeruutapaa. Monimenetelmäinen aineistonkeruu tarkoittaa tässä tutkimuksessa aineistotriangulaatiota, jossa kahdenlaista aineistoa käytetään tutkitun tiedon saamiseksi (Vilkkä & Mankki 2024, 16). Tuomi ja Sarajärven (2009, 71) mukaan kyselyä ja haastattelua voidaan käyttää rinnakkaisina keinoina. Tutkimuksen tavoitteen ollessa ymmärryksen rakentaminen käsityksistä, on tutkimusaineiston heterogeenisyys rikkaus (Vilkkä 2015, 151). Molemmat aineistot olivat informatiivisia.

Tutkimuksen johdonmukaisuuden varmistamiseksi molemmissa aineistonkeruutavoissa oli samanlainen aineistonkeruurunko. Lopulliseksi aineiston kooksi muodostui kaksi teemahaastattelua (molempien kesto oli noin tunti) ja 22 kyselylomakkeen vastausta painottuen kyselylomakkeisiin informanttien valinnan mukaisesti. Seurasin aineistonkeruun toteutumista Webropolin kautta. Vastaukset alkoivat yleistyä 20:n vastauksen kohdalla. Kylläntyminen tarkoittaa sitä, että aineistossa alkaa olla toistuvuutta eikä uudenlaisia näkökulmia ilmene (Tuomi & Sarajärvi 2009, 87). Pyrkimyksenäni oli saada mahdollisimman moniulotteinen aineisto kuvaamaan käsityksiä ilmiöstä. Muutama kymmenen vastausta on tyypillinen aineiston koko (Kettunen 2021). Aineistonkeruu oli onnistunut ja toteutui tavoitteeni mukaisesti.

Kyselytutkimuksen laadin Webropoliin-työkalulla. Kyselytutkimuksessa oli puolistrukturoidut teemat, joihin vastataan. Fenomenografiseen tutkimukseen sopivat teemahaastattelut, mutta kysymykset tulisi muodostaa mahdollisimman avoimeksi teemahaastatteluun sopien (Huusko & Paloniemi 2006, 164). Teemojen alla oli apukysymyksiä, joihin pystyi vastaamaan teemaan avoimella tavalla vastaamisen lisäksi tai niitä pystyi käyttämään kysymyksen ymmärtämisen tukena. Tuomen ja Sarajärven (2009, 75) mukaan teemahaastattelussa on teemat ja niitä tarkentavat kysymykset, mutta haastattelussa eteneminen muokkautuu tilanteen mukaisesti järjestykseltään ja painotukseltaan. Teemat ja apukysymykset olivat samoja sekä kyselytutkimuksessa että teemahaastattelussa (LIITE 1). Haastattelut etenivät alkuperäisestä teemahaastattelun rungosta huolimatta informanttien tarinallisen kerrontatavan takia. Varmistin, että teemat tuli käytyä kokonaan. Avoimen kysymyksenasettelun onnistumisesta on hyvänä todisteena haastateltavien tarinallinen kerrontatapa, jolloin käsitykset nousevat esiin aineistosta (Kettunen 2021). Teemahaastattelut toteutin Teamsin välityksellä ja toisen haastatteluista litteroinkin sillä. Toisen litteroin Wordia apuna käyttäen, mutta huonon tekstinlaadun vuoksi, tein sen lopulta manuaalisesti Teams-nauhoituksen pohjalta. Tarkistin litterointien täsmällisyyden vielä kertaalleen, jotta kirjoitettu versio vastasi auditiivista versiota.

Aineistonkeruurunkoa muodostaessani olin perehtynyt aiheita valitessani PDA:ta koskevaan tutkimustietoon. Tutkimuskysymykset olivat ohjenuorani aineistonkeruurunkoa tehdessäni. Ensimmäisenä kirjoitin kysymyksiä, jotka heräsivät tutkimustietoa lukiessani. Kysymyksiä oli yhteensä 5 sivua käsikirjoitettuna A5-paperille. Tällä tekniikalla pyrin häivyttämään omien ennako-oletusten vaikutuksen. Pyrin löytämään kysymyksistä ryhmittymiä, jotka ovat samaan näkökulmaan liittyviä. Koodasin ne väreillä ja muodostin kysymyksistä yläkäsitteen. Huomasin kysymysten jakaantuvan kahteen eri teemaan, jotka ovat PDA-piirteisyyden ilmeneminen (teema 1) sekä pedagoginen tuki (teema 2). Tarkensin vielä ryhmittymiä ja yhdistin niitä sopiviksi kokonaisuuksiksi. Osan ryhmittymistä jätin pois merkityksettömyyden vuoksi. Teemahaastattelun runko (kuvio 6; LIITE 1) muotoutui näiden teemojen kautta, joihin haluan tutkijana vastauksia. Aineistonkeruurungossa on haastateltavien taustatietoihin liittyviä kysymyksiä, jotka koin tutkimuksen kannalta tarpeettomiksi. Siten jätin tämän tiedon tutkimuksesta kokonaan pois, koska en ollut tehnyt myöskään narratiiveja tutkimukseen osallistuneiden käsityksistä. Lopulliset teemat ja niitä tarkentavat kysymykset muokkautuivat ja käytin avoimempaa kysymyksen muotoilua (esimerkiksi ”kuvaile”-verbiä), jotta kysymykset olisivat Tuomen ja Sarajärvenkin (2009) ohjeiden mukaisesti riittävän avoimia ollakseen puolistrukturoitu kysely/haastattelu.

KUVIO 6. Teemahaastattelun runko

4.3 Aineiston analyysi

Merkityksiä tutkiessa vastataan kysymyksiin ”mitä me nähdään?” ja ”miten me nähdään?” tai ”mitä jokin on?” tai ”miten se käsitetään olevan?” Uljensin (1989, luku 3). Merkityksistä muodostuvat käsitykset ottavat nämä näkökulmat huomioon, etenkin kun niihin liitetään hermeneuttisen lähtökohdan tavoite ymmärtää ilmiötä kokonaisuutena aiempi tutkimustieto huomioiden. Käsitykset sisältävät aina merkityksiä (Uljens 1989, luku 3). Tällöin haastateltavien tuottamista merkityksistä voidaan tulkita käsityksiä ilmiöstä. Analyysia tehdessä on huomioitava kielen sisältämät merkitykset. Kielelliset yksiköt sellaisenaan diskurssianalyysin tapaan eivät ole tässä tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena (Niikko 2003, 34). Analyysissa mitä-ulottuvuus tarkoittaa ilmiötä, josta tutkittavat kertovat (Niikko 2003, 19). Miten/Kuinka-ulottuvuus tarkoittaa ajatteluprosessia, joka johtaa ilmiöstä käsityksen muodostamiseen (Niikko 2003, 19). Jälkimmäisestä on tulkittavissa erilaisia taustaolettamuksia, jotka näyttäytyvät käsitysten takana. Käsitykset voivat olla samassa tilanteessa olevilla erilaisia. Ilmiön voi havaita monella eri tavalla ja jokainen havainto voidaan ymmärtää monella eri tavalla (Uljens 1989, luku 4.1). Esittelen tämän tutkimukseni analyysiprosessin kuviossa 7.

KUVIO 7. Fenomenografis-hermeneuttinen analyysiprosessi tässä tutkimuksessa

Aineistoa muodostui haastattelujen litteraateista ja Webropolin peruserästä 68 sivua (Arial, fonttikoko 11). Aineiston analysoin Uljensin (1989) ja Niikon (2003) fenomenografisen metodologisen ohjeistuksen mukaan. **Ensimmäisessä analyysin vaiheessa** luin aineiston läpi monia kertoja, jotta hahmotin tutkimuskysymykseen nähden oleellisia ilmaisuja (Niikko 2003, 33). Aineistosta etsin merkityksiä, jotka muodostavat käsityksiä. Aineistosta poimin niitä kielellistettyjä semantteja, jotka ovat oleellisia tutkimuskysymykseen nähden (Uljens 1989, luku 6.1). Poimitut analyysiyksiköt ovat sanoja, lauseita tai tekstin kappaleita (Niikko 2003, 33). Poiminnat merkitsin alleviivaamalla. Tässä kohtaa en ajatellut vielä yhtäläisyyksiä poimintojen välillä tai arvottanut niitä, vaan peilasin semantteja ainoastaan tutkimuskysymykseen. Oleellista oli, etten analyysissä pyrkinyt muodostamaan informantin tuottamaa narratiivia ilmiöstä. Rajat informanttien välillä kadotin tarkoituksellisesti (Niikko 2003, 33). En siis koodannut sitä, keneltä ilmaisu oli peräisin. Aineistoa jäsennetään induktiivisesti eli aineistolähtöisesti etsien merkityksiyksiköitä suhteessa ilmiöön (Huusko & Paloniemi 2006, 166–167). Merkityksellisten ilmausten etsimiseen vaikuttaa induktiivisuudesta huolimatta se, mitä ilmiöstä tiedän. Muutoin aineistosta olisi vaikeaa poimia oleellisia ilmaisuja.

Toisessa analyysivaiheessa merkitykselliset ilmaukset lajittelevin ryhmitellen tai teemoitellen erojen ja samankaltaisuuden perusteella huomioiden myös rajatapaukset ja harvinaiset ilmaukset (Niikko 2003, 34; Huusko & Paloniemi 2006, 168). Ryhmään tai teemaan kuulumisen kriteeri tulee määrittellä (Niikko 2003, 34). Tässä analyysivaiheessa aloin käydä läpi alleviivattuja kohtia ja erottelin ilmaukset ryhmiin samankaltaisuuden perusteella, annoin sille värikoodin ja ryhmän kriteerin. Jonkin verran käytin ilmausten ryhmittelyssä tutkimuksen teemoissa olevia apukysymyksiä, mikäli informantit olivat niihin vastanneet suoraan. Esimerkiksi teemassa ”Kuvaile lapsen leikkiä” ryhmiksi tulivat:

Millaisia leikkejä, Millä tavalla roolissa oleminen näkyy lapsen arjessa ja Leikin erityispiirteet. Jotkin ilmaukset teemoissa eivät sopineet mihinkään ryhmään eikä niillä ollut keskenään samankaltaisuutta, niin liitin ne analyysitiedoston loppuun kohtaan ”muut ilmaisut”.

Kolmannessa analyysivaiheessa teemat tai merkitysryhmät muodostavat kategoriat, joiden nimet abstrahoidaan eli luodaan yleiskäsite kuvaamaan ilmauksia (Niikko 2003, 36). Kategoriat ovat keskenään erilaisia ja kuvaavat eri asioita ilmiöstä (Niikko 2003, 36). Merkitysryhmiä tutkiskelin tarkemmin ja pyrin löytämään niiden yläkäsitteet. Tässäkin vaiheessa hajotin osia merkitysryhmistä ja liitin niitä toisiin merkitysryhmiin saadakseni itsenäiset kategoriat, jotka olisivat keskenään erilaisia. Tämä vaihe tuntui yllättävän haastavalta ja työläältä, jotta päällekkäisyyksiä kategorioiden suhteen ei olisi. Yleiskäsitteen muodostaminen tuntui helpolta. Yläkäsitteitä oli yhdeksän kappaletta. Koin yläkäsitteiden olevan toisiinsa nähden ristiriidassa hierarkkisuuden kanssa ja suurin osa niistä olivat liian yläkäsitteisiä tähän analyysivaiheeseen. Palasin aineiston merkitysryhmiin uudelleen ja aloin niistä muodostaa kategorioita hiukan alakäsitteellisemmällä tasolla. Tässäkin vaiheessa siirsin merkitysyksiköitä toiseen kategoriaan tai yhdistin/erotin merkitysryhmittymiä, jotta kategoriat ovat toisistaan erillisiä. Aikaisemmin muodostettuja yhdeksää yläkäsitettä hyödynsin seuraavassa vaiheessa kuvauskategorioita muodostaessa. Kolmannen analyysivaiheen lopussa minulle muodostui 49 kategoriaa.

Neljännessä analyysivaiheessa kategoriat yhdistetään teoreettisen taustan perusteella kuvauskategorioihin, jotka ovat abstraktin tason kuvauksia ja käsityksiä ilmiöstä (Niikko 2003, 36). Hyödynsin osaa edellisen analyysivaiheen yläkäsitteitä kuvauskategorioita kuvaavina käsitteinä. Tulosavaruutta muodostaessani pohdin sen välillä, että teenkö kaikista tuloksista yhteneväisen kuvauskategorian vai erotanko tulosavaruuden kahteen osaan. Palasin tutkimuksen tavoitteeseen ja tutkimuskysymyksiin, joiden perusteella päädyin jakamaan kuvauskategorian kahteen eri osaan. Ratkaisu selkiyttää tulosten luettavuutta ja graafin selkeyttä. Kuvauskategorioiden yläkäsitteistä oli nopeasti analysoitavissa, kumpaan tutkimuskysymykseen kuvauskategoria vastaa. Kettunen (2021) kuvaa fenomenografisen analyysin tulosta taulukkona. Niikko (2003, 39) täydentää tulosten esittämisen voivan olla taulukon lisäksi kaavio, diagrammi tai muu loogisia suhteita ilmaiseva visuaalinen graafi. Kuvauskategorioista muodostuu tulosavaruus, joka on fenomenografisen tutkimuksen tulos (Niikko 2003, 37).

Tulosten jäsentämiseksi (kuvio 7, laatikko 8) järjestin kuvauskategoriat Excel-ohjelman avulla hierarkkisesti ja vertikaalisesti luoden kaksi pistekaaviota vastaamaan tutkimuskysymyksiin. Horisontaalisessa kuvauskategorioiden jäsentämisessä kuvauskategoriat ovat toisiinsa nähden samanarvoisia, mutta niillä on sisällöllisiä eroja siitä (Uljens 1989, luku 6.2). Vertikaalisessa kuvauskategorioiden

jäsentämisessä luokat järjestetään yleisyyden tai tärkeyden perusteella (Niikko 2003, 38). Vertikaalisuuden järjestämisen perusteena toimivat kuvauskategorioiden laadullinen merkityksellisyys suhteessa tutkimuksen tavoitteeseen ja merkitysten määrä. Tässä vaiheessa lihavoin analyysin alkuvaiheen aineiston merkitysryhmistä oleellisia kohtia esimerkeiksi kuhunkin kategoriaan mahdollisimman kattavasti. Tämän jälkeen reflektoin kategorioiden sisältöä suhteessa toisten kategorioiden sisältöihin muodostaakseni käsityksen vertikaalisuudesta pisteyttäen sisällön yleisyyden ja tärkeyden asteikolla 1-5 mukailleen yleistä arviointiasteikkoa korkeakoulutuksessa. Pistemäärät sijoitin kaaviossa X- ja Y-akseleille. X-akselin arvot kuvaavat yleisyyttä ja Y-akselin arvot tärkeyttä. Pistekaavioissa hierarkkisuus näkyy pallojen samankokoisuutena.

Tarkoituksena oli ottaa **hermeneuttisen paradigman kehämäisyttä** tutkimuksen analyysivaiheessa ja tulososiossa, jossa hermeneutiikkaankin kuuluva merkitysten tulkitseminen yhdentyy jo tutkituun tietoon. Tulososioita tehdessä pidin tärkeänä tarkastella aineistoa kokonaisuutena hermeneuttisen kehän mukaisesti yksittäisistä merkitysyksiköistä suhteessa analyysin loppuvaiheeseen. Tästä syystä esimerkiksi Taulukon 1 tuloksia kuvatessani etsin ensimmäisessä analyysivaiheessa olevia merkitysyksiköitä aineistositaatteihin, jotka ilmensivät hyvin taulukosta tehtyä tulkintaa. Synteesejä tehdessäni palasin alkuperäiseen aineistoon eli analyysivaiheeseen 1, joista pyrin luomaan kokoavia virkkeitä eli synteesejä sisältäen mahdollisimman kattavasti kaikkien poimittujen yksiköiden merkitykset. Tämän kirjoitin tuloksiin ja poimin merkitysyksiköitä kuvaamaan synteesiäni. Seuraavassa vaiheessa muokkasin sitaatteja leipätekstin muotoon ja poistin niitä, jotka asiat tulivat jo synteessissä selväksi tuomatta lisää informaatiota sitaatin muodossa.

Oman tutkimukseni tavoite on linkittää tuloksia olemassa olevaan tietoon niitä vertaillen (ks. kuvio 7, 7. laatikko). Liitän tuloksia jo tulosluvussa olemassa olevaan tietoon pienissä määrin argumentoimaan, vastaväittämään tai todentamaan oman tutkimukseni tuloksia. Hermeneuttinen kehä vaatii mielestäni olemassa olevan tiedon reflektointia suoraan tutkimukseni kautta saatuihin tuloksiin edellä mainitulla tavalla. Kuviossa 7 kehämäisyys näkyy nuolina, jolloin seuraavan vaiheen jäsenystä tarkastellaan suhteessa aikaisempiin vaiheisiin. Tällöin fenomenografisen aineiston tuomien käsityksien eli merkityskokonaisuuksien kautta saadaan syvennettyä ymmärrystä. Hermeneuttinen kehä muodostaa ymmärrystä ilmiön olemuksesta yksittäisten käsitysten yhteydestä kokonaisuuteen ja kokonaisuuden yhteydestä yksittäisiin käsityksiin (Vilkkä 2015, 180). Kokonaisuudella tarkoitetaan jo olemassa olevaa tiedon täydentymistä tutkimukseni tuloksilla.

4.4 Eettiset ratkaisut

Tieteellisen käytännön ydinperiaatteet ovat luotettavuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto (TENK 2024). Luotettavuuteen liittyviä tekijöitä kuvaan tarkemmin seuraavassa luvussa 4.5. Muita ydinperiaatteita avaam tässä luvussa tekemieni ratkaisujen pohjalta. Toisaalta eettisyys ja luotettavuus ovat koko tutkielman läpileikkaava ohjenuora, mikä näkyy tutkimuksellisten vaiheiden systemaattisena avaamisena ja ratkaisujen perustelemisena pitkin tutkielmaani. Mahdollisimman rehellinen ja läpinäkyvä ote tutkimuksen tekemiseen on tavoitteeni. Raportoinnin etiikka tarkoittaa tutkijan toiminnan läpinäkyvyyttä siinä, kuinka seikkaperäisesti kuvailee tekemänsä ratkaisut, tulkinnat ja perustelut (Vilka & Mankki 2024, 52). Arvostan tutkittua tietoa viittaamalla lähteisiin huolellisesti. En irrota virkkeitä asiayhteydestään, mikäli merkitys muuntuisi. Pyrin keskusteluttamaan aihetta tutkineiden henkilöiden ja työryhmien näkemyksiä, jotta aiheesta tulisi lukijalle mahdollisimman monipuolinen kuva. Huolellinen viittaaminen muihin tutkimuksiin on yksi hyvän tieteellisen käytännön periaate (Tuomi & Sarajärvi 2009, 133).

Eettisyyteen liittyvät seikat olivat tarkastelun alla alkuvaiheessa. Tutkimusasetelma oli alun perin toisenlainen, ottaen mukaan lääketieteellisen näkökulman informanttien seulomisen perusteena. Tarkoitus oli kerätä aineisto sillä tavalla, että terveydenhuollossa tunnistettujen PDA-piirteisten huoltajien mukaan olisi annettu tutkimuspyyntökirje, jonka olisivat toimittaneet varhaiskasvatusyksikön työntekijöille. Alkuselvitysten perusteella ongelmaksi muodosti lääketieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet. Henkilörekisterin syntymisen vuoksi tunnistamattomuus ja ammattieettisyyden toteutuminen olisivat vaarantuneet (Kuula 2006, 82–83). Toisekseen tutkimuslupa olisi täytynyt pyytää jokaisesta kunnasta, jossa lapsi olisi ollut kirjoilla. Tässä olisi ollut vaarana myös henkilöllisyyden paljastuminen sekä diagnostisen tiedon selviäminen. Tutkimusasetelman sopivuus ei olisi toteutunut kestäväällä tavalla, mikä on yksi tärkeimmistä eettisen tutkimuksen periaatteista (Tuomi & Sarajärvi 2009, 127). Yhdessä tutkimusten ohjaavan professorin ja yliopistonlehtorin kanssa päädyttiin muuttamaan tutkimusasetelmaa toisenlaiseksi. Lääketieteen tutkimuseettisyys on esimerkkinä muille aloille, sillä alalla on pitkät tutkimusperinteet ja normit pohjautuvat velvollisuusetiikkaan (Kuula 2006, 40). Terveydenhuollossa onkin omat, raskaat toimielimet, joissa eettisiä seikkoja käsitellään.

Tutkimuksen aiheen valinta on ollut tietoinen tapa lisätä tietoa vähäisesti tutkitusta aiheesta. Yksi osasy maisterikoulutukseen hakeutumiselle oli tämän aiheen tutkiminen tiedon vähäisyyden vuoksi. Minulle on tärkeää, että esimerkiksi pienemmissä koulutuksissa ja sosiaalisessa mediassa

jaettu tieto on tutkimusperustaista, mikäli sitä täytenä yhtenä totuutena kerrotaan. Haluan omalla tutkimuksellani edistää PDA-piirteisyyden tiedon tutkimusperustaista luonnetta. PDA ei ole diagnoosi, joten tätä tekijää pohdin tutkimusta aloittaessani. Päädyin avaamaan PDA:n luonnetta tarkemmin teoriataustassa tästä näkökulmasta.

Tutkijana oma positioni on selvittää toisten ihmisten käsityksiä ilmiöstä. Toisen asteen näkökulman tarkastelu kohdentuu toisten ihmisten kokemusten, havaintojen ja tulkintojen kautta muodostamiin käsityksiin ilmiöstä, jolloin tutkijana oma käsitys ja kokemukset tulee tiedostaa (Niikko 2003, 24). Tutkijana minun ei tule pyrkiä yksiselitteiseen todellisuuden kuvaukseen, vaan ymmärtää informanttien erilaiset ajatteluprosessit, tulkinat ja käsitykset ilmiöstä (Niikko 2003, 25). Ne eivät välttämättä vastaa omaa arvomaailmaani, mutta käsitykset ovat todellisuutta informanteille itselleen. Tutkijana olen oppijan roolissa etsimässä merkityksiä ja kokonaisuutta tutkimalleni PDA-ilmiölle alle kouluikäisten kontekstissa (Niikko 2003, 31). Tutkijan positiossa minun tuli tiedostaa omat kokemukseni ja tietoni ilmiöstä, jotta pystyin toteuttamaan aineiston analyysia objektiivisesti pyrkien informantin ”saappaisiin” (Niikko 2003, 35). Olin hankkinut valmiiksi kansainvälistä kirjallisuutta PDA:sta, mutta en halunnut lukea näitä vielä, jotta ne eivät olisi ohjanneet analyysia niiden tuottaman tiedon suuntaan. Tutkittavasta ilmiöstä on Newsonin (2003) jäsenitys, joka suuntasi aineistonkeruun kysymyksiä. Analyysivaiheessa tämän kuitenkin sulkeistin, etteivät ne vaikuttaisi merkitysten teemoittamiseen (Niikko 2003, 35).

Tutkimusesitteessä, joka toimi tutkimuspyyntönä, esittelin tutkimuksen tavoitteet, kriteerit osallistumiselle, tutkimuksen teemat, osallistumisen tavat, omat yhteystietoni, tietoa tutkimuksen etenemisestä ja tulosten julkistamisesta sekä vielä tietoa aiheesta (LIITE 2). Aineistonkeruun alussa kerroin lisää tietoa luotettavuuden ja eettisyyden kysymyksiin liittyen, kuten vapaaehtoisuudesta ja aineiston säilyttämisestä tietoturvallisesti. Eettisestä näkökulmasta tutkijana tulee huolehtia tutkittavien informoinnista tutkimuksen tavoitteen, aiheen, aineistonkeruutavan, vapaaehtoisuudesta ja keskeyttämismahdollisuudesta sekä luottamuksellisuuden eri näkökulmista kuten aineiston hallinnasta (Kuula 2006, 104–108).

Aineiston analyysissa tein ratkaisun jäsentää tuloksia horisontaalisesti ja vertikaalisesti. Kuvauskategoriat ovat horisontaalisesti kuvattuna samanarvoisia, vaikkakin sisällöltään erilaisia. Ihmisten käsitykset ovat sen hetkinen totuus ilmiöstä, joka voi muuttua koulutuksen ja tiedon lisäämisen avulla. Rehellinen käsitysten vaihtelun kuvaaminen antaa luotettavan kuvan ilmiöstä. Vertikaalinen tapaus kuvastaa sitä, mitkä pedagogiset keinot ja tuen muodot tuottavat yleisimmin sujuvaa arkea pda-

piirteisen lapsen kanssa toimiessa. Analyysi tuottaa semanttisiin kriteereihin ja yleisyyteen perustuen tuloksen kuvauskategorioina, jotta tutkijana autan lukijaa refleктоimaan tuloksia suhteessa käytäntöön.

Vastuullisuus tutkijana tarkoittaa itselleni sitä, että annan itsestäni vakuuttavan ja ammatillisen kuvan perehtymällä huolellisesti haastatteluja koskeviin vuorovaikutuksen ja valmistautumisen ohjeisiin lukemalla tutkimushaastatteluihin liittyvää kirjallisuutta (mm. Tuomi & Sarajärvi 2009; Hirsjärvi & Hurme 2009; Vilkkä 2015). Niiden perusteella pystyn informoimaan haastateltavia tutkimuksen kulusta ja vastaamaan mahdollisiin kysymyksiin. Kunnioitan tutkimukseen osallistuneiden ajankäyttöä, joten pidimme haastattelujen keston osallistujien aikomusten mukaisina. Toisena vaihtoehtona oleva kyselylomakkeeseen vastaaminen Webropolissa mahdollisti joustavan osallistumisen tutkimukseen. Laitoin lisäksi keskeneräisen lomakkeen tallentamismahdollisuuden, jotta pystyy jatkamaan vastaamista sen keskeytyessä.

Tutkimuksessani ei ole tavoitteen kannalta oleellista informanttien tuottaman tiedon koodaaminen esimerkiksi numeroimalla merkitysyksiköt vastaajan perusteella. Tutkimuksessa ei ole pyrkimyksenä muodostaa narratiiveja eikä etsiä vastaajien ilmausten välisiä yhteyksiä. Siitä syystä merkitysyksiköt olen tietoisesti sekoittanut toisiinsa, jotta tunnistettavuuskin on vähäistä. Suorissa aineistolainauksissa murreilmaisuja tai omiin piirteisiin liittyviä asioita olen poistanut. Tutkimusraportista ei saa pystyä tunnistamaan tutkimukseen osallistuneita henkilöitä (Kuula 2006, 64). Tunnistettavuus ja yksityisyydensuoja on tärkeää tutkimusta tehdessä, sillä tutkijana on vastuu siitä (Tuomi & Sarajärvi 2009). Tutkimuksen aineistoa säilytän tietokoneellani salasanalla ja sormenjäljelläni suojatussa ympäristössä. Aineisto ei sisällä henkilötietoja, kuten nimiä, syntymäaikoja tai puhelinnumeroita. Sähköpostiosoitteet ovat tallessa, sillä osallistujat pyysivät lähettämään valmiin tutkielman. Näistä ei ole muodostettu rekisteriä eikä niitä ole kirjattu haastattelun litterointeihin.

4.5 Luotettavuus

Tutkimukseni on monimenetelmäinen aineiston ja metodien suhteen. Triangulaatio (=monimenetelmäisyys) lisää Vilkan ja Mankin (2024) tutkimuksen luotettavuutta ollen yksi validiteettikriteeri (Tuomi & Sarajärvi 2009, 142–143). Luotettavuutta heikentää se, että kyselytutkimus ei ole aineistonkeruutapana reflektiivinen ja dialoginen, jollainen sen pitäisi olla Niikon (2003, 31) fenomenografisen tutkimuksen toteuttamisen ohjeiden mukaan. Olen tätä ristiriitaa pyrkinyt lievittämään

mahdollisimman avoimeksi muotoilluilla kysymyksenasetteluilla, jolloin vastauksetkin olisivat avoimen vastaamistavan mukaisia. Yksilöllisiä valintoja olen pyrkinyt lisäämään kysymykseen apukysymyksiä, jotta vastaaja pystyy suuntaamaan vastaustaan oman intentionsa mukaisesti. Kysymyksenasettelu on ollut sama kyselylomakkeita täydentävissä haastatteluissa, joissa tutkittavat alkoivat tuottaa tietoa avoimen haastattelun tyyllisesti. Huolehdin itse teemojen läpikäymisestä, jotta aineiston tuottaminen tapahtuu kyselytutkimuksessa ja haastatteluissa samalla sabluunalla. Halusin säilyttää tutkijana minun ja haastateltavan luottamuksellisen ja turvallisen vuorovaikutussuhteen, joka olisi voinut rikkoutua liian tiukkoja ohjaita ottamalla. Niikko (2003, 35) ohjaakin omat esioletukset jättämään syrjään ja olemaan valmis kuuntelemaan empaattisesti haastateltavan kertomusta ilmiöstä.

Tutkimuksen aineistonkeruun yhteydessä on mainittu olemassa olevasta tiedosta koottu tiivistelmä PDA-piirteisyydestä, jotta tutkimukseen vastaavat voivat pohtia vielä, ovatko he oikeita informanteja osallistumaan tähän tutkimukseen. Tutkimuksen validiteetin kannalta on oleellista, että aineistoa tuotetaan vastaamaan aiheena olevaa ilmiötä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 136). Erityisesti kun kyseessä on vähän tutkittu ilmiö kansallisesti, niin ei voida olettaa ilman käsitteen määritelmää sekä tutkimusesitteessä että kyselylomakkeen alussa, että informanteilla olisi hyvä kuva PDA-piirteisyydestä. Aineiston reliabiliteetin varmistamiseksi aineiston keruun alussa on kysymys siitä, millä tavalla informantti on tutustunut ensimmäistä kertaa äärimmäisen välttelykäyttäytymisen käsitteeseen. Kuvaan näitä taustatietoja 4.2 Tutkimuksen aineistonkeruu -luvussa. Tämä voi vaikuttaa siihen, että ohjaako ilmiöstä lukeminen omia havaintoja vai onko havaintojen tekeminen herättänyt tarpeen arvioida, mistä onkaan kyse. Lisäksi luotettavuuseroja voi olla, mistä lähteestä tietoa on etsinyt tai saanut. Tulososiossa aineistositaatit täydentävät taulukosta tehtyä tulkintaa, jolloin lukija pystyy paremmin arvioimaan taulukon reliabiliteettia. Taulukko 2 ei sisällä suoraan kahden informantin haastattelun kautta saatua tietoa, mutta tätä asiaa olen avannut tuloksen yhteydessä.

Validiteettia voidaan arvioida fenomenografisessa tutkimuksessa koherenssiteorian, vastaavuusteorian ja käytännöllisen teorian näkökulmasta (Uljens 1989, 52; Niikko 2003, 39). Tutkimuksen validiteettia todennetaan siitä näkökulmasta, että jos se toimii, niin se on totta (Uljens 1989, 52). Tutkimuksen aineistonkeruun kysymykset ovat muotoiltu etsimään niitä keinoja, jotka tuottavat hyviä tuloksia PDA-piirteisen lapsen kanssa toimiessa. Toinen tutkimuskysymys on muotoiltu käytännöllisen teorian mukaisesti luoden validiteettia totuuden löytämiseksi.

Aineiston analyysivaiheessa minun täytyi tarkastella kriittisesti poimittuja merkitysyksiköitä, että säilytin ilmaisun merkityksen poimiessani osan kontekstistaan. Joitakin merkityksiä täydensin analyysivaiheissa palaten alkuperäiseen aineistoon, josta täydensin poimimaani merkitysyksikköä. Kolmannessa analyysivaiheessa minun täytyi reflektoida merkitysryhmien nimiä, jotta ne olisivat aineistolähtöisiä. Tässä vaiheessa täytyi olla rohkeutta sekoittaa merkitysyksiköitä toisiinsa aktiivisesti, jotta kategoriat muodostuivat toisistaan erillisiksi. Tiesin, että taaksepäin palaaminen olisi vaikeaa, koska se irrotti poimitun merkitysyksikön aineiston osateemasta. Huomioiden aineistolähtöisen analyysitavan, tälle täytyi rohkeutta löytyä.

Tuloksia kirjoittaessani käytin apuna tiedostoa, johon vasemmanpuoleiseen sarakkeeseen on kategorioitu alkuperäisestä aineistosta poimitut merkitykset. Viereiseen sarakkeeseen olen muodostanut näistä kategoriat, joilla on sisältöä kuvaava nimi. Taulukon oikeanpuoleisimmassa sarakkeessa on kategorioista muodostetut kuvauskategoriat nimettynä. Tuloksia kirjoittaessani etenin kuvauskategoria kerrallaan sillä tavalla, että luin vasemman puoleisen sarakkeen merkityksiä ja tiivistin tulosta kuvaavia synteesejä. Näin säilyi yhteys alkuperäisten merkitysten ja synteesien välillä. Mahdollisimman tarkka, etenkin analyysivaiheen, kuvailu lisää luotettavuutta, sillä lukija pystyy seuraamaan ja arvioimaan aineiston analyysin sujumisen luotettavuutta. Läpinäkyvä vaiheiden ja ratkaisujen kuvailu lisää tutkimuksen reliabiliteettia eli toistettavuutta (Tuomi & Sarajärvi 2009, 136). Raportissa tulosten osuus on keskeinen, jolla arvostan informanttieni tuottamaa tietoa. Tutkimustulosten huolellinen ja kattava raportointi on hyvän tieteellisen käytännön mukaista (Tuomi & Sarajärvi 2009, 133).

Olemassa olevasta tiedosta valitsen luotettavia lähteitä, jotka ovat klassikkoja, mahdollisimman uutta kirjallisuutta, vertaisarvioituja artikkeleita, luotettavien tahojen kuten tutkimuslaitosten tutkimusraportteja ja väitöskirjoja. Vankka teoriatausta tuo tutkimukselle luotettavuutta. Pyrin välttämään toisen käden lähteitä etsien sen sijaan alkuperäisen lähteen.

5 TULOKSET

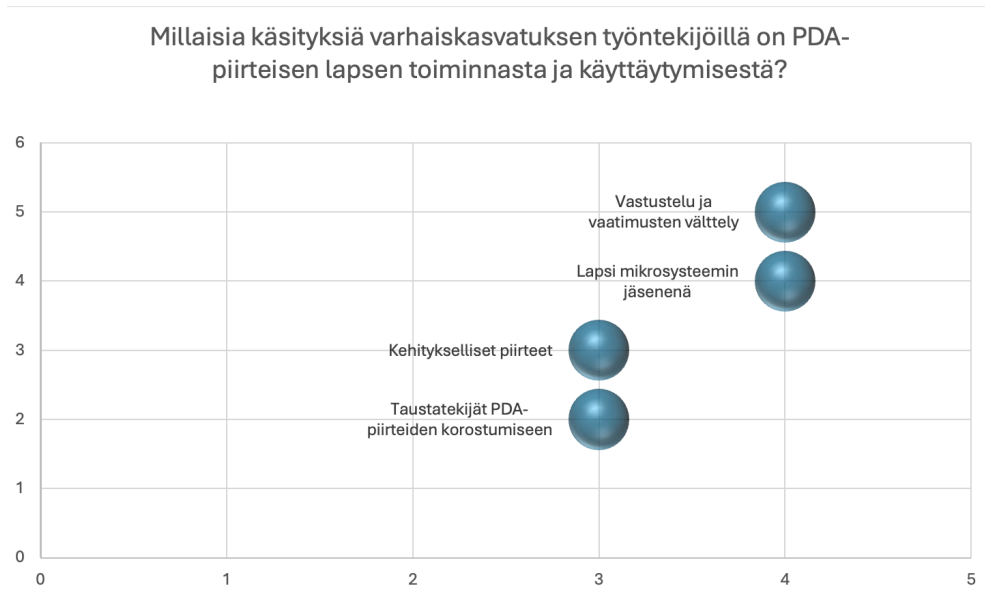
Tämän tulosluvun alaluvut ovat kuvauskategorioita. Kuvauskategoriat (ks. kuvio 9) eli tutkimustulokset pilkkoutuvat osa-alueisiin eli kategorioihin (lihavoidut väliotsikot). Ne esitän synteiesien muodossa. Synteiesit ovat kokoavia virkkeitä, jotka olen muodostanut merkityksistä. Synteiesejä kuvaamaan poimin aineistosta sitaatteja. Kuvauskategorioihin liitetään alkuperäisiä ilmauksia, jotta lukija pystyy tavoittamaan abstraktin ja konkreetin tason yhteyden (Niikko 2003, 39). Tulososiossa peilaan aineiston kautta saatuja tuloksia olemassa olevaan tietoon, jotta ymmärrys ilmiöstä kasvaisi ja tieto lisääntyisi hermeneuttisen kehän mukaisesti. Mikäli tieto perustuu omaan näkemykseeni, tuon sen johtolauseessa esille. Tuloksissa näkyvät erilaiset tavat käsittää ilmiötä, jotka ovat heijasteita kontekstista (ympäristö, subjekti, arvot, toimintakulttuuri) (Niikko 2003, 37).

Tulosavaruus jakautuu kahteen osaan tutkimuskysymyksittäin. Ensimmäinen tulosavaruus vastaa tutkimuskysymykseen, millaisia käsityksiä varhaiskasvatuksen työntekijöillä on PDA-piirteisen lapsen toiminnasta ja käyttäytymisestä. Toinen tulosavaruus vastaa tutkimuskysymykseen, millaiset pedagogiset tukikeinot toimivat PDA-piirteisen lapsen kanssa sujuvaa arkea tuoden. Tulokset ovat hierarkkisesti ja vertikaalisesti jäsentyneitä. Kuviossa 8 hierarkkisuus näkyy kuvauskategoria-pallojen samankokoisuutena. X- ja Y-akseleilla on maksimi-arvona viisi arviointiasteikolla 1-5, joissa arvo 1 kuvaa vähäisintä arvoa ja arvo 5 korkeinta arvoa. Vertikaalisuuden määritelmänä toimivat yleisyys (X-akseli) ja tärkeys (Y-akseli) suhteessa tutkimuskysymykseen ja tutkimuksen teoriapohjaan. Jokaisella kuvauskategoriolla on näihin perustuvat arvot. Kyseessä on laadullinen tutkimus, joten tarkkaa määrällisyyttä ei käytetä arvojen perusteena, vaan yleisyyttä aineistossa ja laadullista tärkeyttä.

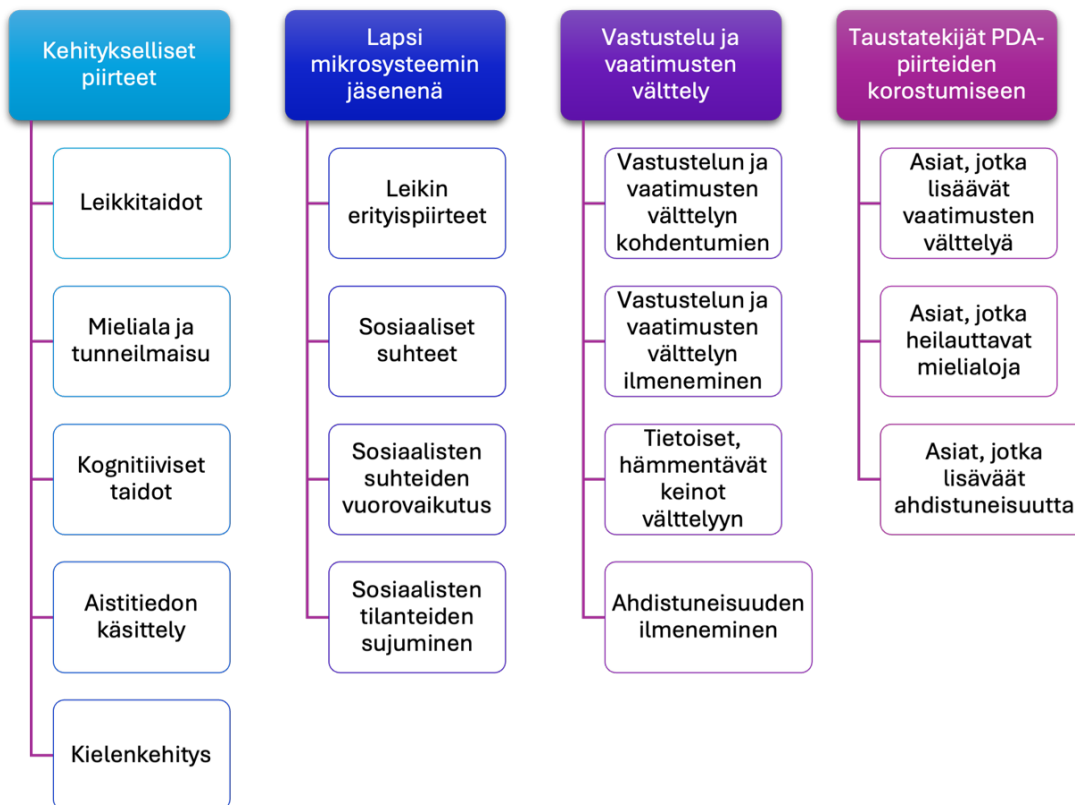
5.1 PDA-piirteisyyden ilmeneminen

Tässä luvussa kuvaan aineiston pohjalta sitä, miten PDA-piirteisyys ilmenee lapsen toiminnassa ja käyttäytymisessä. Tulosluku vastaa ensimmäiseen tutkimuskysymykseen: Millaisia käsityksiä varhaiskasvatuksen työntekijöillä on PDA-piirteisen lapsen toiminnasta ja käyttäytymisestä? Tulosluvun olen jakanut kuvauskategorioittain alalukuihin, jossa tuloksia kuvaan summaten keskeisiä asioita synteiesihin aineistolainauksin. Tutkimukseen osallistuneet informantit kuvaavat PDA-piirteisyyden

ilmenemistä neljästä eri näkökulmasta, jotka ovat 1. Kehitykselliset piirteet, 2. Lapsi mikrosysteemin jäsenenä, 3. Vastustelu ja vaatimusten välttely sekä 4. Taustatekijät PDA-piirteiden korostumiseen (ks. kuvio 8 ja 9).

KUVIO 8. PDA-piirteisyyden ilmeneminen. X=merkitysten yleisyys aineistossa ja Y=merkitysten tärkeys suhteessa tutkimuskysymyksiin

KUVIO 9. Kuvauskategoriat kategorioineen: PDA-piirteisyyden ilmeneminen

5.1.1 Kehitykselliset piirteet

Leikkitaidot

Leikeistä suosituimpia ovat rakenteluleikit, erityisesti legoleikit korostuvat vahvasti useammassa vastauksessa. Omassa aineistossa esille tullut rakenteluleikkien suosiminen eivät nousseet Newsonin ja kumppaneiden (2003) tutkimuksessa esille. Aineistossani liikunnalliset leikit ovat suosiossa, sisältäen sääntöleikkejäkin sekä toistavaa liikkumista kuten keinumista ja tietyn reitin kiertämistä esimerkiksi *leikkien junaa*. Yksi vastaajista tiivistä leikeiksi *rakenteluleikit, pallopelit, vakoilu- ja seikkailuleikit*. Roolileikkejä PDA-piirteiset lapset joko leikkivät tai eivät, joka tuli vastauksissa usein esille: *Paljon rakenteli Legoilla. Roolileikkejä ei leikkinyt*. Newsonin ja kumppaneiden (2003, 596) mukaan 90 % tutkimuksessa mukana olleista lapsista tykkää leikkiä symbolisia leikkejä, kuten roolileikkejä. Aineistossani leikki toisaalta saattaa sisältää kopiointia jostakin nähdystä juonesta: *Hyvin paljon pelimaailman hahmoihin liittyvää leikkiä lähinnä legoilla*. Roolileikit ja videopeleihin liittyvät leikit ovat suosittuja PDA-piirteisten lasten keskuudessa (Newson 2003, 597). Roolileikeissä merkityksellistä on vahva oma mielikuvitus, jonka mukaan haluaa leikin menevän sekä omaehtoisuus: *Yleensä erilaiset roolileikit, missä toiminnalle ei ole selkeitä rajoja ja on helppo johdatella muita*.

PDA-piirteiset lapset, jotka leikkivät roolileikkejä, jäävät helposti rooliin kiinni, jolloin tekemisen vaihtaminen omana itsenä toimimiseen voi olla vaikeaa:

Eläytyminen vahvasti rooliin, josta vaikea päästää irti, esim juhlahetkessä prinsessarooli, joka jatkuu läpi päivän. Elää roolia, ei näyttele sitä.

Rooli voi olla niinkin vahvana, että *leikissä mukana on aina lapselle tärkeä pehmolelu ja lapsi leikkii lelun kautta; ts. lelu leikkii ja lapsi leikkii olevansa se lelu tai arjen toimissa lapsi usein toimii ns pöllön kautta, pöllö vastaa ja pöllö sanoo*. Tulosteni mukaan PDA-piirteisellä lapsella on erittäin hyvä mielikuvitus, jota käyttää roolileikissä. Trumanin (2021, 17) mukaan todellisuuden ja mielikuvitusmaailman rajat häilyvät hyvin herkästi. Roolileikin maailmaan pakenemalla lapsi osallistuu sitä kautta keskusteluun ja toimintaan, mikä voi olla selviytymisstrategia (Newson ym. 2003, 596–597). Toisaalta taas PDA:han voi kuulua mielikuvitusmaailman (esimerkiksi pelit, ohjelmat) rooliin juuttuminen (Christie ym. 2012, 21, 39; O’Nions ym. 2014, 543).

Mieliala ja tunneilmaisu

Yleistä mielialaa kuvaillaan kolmella eri ilmenemistavalla; lapsi voi olla iloinen ja puhelias, toisaalta taas kiukkuinen ja impulsiivinen tai vetäytyvä ja passiivinen.

Ne ovat vaan tuommoisia riehakkaita, niillon ketkun venkut meneillään.

Useimmiten mieliala on negatiivinen, kaikkea aikuisen ohjausta vastustavaa.

PDA-lapset ovat olleet hyvin vakavia, usein hiukan pelokkaan oloisia.

Iloinen, reipas ja puhelias. Vaihtelee uhmakkuuteen ja rajuimmillaan raivokkuuteen. Alavireinen ja väsynyt.

Jotkut kuvaavat yleisen mielialan olevan kahteen jakautunut, *vähän semmoinen joko tai mieliala*, jolloin *lapsessa vuorottelevat villi ja huoleton puoli sekä arka ja stressaantunut puoli*. Eniten PDA-piirteisen lapsen kuvataan olevan hyväntuulinen yleiseltä mielialaltaan. Milton (2018) on pohtinut PDA:n yhteyttä uhmakkuushäiriöön, joiden välillä olisi yhtäläisyyksiä yleisen mielialan ollessa pääsääntöisesti vihainen ja ärtynyt. Näiden tulosten välillä suoraa samankaltaisuutta ei ole, sillä tutkimuksessani lapsen mielialoissa on vaihtelevuutta ja yleisimmin mieliala on hyväntuulinen.

Tunnetila vaihtelee ääri-laidasta laitaan äkillisesti. Tunneilmaisut ovat hyvin vahvoja yltyen raivokkuuteen, riehakkuuteen tai jumiutumiseen. Tunnetilaan pidempiaikainen jumiutuminen näyttäytyi aineistossa vähäiseltä eli *lapsi kiihtyy nolasta sataan ja laskee sadasta nollaan*. Aineistossa tunnetilan vaihtuminen kuvataan useissa vastauksissa hyvin nopeana tapahtumana, jossa

mieliala vaihtelee kuin on/off -kytkimestä: sekunnissa ilosta täydelliseen raivoon ja hallinnan menetykseen.

vaihtelut saattavat tapahtua hetkessä ja tunnetila olla hyvin voimakas, jopa aggressiivinen.

tunteet menivät laidasta laitaan. Tynnestä lapsesta saattoi muuttua ärtyisä ja jopa ilkeä.

hän usein heittää jonkin esineen seinään, vaikka kirjaimellisesti sekunti sitten oli iloinen ja nauravainen.

iloinen ja tyytyväinen muuttui yhtäkkiä taisteluksi ja raivoksi.

Newson ja kollegansa todentavat tämän kuvaillen, että tunnetilat vaihtelevat äkillisesti hämmentävällä tavalla ilman ulkoista syytä. PDA-piirteinen lapsi saattaa ensin halata ja yhtäkkiä sanoittaa, kuinka vihaa sinua. (Newson 2003, 597; Christie ym. 2012, 24.) Truman (2021, 17) kuvaa yleistä mielialaa Jekyll ja Hyde -tyyliseksi, jossa mielialan äkilliset vaihtelut johtunevat tarpeesta kontrolliin, kun huomaavat jonkun toisen ottavan kontrollin häneltä. Christien ja kollegoidensa mukaan (2012, 27) tunnetila vaihtuu kuin on-off-kytkimestä ja pystyy kiihtymään nolasta sataan nopeammin kuin auto.

Kognitiiviset taidot

PDA-piirteiset lapset ovat erittäin fiksuja kognitiivisesti – *fiksuja, jotenkin pikkuaikuisia ja kognitiivisesti taitavia*– ja käyttävät älykkyyttään nokkelasti erilaisissa tilanteissa:

Se heidän älykkyys ja miten he pystyvät pelittämään tilannetta. -- Miten niinku korkeaälykästä että viisi-vuotias pystyy tekemään tällöisen tilanneluvun! Se on niinku ihan tajutonta, ihan älytöntä ja siinä tulee taas se muisti, kun ne mokomat muistaa kaiken.

Muisti on tarkka ja yksityiskohdat erityisesti aikuisten sanomisista jäävät mieleen, joita he jollakin tavalla hyödyntävät tai varmistavat niiden asioiden toteutumisen eli yksityiskohdat heijastuvat tulevaan toimintaan. Newson ja kumppanit (2003, 597) toteavatkin, että toisten ihmisten sanonnat jäävät mieleen ja niitä lapsi toistaa jonkin verran. Muutamassa vastauksessa näihin liittyy juuttumistai-pumusta. He ”skannaavat” ympäristöään aktiivisesti eli *niillä on kaikki hoksottimet auki ihan koko ajan*. Eräs vastaajista pohtii sitä, että *siellä voi olla myös huolta ja murhetta sisällä, koska ymmärtääkseni rekisteröivät paljon ja kuormittuvat siitä keskimääräistä enemmän?* Christie ja kumppanit (2012, 23) myötäilevät tuloksia, että yksityiskohtien mieleen jäämisenä, joita he käyttävät jatkossa hyödykseen tehokkaina strategioina toisia ihmisiä kohtaan. PDA-piirteinen lapsi pystyy käyttämään katsekontaktia ja kehonkieltä vakuuttaakseen viestinsä (Christie ym. 2012, 23, 31).

Aistitiedon käsittely

Erytisesti tuntoaistin suhteen on PDA-piirteisillä aistilyherkkyyttä, mutta heillä ilmenee myös aistialireagoivuutta. Nämä heijastavat erityisesti ruokailun vaikeuksiin: *Että se ruoka, että otetaan joko liikaa eikä hallita sitä suuta, suu liian täynnä. Maitoa kaadetaan liian nopeaa suuhun. (--) aina paidat semmoset likaset*. Tuntoaistimuksiin heikosti reagointi ilmenee siinä, ettei lapsi huomaa omaan kehoon liittyviä aistimuksia kuten kasvojen likaantumista syödessä tai onko suu täynnä vai ei (Danner & Puustjärvi 2024, 146, 149). Tuntoaistin lisäksi aistitiedon käsittelyn vaikeuksia mainitaan haju- ja kuuloaistin alueilla, että lapsi on *äänille ja hajuille oli hyvin herkkä*. Lapsi voi reagoida henkilön ominaistuoksuun ja esimerkiksi ruoan tuoksuun, mikä saa aikaan poistumis- tai välttelyreaktion (Danner & Puustjärvi 2024, 142). Ryhmätilanteet erityisesti ovat vaikeita äänyliherkälle, jotka kuormittavat ja saavat aikaan välttelyä. Lisäksi yllättävät kovat äänet saavat aikaiseksi tilasta poistumisen tarvetta tai paniikkia. (Danner & Puustjärvi 2024, 141.) Tutkimusten tuloksissa koko ryhmän kokoontumiset kuten aamupiirit ja erilaiset tapahtumat jonottamisineen tuovat konfliktitilanteita ja aiheuttavat ahdistuneisuutta PDA-piirteisille lapsilla.

Kielenkehitys

Kielenkehityksessä voi olla haasteita, mutta kielenkäyttötavat ovat älykkäitä. Sanavarasto on vahvaa, mutta puheen motorinen tuottaminen voi haastaa.

Verbaalisesti lahjakas, vaikka samaan aikaan kielellisiä haasteita.

On aina looginen selitys valmiina ja yleensä sellainen, johon ei oikein ole vasta-argumentteja.

Newsonin ja kumppaneiden (2003, 597) mielestä kielenkäyttötavat ja sosiaalinen ajoitus ovat kohtuullisen hyviä, mutta poikkeavuutta ilmenee puheen sisällöissä. Varhaisvaiheessa puheessa on passiivisuutta jopa 90 % tutkimuksessa mukana olleista lapsista, joka näkyy puheen viivästymisenä, ja osa heistä on saanutkin puheterapiaa. Puhemotoriikassa voi olla sarjallisen tuottamisen heikkoutta. (Newson ym. 2003, 598.) Tietoni mukaan se voi ilmetä hiukan hitaampana puheentuottona tai puheen epäselvyytenä. Puhe ryöpsähtää kielioppirakenteeltaan sujuvana siinä vaiheessa, kun se on tullakseen (Christie ym. 2012, 31). Gillbergin ja kumppaneiden (2014) mukaan kielenkehityksen viivästyneisyys näkyy merkityksellisten sanojen tulemisen tuottamisen ja lauseiden kommunikatiivisen käytön viiveisyytenä. Tuloksissani kielenkäyttötaidot vaikuttavat kohtalaisen hyviltä. Christie ja kumppanit (2012, 31) vahvistavat tämän asian, mutta ovat huomanneet vaikeuksia puheen kirjaimellisena tulkintana ja sarkasmin ymmärtämättömyytenä.

5.1.2 Lapsi mikrosysteemin jäsenenä

Leikin erityispiirteet

PDA-piirteinen lapsi haluaa olla leikin keskipisteenä ja/tai johtajana muun muassa roolivalinnan suhteen, joka voi olla *aikuisen rooli, leikin johtajan rooli tai*

esimerkiksi jos on eläinleikki, niin hän haluaa olla leijonakuningas. Se heti näyttää sen valtaistuinmallin siinä. Sitte jos vaikka legoilla leikitään, okei minä oon poliisi ja minä määrään miten tällä autolla ajetaan täällä näin – tai vaikka karhunpentu, joka sairastaa, että kaikki ovat hänen ympärillään.”

Lapsi saattaa ottaa leikissä sellaisia rooleja, joiden kautta pystyy hallitsemaan yhteistyötä (Newson ym. 2003, 597). Lapsi haluaa olla keskipisteenä naurattaen muita tai *haluaa päättää mitä muut tekee lelulla*. Leikkiin uppoutuminen saa aikaan määräilyä toisia lapsia kohtaan (Christie ym. 2012, 29). Leikin kulun pitää mennä hänen visionsa mukaisesti. Roolivalinnat eivät välttämättä sovi kyseiseen leikkiin. Leikissä riski konflikteille on suuri ja usein leikki ei suju:

Tosi vaikeata pitää leikki oikeasti rauhallisena, vaan jotain tapahtuu koko ajan, -- sä jäät kuitenkin katselemaan siitä, kun ne on ryhmässä, niin kyllä siinä on ihan erilainen energia ja dynamiikka. Se on nimenomaan semmoista pinnan alla kuplivaa koko ajan tai kuin jännittynyt jousi koko ajan laitetaan enempi ja enempi ja enempi. Ja jossain vaiheessa se sanoo sproink ja sitten räjähtää.

Sosiaaliset suhteet

PDA-piirteisen lapsen äänenkäyttö on voimakasta ja on toisia kohtaan määräilevä, joka kuvastaa heikkoja sosiaalisia taitoja. Kaverisuhteiden määrällisyys polarisoituu, joko kavereita on paljon tai sitten vähän. Lapsi saa aluksi kuitenkin useimmiten paljon kavereita ympärilleen. Suosiota voi selittää oman näkemykseni mukaan moni asia, kuten proaktiivinen häiriökäyttäytyminen. Vuorisalo (2013, 25) nostaa esille, että lapsiryhmässä voi olla jollakin lapsella sellainen sosiokulttuurinen pääoma, jolla saa arvostusta muilta lapsilta, mutta sääntöjen rikkominen ja aikuisten ohjaamisen vastustaminen taas näyttää heikentävän asemaa suhteessa aikuisiin. Tutkimukseni aineiston mukaan joidenkin lasten kohdalla voi käydä siten, että *määräilyn, joustamattomuuden ja voimakastahtoisuuden* myötä kavereiksi jää muutamia lapsia, jotka ovat usein tyttöjä, nuorempia, epävarmoja itsestään tai miellyttäjiä. Tarve kontrolliin toteutuu helpommin heidän kanssa, sillä heitä on helpompi kontrolloida. Poikien on havaittu olevan aggressioltaan enemmän ulospäin reagoivampia kuin tyttöjen (Nurmi ym. 2015, 116).

Miellyttäjien profiili PDA-piirteisen lapsen kaveripiirissä korostui aineistossa:

PDA-piirteisen kaveripiirit ovat joko miellyttäjiä tai sellaisia lapsia, joka ei vielä tunnista sitä, että hän on pda-piirteinen lapsi, että hänellä on joku erityispiirre. Tytöt sietää enempi sitä käskyttämistä, että on kiva että leikitään eläintä ja tuo on kuningas ja me saadaan olla tämmösiä. Sitte on niitä miellyttäjiä.

Kaverisuhteissa selvästi näkee et on miellyttäjiä.

Nuorempia, niin se toimii paljon paremmin, koska heitä on paljon helpompi kontrolloida ja he menee mukaan siihen ja eivät niinkään pistä vastaan.

Eräs informantti kertoi eräästä tilanteesta, joka kuvastaa osuvasti Miltonin (2013) ja Newsonin ja kumppaneiden käsitystä kaverisuhteiden tilanteen tunnistamisen vaikeudesta.

Lapsella (PDA-piirteisen lapsen kaveri) oli aina päiväkodissa ihan älyttömän hauskaa, naureskeli ja kaikki oli kivaa. Ja sitten seuraavana päivänä lapsen äiti sanoi: Mitä ihmettä oli tapahtunut päiväkodissa, että tyttö vaan itki koko ajan kotona ja kävi läpi asioita, että oli ihan hirveätä tapahtunut. Koska se oli iloista hauskaa päiväkodissa, mutta sitten hän alkoi prosessoida, että eihän tää nyt ole ollenkaan ok nyt kun on kotona ja voi äidin kanssa jutella.”

PDA-piirteisellä lapsella voi olla pakonomaista käyttäytymistä yhtä lasta kohtaan, jolloin hakeutuu intensiivisesti hänen seuraansa (Milton 2013). Huomio pyörii koko ajan toisen lapsen ympärillä hyvin

tiivisti pakonomaisella tavalla (Christie ym. 2012, 32). Aineistossani tämä ilmeni siten, että pakonomainen hakeutuminen toisen lapsen seuraan voi ”imeä mehut” toiselta lapselta, jolloin kuormittuneisuus purkautuu vasta, kun toinen lapsi menee esimerkiksi kotiin eikä ole enää PDA-piirteisen lapsen seurassa. PDA-piirteinen lapsi ottaa usein kontrolloitavakseen lapsen, jolla ei ole niin paljon kykyä tai valtaa (Christie ym. 2012, 27). Toisen lapsen kohteeksi ottaminen hyvällä (ihailee, hakeutuu seuraan) tai negatiivisella tavalla (syyllistää, häiritsee) voi olla pakkomielteistä ja pakonomaista (Newson ym. 2003, 597; Truman 2021, 17). Näkemykseni mukaan se voi ahdistaa kovastikin toista lasta ja voi tulla kokemusta kiusaamisesta, joka hämmentää, koska ilmiötä on vaikea lapsen selittää ja aikuisten ymmärtää.

Sosiaalisten suhteiden vuorovaikutus

Vuorovaikutus on *huomion hakemista tai omista mielenkiinnon kohteista puhumista*. Joustavuutta kaverisuhteissa on vähän, mutta toteutuu paremmin ulkoleikeissä ja jos lapsi saa joustavuudesta itselleen hyötyä esimerkiksi *oikein hyvän tilanteen ja lapselle mieluisan kaverin sattuessa*. Toiset lapset joustavat senkin edestä ja antavat periksi. Näistä tilanteista oli aineistossa useita esimerkkejä:

Hirveän monesti kanssa riidat selviytyy lasten kesken siten, että ne muut ei oikein uskalla ottaa sitä riitaa, vaan jos hän sanoo, että sininen pallo on minun, niin kaikki muut vaan toteaa, että okei sininen pallo on hänen. Silloin kaikilla paljon helpompaa ja mukavampaa.

Kavereita on, mutta hiljalleen kaverit eivät jaksaa leikkiä ja toimia vaatimusten mukaisesti.

Toiset lapset joustavat ja antavat kaiken periksi ilman aikuisen tukea.

Aitoja kavereita toivois yksi informanteista, mutta toinen toteaa, että on vaikea saada tilannetta muuttumaan, koska lapsi on jo niin paljon saanut käytöksellään tilannetta solmuun.” Yhtenä syynä ovat PDA-piirteisen lapsen mielialan vaihtelut ja väkivalta, joita pelätään:

Osa lapsista välttelee jopa pelkää ailahtelevaa ja hallitsevaa tapaa toimia.

Yhdessä toisessa (ryhmässä) oli kanssa sitten se pelon ilmapiiri ei pelkästään ollut lapsissa, vaan se meni aikuisiin, koska nää lapset on niin hirmu fiksuja käyttämään sitä valtaa, että ne saattaa käyttäytyä väkivaltaisesti sekä henkisesti että fyysisesti.

Väkivaltaa ilmenee lapsia kohtaan, jotka ovat tyttöjä, nuorempia, epävarmoja tai miellyttäjiä. Symbolinen väkivalta näyttäytyy epäedullisissa valta-asemissa olevia yhteisön henkilöitä kohtaan kärsimyksen aiheuttamisena, vaivalloisuutena heitä kohtaan ja epäämällä täysivaltaisen osallisuuden (Vuorisalo 2013, 58).

Sosiaalisten tilanteiden sujuminen

Sosiaaliset tilanteet sujuvat vaihtelevasti riippuen siitä, onko lapsi tilanteissa kontrollissa tai syntykö häntä koskevia konflikteja. Vaikka lapsi olisi kontrollissa, niin siitäkin huolimatta sosiaalisissa tilanteissa voi esiintyä ongelmia:

Leikissä ryhmässä se on, että joko kaikki menee tosi hyvin ja kaikilla on ihan hirveän hauskaa. Tai sitten on riitoja jostain pikkuasioista, räjähdyksiä, tunteenpurkauksia ja hirveästi virtaa koko ajan.

Kavereiden käyttäminen kilpenä ja sosiaalisesti heikempien kavereiden käyttäminen vallan välineenä.

Kontrollin tarve voi näkyä sillä tavalla, että lapsi on *manipuloiva, uhkaileva*: *'Jos et sä tee niin ja näin, niin mä en ainakaan leiki sun kanssa' tai 'jos et tee näin, niin mä satutan sua'*. Kontrollin tarve on voimakas liittyen tilanteiden etenemiseen, josta on seuraavat esimerkit:

Haluaa valita mitä, milloin ja kuinka tapahtuu. Haluaa valita, kuka saa hänelle puhua.

Saattaa tilanteesta poistettua tulla hyvillä mielin takaisin, kun on "itse saanut päättää" osallistua.

Tulokseni osoittavat, että aikuinen-lapsi-yhteyden tulee olla hyvä, sillä se on perusta sosiaalisissa tilanteissa tapahtuvalle ohjaamiselle, mallintamiselle ja sanoittamiselle. Aikuisen tulee kiinnittää huomiota omaan vuorovaikutustyyliinsä, jotta ohjaaminen onnistuu. Ohjaamisen onnistumiseen vaikuttaa se, hyväksyykö vai ei lapsi kyseisen aikuisen. Henkilön kanssa luodun vuorovaikutussuhteen laatu vaikuttaa vaatimusten vastaanottokykyyn (Truman 2021, 32). Newson ja kumppanit (2003, 597) tunnistavat PDA-piirteisyyteen kuuluvan sen, että he suosivat aikuisia, mutta eivät tunnusta heidän auktoriteettiasemaansa. Aikuisten suosiminen ja aikuisten tavoin käyttäytyminen on yleistä (Christie ym. 2012, 25–26).

Alla oleva esimerkki on hyvä kuvaamaan sitä, minkä muutama aineistolainaus toteavat: *Ei taitoa lukea muita ja Sosiaalisten tilanteiden tapahtumista sanoittaa hämmennyneisyyttä. Kaverisuhteet vaativat aikuisen tukea vuorovaikutukseen ja neuvotteluun. Haluaa olla suosittu ja kavereita. Ilman aikuisen tekemää sosiaalisten tilanteiden sanoittamista kaverisuhteet vaikeutuvat, sillä PDA-piirteinen lapsi ei ymmärrä oman toimintansa seurauksia kaverisuhteille. He tulkitsevat tilannetta omasta näkökulmastaan. Väärin tulkinnat ja tarve kontrolliin heikentävät kykyä vertaissuhteisiin (Christie ym. 2012, 27).*

Ne ei kerta kaikkiaan ymmärrä, minkä takia kaikki on kaaosta heidän ympärillään. Heillä ei ole ollenkaan turvallinen luonne, koska he ei ikinä oikein tiedä, miten ympäristö reagoi sinuun. Minä teen tälleen näin ja sitten kaikki suuttuu mulle. - Ei, en mä ymmärrä, mä halusin tän pallon, se on mun pallo. - Joo mutta kun sulla oli kaksi kaveria, jotka potki sitä palloa. - Se on mun pallo. Mutta ku mä halusin sen pallon. Mä halusin ottaa sen nyt kun niillä oli mun pallo. -Joo okei, mutta anna nyt kun mä piirrän sulle tän tarinan.

Tuloksissani selviää PDA-piirteisten lasten hämmentyneisyys sosiaalisissa tilanteissa tapahtuvista asioista, kun he ovat itse tilanteen keskellä. Vastavuoroisuus näyttäytyy heikkona silloin, jos lapsi kokee, ettei ole itse tilanteen hallinnassa. Vastavuoroisuutta ilmenee kuitenkin ahdistuneisuuden ollessa matalalla tasolla ja jos lapsi kokee tilanteesta olevan hänelle jotakin hyötyä (ks. edeltävä kappale Sosiaalisten suhteiden vuorovaikutus).

5.1.3 Vastustelu ja vaatimusten välttely

Vastustelun ja vaatimusten välttelyn kohdentuminen

Vastustelua ja vaatimusten välttelemistä ilmenee eniten niihin asioihin, joita lapsi ei halua tehdä, jotka eivät mene hänen oman ajatuksensa mukaisesti tai jota pyydetään tekemään. Erityisesti omaehtoisuus tekemisten suhteen tulee esille aineistossa:

Ei tehdä asioita mitä pyydettiin. Teki mitä itse halusi. Esim. piirsi eläimiä kun muut piirsi sadun tietystä aiheesta pyydettyäessä.

Teki asioita joista piti. Ulkopuolelta tulevat tehtävät eskarissa eivät kiinnostaneet ja teki ne huolimattomasti, jos ollenkaan.

Halu tehdä asiat omalla tavallaan on tarvetta kontrolliin, joka johtuu ahdistuneisuuden lisääntymisestä (Milton 2018). Informanttien mukaan PDA-piirteisellä lapsella arkipuuhat (ruokailu, syöminen, nukkuminen, hygienia, pukeminen) onnistuvat vaihtelevasti. Joskus sama asia onnistuu ja joskus ei. Vastustelu ja vaatimusten välttely kohdistuu erityisesti siirtymiin, pukeutumiseen ja hygienia-asioiden hoitoon. Struktuuristi päivärutiineissa olevat toiminnot aiheuttavat vastustelua ja vaatimusten välttelyä. Siirtymätilanteet korostuvat vastauksissa erityisen korkealle.

Vastustelun ja vaatimusten välttelyn ilmeneminen

Vastustelu ja vaatimusten välttely voi ilmetä neuvotteluna, jossa PDA-piirteinen lapsi koittaa saada omaa tahtoansa läpi esimerkiksi keksimällä omia sääntöjä, ohjeita, keksimällä tekosyitä *esim. olevansa allerginen* tai voi tehdä asian omalla tavallaan. Sosiaaliset strategiat vaatimusten välttelyyn voivat olla tekosyiden keksimistä ja hämmennyksen aiheuttamista (Milton 2018). Hämmennyksen aiheuttamisesta on lisätietoa seuraavan väliotsikon jälkeen. Informanttien mukaan sisäiset vaatimukset, kuten wc-hätä tai nälkä ilmenevät kovina kehollisina oireina, joihin lapsi ei pysty vastaamaan oloaan helpottaen. Vaatimukset saavat niiden kasautumisesta tai voimakkuudesta riippuen PDA-piirteisellä lapsella aikaan uhmakkuutta, piiloon menemistä ja vetäytymistä= shutdown, itku- ja raivo-kohtauksia= meltdown, kaverin pyytämistä tekemään puolesta tai pakko-oireisuutta. Shutdown tai

meltdown aiheutuu siitä, kun muut keinot eivät ole toimineet ja ahdistuksen taso nousee liian korkealle tai vastaavasti sietokyky on liian matala, jolloin purkautuminen tapahtuu (Christie ym. 2012, 22). Näistä kaikista vastustelun ja vaatimusten välttelyn ilmenemisistä esimerkkeinä:

Tahtoo tehdä asiat omalla tavallaan, yrittää edes jotain kautta/jollain tapaa saada hieman omaa tahtoaan läpi. Liian vahvoista ja ehdottomista vaatimuksista saattaa tulla joko 'lukkotilanne', jossa ei pääse tunteesta eikä tilanteesta yli vaan vastustaa vahvasti, tai sitten paniikkikohtauksen omainen meltdown.

Vessassa ei pissatessa saanut kuulua lirinää. Lapsi saattoi olla päivän pissamatta (--)

Lapsi saattoi riisua vaatteet, mutta ei saanut niitä oikealla tavalla naulakkoon. Hän puki vaatteet takaisin päälle. Tätä saattoi kestää puolituntia.

Pakko-oireisuutta voi ilmetä, kuten liiallista puhtautta tai muuta omaan tekemiseen liittyvää jumiutuvaa käyttäytymistä (Newson ym. 2003, 598). Christie ja kumppanit (2012, 22) kuvaavat meltdownien voivan olla huutamista, tavaroiden heittelyä ja lyömistä hyvin äkillisesti ja voimakkaasti ilmeten. Aineistossani fyysistä ja henkistä väkivaltaa ilmenee toisia lapsia kohtaan, vaikka toinen lapsi ei olisi välttämättä millään tavalla osallisena asiaan, mikä on seuraavanlaisia informanttien kuvaamina:

Lapsi menee piiloon/ mököttämään tai raivostuu silmittömästi hyökäten toisten lasten päälle riippumatta esim. siitä, onko toinen lapsi edes osallisena asiaan.

Muiden ärsyttäminen oli aika tavallista, jos ihminen millään tavalla häiritsi häntä. Joskus myös ulkopuoliset joutuivat lapsen ärsytyksen kohteiksi.

Kaaosrajan ylittyminen näkyi niin, että kiusasi muita henkisesti ja fyysisesti ja se näytti todella julmalta käytökseltä toisia kohtaan.

Tietoiset, hämmentävät keinot välttelyyn

PDA-piirteinen lapsi välttelee vaatimuksia kaikista yleisimmin verbaalista taidokkuuttaan käyttämällä eli alkaa sanallisesti neuvotella, pyytää muita tekemään puolestaan, sepitellä, keskustella mielenkiintoisista aiheista, käyttää tehokkaita puheretorisia keinoja kuten syyttelyä, perustelemista ja kehumista. Lisäaikaa pelataan siirtymätilanteisiin ja vaatimukseen piiloon menemällä, jähmettymällä, viivyttelämällä ja ylimääräistä "soppaa" aiheuttamalla. Keinoina voivat toimia reagoimattomuus ja väkivallan käyttäminen. PDA-piirteinen lapsi pyrkii useimmiten puheen keinoin pääsemään tilanteesta pois, jotka ovat seuraavanlaisia:

Avun pyytäminen, jotta voi kehua toista ja välttyä itse tekemästä. Tahallinen huono käytös, jotta pääsee pois epämiellyttävästä tilanteesta (esim. aamupiiri).

Alkaa keskustelemaan itseä kiinnostavista aiheista, kun pitäisi tehdä vaatimusten mukaan.

Jatkuva puhuminen, selittäminen tai kertominen, miks pitää tehdä näin. Neuvottelemalla tai muuttamalla sovittuja tapoja päästäkseen pyrkimyksensä tai tavoitteeseen.

Taitava saamaan kaverit tekemään tahtonsa mukaan. Osaa vaivihkaa välttää vaatimuksia, esimerkiksi hiljaisuudessa poistuu paikalta tai vain käväisee wc-tilassa menemättä wc-koppiin yms. Vetäytyy omaan tilaan/piiloon jos ei pidä toiminnasta tai vaatimuksesta.

Lelujen 'vahingossa' kaataminen pitkin lattioita, pyöriminen hyrränä, vessassa jumittelu.

Christie ja kumppanit (2012, 20) lisäävät edellä mainittuihin strategioihin vielä suoranaisten kieltäytymisen, vaihtoehtojen esittämisen ja mielikuvitusmaailmaan pakenemisen. Milton (2013) tunnistaa teeskentelyn käyttämisen hämmentävänä keinona. Teeskentely ja aikuisen kehuminen ovat tapoja vältellä vaatimuksia (Newson ym. 2003, 597). PDA-piirteisellä lapsella on kyky käyttää kieltä tarinointiin ja sepittää tarinoita vakuuttavalla tavalla ottaen esimerkiksi opettajan tavan ilmaista asioita (O’Nions 2014, 543). Newson kumppaneineen (2003, 596) vahvistavat, että PDA-piirteiset lapset käyttävät kieltään erittäin taitavalla tavalla saadakseen haluamansa tai toimimalla sillä tavalla, että tilanteet eivät vain etene. Lisäksi lapset keksivät selityksiä, miksi eivät voi jotakin tehdä tai toimia tietyllä tavalla. Selitykset voivat olla esimerkiksi sellaisia, kuten ”minun käteni menivät lötköiksi”, ”on liian myöhä nyt” tai olen liian väsynyt tähän”. (Newson ym. 2003.)

Hyvä esimerkki aineistosta on tilanne, jossa lapsi käytti tilannetajuun ja verbaalista taidokkuuttaan hyödyksi saadakseen tahtonsa läpi:

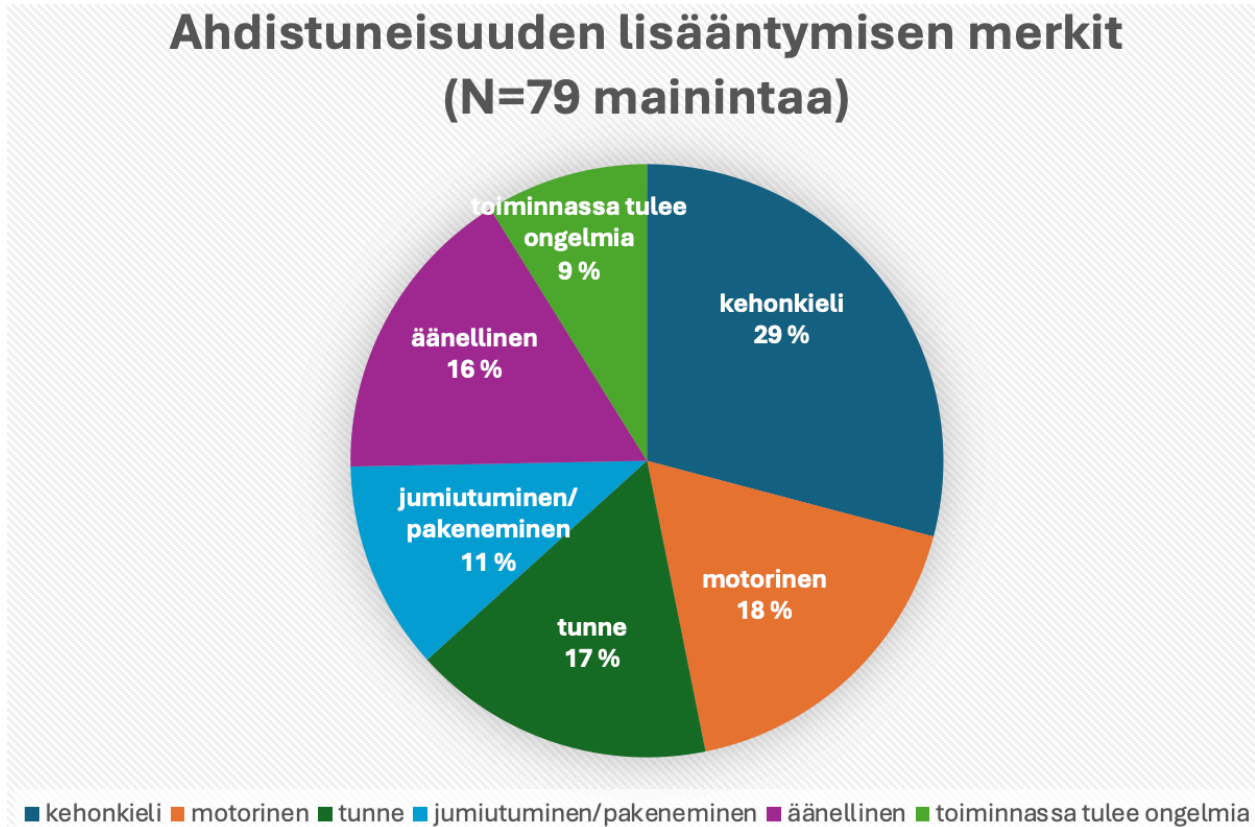
Mä olin keskellä parkkipaikkaa kun oli rakennustyömaa, minkä läpi meidän oli pakko kävellä, kun meillä oli tämmöinen tota retki jonnekin. Mä pidin kädestä ihan tavallisesti kiinni ja hän olisi halunnut mennä katsomaan jotain oravaa. Eihän hän voinut mennä, koska se oli parkkipaikka, siel liikkuu autoja, niin piti koko ajan olla käsi kädessä. Alkaa huutaa täyttää kurkkua, että sä murrat mun käden, mun käsi menee poikki, tää sattuu. -- se on älyttömän tehokas tapa, että sä alat huutaa, että sä satutat mua-- Ja se on niin älyttömän tehokasta ja sä oot aivan paniikissa itsekkin, että minne mä nyt joudun tän kanssa -- että sitä tunneälykkyyttä on, mutta se ei ole ihan samanlainen mitä kaikilla muilla on.

Tämä oli oiva esimerkki siitäkin, miten hämäämällä aikuista voidaan saada tilanne ratkaistua hänelle parhaalla mahdollisella tavalla. Aikuisen erilaiset häiritsemisen ja hämäämisen muodot ovat sosiaalisesti manipulatiivisia tapoja selvittää tilanteista, vastustaa ja vältellä vaatimuksia (Newson ym. 2003, 597). Uhkaava, shokeeraava ja väkivaltaan liittyvä kielenkäyttö voivat olla vastauksena painostamisen tunteeseen, jota aikuisen on vaikea olla huomioimatta (Christie ym. 2012, 37). Shokeeraavaa ja manipulatiivista käytöstä on tyyppillistä erityisesti PDA-piirteisillä (Gillberg ym. 2014). Shokeeraava puhetapa voi liittyä myös huomion ja vallan saamiseen vaatimusten välttelyn lisäksi. Tästä esimerkiksi katkelmia ruokapöytäkeskustelusta:

Mä yritän syödä ja tää puhuu, miten joku dinosaurus repii kurkkua auki ja syö kaiken mitä on vatsassa. Kaikki missä on shokkarivoa, niin ovat tosi kiinnostavaa, kun sillä huomio tulee hänelle. Näin kaikki py-sähtyy ja kaikki katsoo sinua ja se tunne, että nyt mulla on koko huone ja kaikki hallinnassa.

Ahdistuneisuuden ilmeneminen

Ahdistuneisuus ilmenee yleensä asteittaisena eskaloitumisena valtavaan tunnereaktioon. Tunnereaktio voi olla pakenemista, jähmettymistä tai aggressiota. Hallitsematon aggressio on yleisin tapa, millä tavalla ahdistuneisuus purkaantuu. Tämän jälkeen ahdistuneisuus helpottaa esimerkiksi näin: *jos kuormitus kasvaa liian suureksi, niin yleensä lapsi saa totaalisen romahduksen ja itkee puoli tuntia, josta yhtäkkiä pääsee yli ja lähtee iloisena leikkeihin.* Aikuisten luokse hakeutuminen voi olla myös merkinä ahdistuneisuuden ilmenemiselle: *ne kyl niinku alkavat lähentymään aikuista sillä hetkellä, ku se räjähyys alkaa tulemaan. Ne tavallaan hakevat sitä turvaa jo, että ne tietää että mä olen jo ylittänyt tietyn rajan, että miten mä pääsen purkamaan sen rajan alas ja se tavallaan hakee sitä aikuista.* Ahdistuksen lisääntymisen huomaa tietyistä merkeistä, jotka ovat luokiteltuna ympyrädiagrammiin (ks. kuvio 10). Kuvion 10 maininnat on koostettu tutkimuksen aineiston kysymyksestä: ”Kuvaile merkkejä, joista huomaat lapsen kokeman ahdistuksen lisääntyvän. Maininnat olen luokitellut aineistolähtöisesti erillisiin ryhmiin: kehonkieli/eleet, motorisia, tunne, jumiutumisen tai pakeneminen, äänelliset ja toiminnassa tulee ongelmia. Jokaisen kategorian osuuden kaikista maininnoista olen laskenut ja lisännyt kuvioon.

KUVIO 10. Ahdistuneisuuden lisääntymisen merkit

5.1.4 Taustatekijät PDA-piirteiden korostumiseen

Asiat, jotka lisäävät vastustelua ja vaatimusten välttelyä

Aikuisen kehotukset tai pyynnöt lisäävät vastustelua. Erityisesti aikuisen olemuksessa kireys, ehdottomuus ja joustamattomuus ovat omiaan lisäämään sitä eli jos *aikuisella on joustamattomia oletuksia tapahtumien kululle*. Kuormitus tulee niistä, ulkoisista ja sisäisistä vaatimuksista sekä siitä, kun asiat eivät mene oman visionsa mukaisesti. Eräs informantti kuvaa, että *on kuin lapsella olisi päänsä sisällä oma visio maailmasta ja kun maailma ei toimikaan niin, tapahtuu meltdown*. Yllättävät asiat, kuten jos jokin astia tai tavara tippuu juuri kriittisellä kiireen hetkellä, muutokset ja kiire lisäävät vastustelua. Kiire on pahin laukaiseva tekijä. Useiden informanttien vastaukset tiivistettynä eräs informantti toteaa *vastustelua lisäävän aikuisten vaatimukset, sanallinen ohjaus, kiire ja hoputus, kuormitus, väsymys, päivän rutiinien muutokset, kavereiden poissaolo/läsnäolo*.

Asiat, jotka heilauttavat mielialoja

Voimakkaiden mielialojen vaihteluiden syiden tiedostaminen vaatii lapsen tuntevan aikuisen ennakkoimaan niitä: *vaatii lapsen tuntevan ihmisen ennakoimaan tai mielialat vaikuttavat täysin ennakoimattomilta*. Ulkopuolisin silmin katsottuna hyvin pieniltä tuntuvat asiat heilauttavat mielialoja. Vaatimukset, pettymykset tai harhauttaminen muuttavat mielialaa suuntaan ja toiseen:

Melkein aina uuden vaatimuksen kohdalla mieliala laskee ja lapsi suuttuu, monesti tilanteen ylipääsemiseen riittää kuitenkin lyhyt 'happikierros' eli käymme vaikka kiertämässä huoneen (käydään tarkistamassa, onko joku asia paikallaan tmv. tekosyy, jolla lapsen saa tilanteessa liikkeelle ja harhautettua ajatuksen muualle) ja yleensä sitten lapsi pystyykin suorittamaan pyydetyn asian.

Saattaa kavereillekin olla tosi suuttunut, kun kaverit osaa piirtää tosi hienon talon, mutta minä en osaa, niin kaverit on tosi tyhmiä.

PDA-piirteinen lapsi haluaa olla parempi kuin muut, mutta ei ole valmis harjoittelemaan sen eteen, jolloin saattaa ilmetä turhautumista toista lasta kohtaan (Christie ym. 2012, 38).

Asiat, jotka lisäävät ahdistuneisuutta

Kun joku asia ei mene lapsen haluamalla tavalla tai on ajatellut mielessään jonkin asian olevan tietyllä tavalla, mutta sitten se ei olekaan. Hyvänä esimerkkinä tällaisesta tilanteesta ovat oletukset ruokaan tai leikkiin liittyen, kuten *tutun lelun näkeminen toisella lapsella, kun keinu varattu*. Yhtäkkiiset tilanteet tai tarpeet, jotka vaativat lasta muuttamaan toimintaansa. Ympärillä kuuluvat kehoitteet erityisesti yhteisissä siirtymissä ryhmän mukana sekä ylipäätään *isommat siirtymät, siirtymä ulos tai*

siirtymä ruokailuun. Pahin on tilanne, jossa kaikki siirtyy samaan aikaan ja ympärillä kuuluu useita kehoitteita pukea/tulla jonoon. Kiire pahentaa reaktioita. Yhteisiä ryhmän tilanteita tuli esille muitakin vastauksissa. Ahdistuneisuutta lisää, jos aikuiseen ei ole jakamatonta kontaktia ja yhteyttä, mutta lapsi ei halua kuitenkaan intensiivistä ohjausta esimerkiksi, jos hän *kokee/ huomaa, että häntä valvotaan lähietäisyydeltä*. Jakamaton yhteys ja kontakti on oleellista ahdistuneisuuden minimoimiseksi:

Se on enemmän sitä itkua, sitten jos se näkee, että se on yrittänyt saada mun kontaktia ja joku toinen lapsi on vienyt mun huomion.

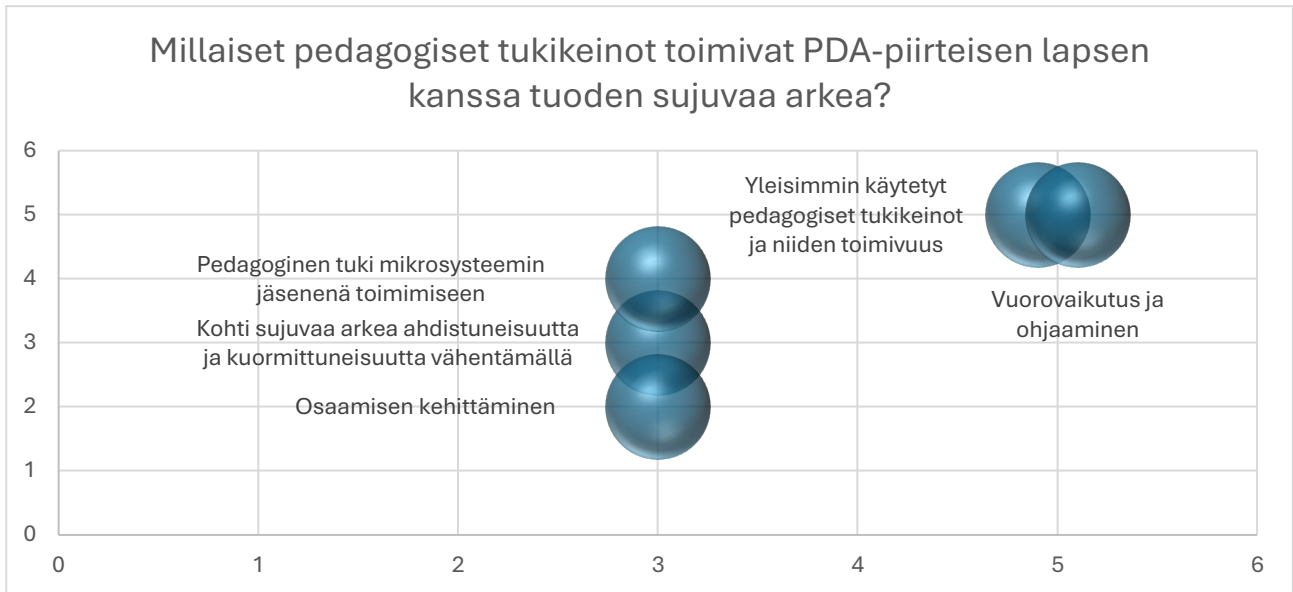
Vaatimus siitä, että otetaan huomioon toisen lapsen jokin tarve.

Tilanne, jossa aikuinen ei ymmärrä olla sensitiivinen, vaan lapsi kokee olevansa nurkkaan ajettu. Lapsi tuntenut kokeneensa vääryyttä, aikuinen ei tunnistanut tunteen ja tilanteen taustoja, vaan vaatii tulemaan ulkoa sisälle kuulematta lasta.

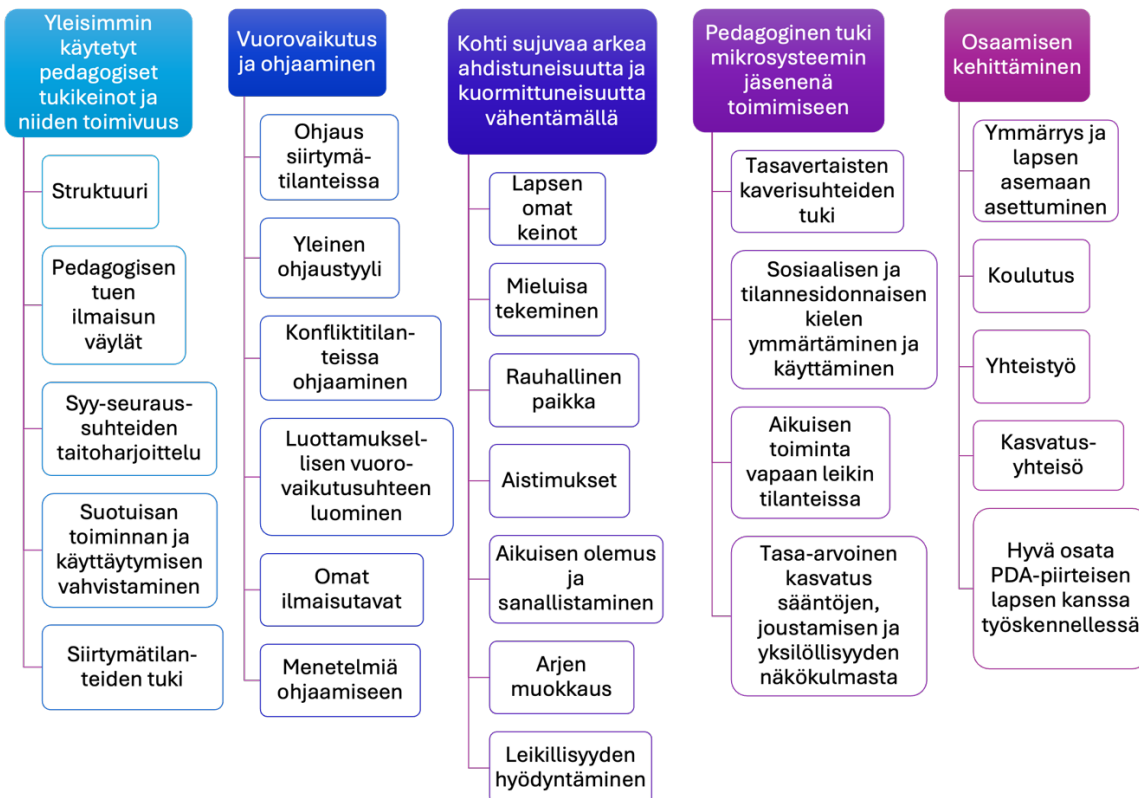
Yhteyden tarve liittyynee kiintymyssuhdeteoriaan, johon pohjautuu tarve turvallisuuden tunteelle ja tiiviille yhteydelle hoivaajaan, mikä taas mahdollista toimintakyvyn ympäristössä tutkimiselle ja oppimiselle (Nurmi ym. 2015, 35).

5.2 Sujuvaa arkea tuovat pedagogiset tukikeinot

Tämä tulosluku vastaa toiseen tutkimuskysymykseen: Millaiset pedagogiset tukikeinot toimivat PDA-piirteisen lapsen kanssa tuoden sujuvaa arkea? Aineistosta analyysin avulla tuottamani tulosavaruus jakautui kahteen osaan, jonka ensimmäisen osan olen esitellyt. Tulosavaruuden toisen osan käsittelemässä luvussa. Luvussa kuvaan aineiston pohjalta sitä, millaisilla varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tukikeinoilla luodaan PDA-piirteisen lapsen ja hänen ympärillään olevaan yhteisöön sujuvaa arkea ja hyvinvointia. Tulosluku on jaettu kuvauskategorioittain alalukuihin, jossa tuloksia kuvataan summattain kategorioittain keskeisiä asioita synteeseihin aineistolainauksin (kuvio 12). Tutkimukseen osallistuneet informantit kuvaavat pedagogisia tukikeinoja viidellä eri osa-alueella, jotka ovat 1. Yleisimmin käytetyt pedagogiset tukikeinot ja niiden toimivuus, 2. Vuorovaikutus ja ohjaaminen, 3. Kohti sujuvaa arkea ahdistuneisuutta ja kuormittuneisuutta vähentämällä, 4. Pedagoginen tuki mikrosysteemin jäsenenä toimimiseen ja 5. Osaamisen kehittäminen (kuvio 11).

KUVIO 11. Millaiset pedagogiset tukikeinot toimivat PDA-piirteisen lapsen kanssa tuoden sujuvaa arkea? X=merkitysten yleisyys aineistossa ja Y=merkitysten tärkeys suhteessa tutkimuskysymyksiin.

KUVIO 12. Kuvauskategoriat kategorioineen: PDA-piirteisen lapsen ja hänen mikrosysteeminsä hyvinvointia ja sujuvaa arkea tuovat pedagogisen tuen muodot ja keinot

5.2.1 Yleisimmin käytetyt pedagogiset tukikeinot ja niiden toimivuus

Struktuuri

Toistuvat päivärutiinit ja strukturoitu päiväjärjestys, jotka lapset oppivat muistamaan nousevat merkitykselliseksi aineistossa. Kuitenkin vastakkaisiakin näkemyksiä ilmenee eli yksilöllisyys on huomioitava tässä asiassa. Tuen saamisen mahdollisuus lapselle tiedoksi on oleellista.

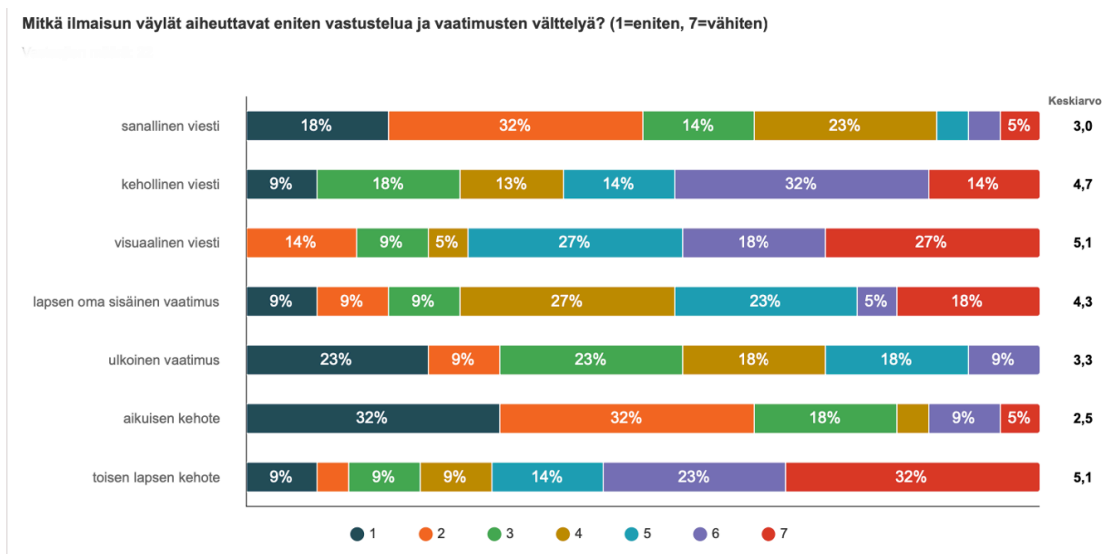
Vastustelun sai lisääntymään struktuuri.

Käytössä on ollut henkilökohtainen päiväjärjestyskortti, johon on merkitty päivän tapahtumat ja se aikuinen, joka kulloinkin on päivän aikana mukana lapsen toiminnassa. Käymme ohjelman läpi aina aamulla lapsen kanssa, kerromme mitä on tulossa ja mitä kussakin osiossa tulee tapahtumaan. Sovimme myös toimintatavat, jos lapselle tulee tunne, ettei pysty osallistumaan, esim. sovitaan paikka, johon hän voi mennä. Muutokset merkataan päivän ohjelmaan ja ne käydään erityisen tarkasti läpi ja katsotaan aikuinen, joka on muutoksen kohdalla tämän lapsen apuna ja tukena.

Pedagogisen tuen ilmaisun väylät

Ilmaisun väylä vaikuttaa siihen, millä tavalla lapsi pystyy ottamaan ohjausta vastaan. Kyselytutkimusaineistossa (N=22) on tilastoitu yleisyysjärjestykseen eri ilmaisun väylät (ks. taulukko 2). Yleisyysjärjestystä ei tehty kahdessa teemahaastattelussa, joten heidän vastauksensa puuttuvat taulukosta. Haastattelujen sisällöt vahvistavat kuitenkin samaa tulosta, mitä laajempi aineisto todentaa. Taulukon tuloksia on selitetty ja avattu muun, laajemman aineiston analyysin kautta aineistolainauksin. Taulukossa 2 arvo 1 tarkoittaa ”eniten vastustelua” ja skaalautuen arvo 7 ”vähiten vastustelua”.

TAULUKKO 2. Ilmaisun väylät vastustelun ja vaatimusten välttelyn näkökulmasta (N=22)

Eniten vastustelua aiheuttavat **sanalliset viestit, erityisesti aikuisen kehottamana**, jotka saivat yksöisijöitä yhteensä 50 prosentissa vastauksista. Sanallisen viestin muotoillulla on iso merkitys sen toimivuuteen. Tarinointi, tilanteiden sanoittaminen ja auktoriteettiin vetoaminen vaikuttavat sanallisen viestin vastaanottokykyyn. Trumanin (2021, 28) mukaan auktoriteettiin vetoaminen auttaa erityisesti säännöissä ja odotuksissa, joista ei voi joustaa. Sanallinen ohje tai sanallinen ennakointi muutoin lisää vastustelua. Tähän tietysti vaikuttaa sanallisen ohjeen antamisen tapa: *käskymuotoiset ohjeet pahentavat tilannetta, kun taas huumorilla tai sopivasti myötäillen asian voi saada tekemään 'ohimennen'*. Huumori ja erilaiset jekut auttavat lieventämään vaatimuksien aiheuttamaa ahdistuneisuutta (Truman 2021, 44). Muutamia päiviä aikaisemmin tapahtuva ennakointi ja muutokseen valmistelu ennen tilannetta ei kuormita niin paljoa.

Muutoksesta voi kertoa jo edellisellä viikolla tai edellispäivänä, jos mahdollista. Toistetaan asiaa monta kertaa. Jutteleamalla aikuisten kesken ohimennen, että tällainen muutos. Keksimällä jonkun tarinan. Vaikka että Nukkumatti on tänään vähän ajoissa, kun sen pitää mennä iltapäivästä parturiin. Siksi mennään unille heti ruokapöydästä.

Näiden jälkeen eniten vastustelua aiheuttavat **ulkoiset vaatimukset**. Niihin voidaan lukea vaatteiden valmiiksi laittaminen lattialle, tieto ruokailuajan lähestymisestä ja ulkoiset odotukset toiminnalle, kuten aamukokoontumisessa tai opetuksessa läsnä oleminen.

Vastustelu liittyy tavallisiin eskariryhmän toimintoihin: esikoulun aamupiirin alkamiseen, ruokailun sääntöihin, kavereiden tarpeisiin, jne.

Ulkoisten vaatimusten jälkeen seuraavaksi eniten aiheuttaa vastustelua **lapsen omat sisäiset vaatimukset**. PDA:ta tutkivien joukosta Milton (2013) ei todenna sisäisten vaatimusten välttelyn olemassa oloa kuuluvaksi PDA-piirteisiin. Sisäiset vaatimukset ovat seuraavanlaisia ja liittyvät usein omaan odotukseen toiminnasta suoriutumisesta tai pakonomaiseen toimintaan.

Eräs lapsista saattoi seisoa ryhmätilan kynnyksellä jopa tunnin ennen kuin hän pystyi siirtymään aamulla ryhmään. Hän sanoitti itse, että hänen pitää töröttää tuossa paikassa, että hän voi myöhemmin toimia.

Vastustelu lisääntyi, jos lasta hoputti tai vähätteli hänelle tärkeää asiaa (vaatteet piti olla tietyllä tavalla, käsi otsalla, vessassa ei saanut kuulua lirinää.)

Näiden jälkeen seuraavalle sijalle (6/8) sijoittuu **kehollinen ohjaaminen**. Erityisesti vaikeuksia ilmenee, jos mukana ei ole muunlaisia tukikeinoja sen rinnalla, esimerkiksi huomion kiinnittäminen sanallisesti lapsen erityismielenkiinnosta puhumiseen tai tilannetta edeltävä kuvallinen ennakointi. Vaikeuksilla tarkoitetaan lapsen fyysistä vastustelemista ja tilanteiden eskaloitumista kiukuksi. Muiden tukikeinojen yhteydessä kehollinen ohjaaminen on toimiva tapa, joista esimerkkejä aineistosta:

Aikuisen kosketukseen ohjeen kanssa ei reagoanut kieltävästi. Päiväkodissa ei sietänyt muiden lasten tahatonta kosketusta, esim leikissä tai siirtymätilanteessa.

Oma personoitu kuvatuki, josta lapsi näkee mitä hän on tekemässä seuraavissa hetkissä, sanallinen läpikäyminen ja sen jälkeen vain muistutus ja fyysinen ohjaaminen (yleensä vain tarjoan, että ota kädestä kiinni, mennään).

Joku päivä eläinaiheesta puhe auttaa, joskus se, että vain puuet hänet ja juttelet dinoista, näytät oman koiran kuvia.

Visuaalisesta tuesta jotkin tuen keinot kuten time timer ja kuvallinen tuki saattavat aiheuttaa vastustelun lisääntymistä. Joillakin lapsilla nämä tukikeinot ovat kuitenkin hyviä.

Kuvatuki lisäsi vastustusta.

Pahinta on varmaan timer tai tiimalasi, ei varmasti auta toiminnan suorittamisessa. Hiiri nakertaa juustoa -sovellukset yms vähän paremmin, mutta yleensä vain porkkana/palkinto ja omalla sietovyöhykkeellä oleva kuormitus ja siinä aikuisen oikea-aikainen ja lapsen erityismielenkiinnon kohteista lähtevä ennakointi.

Kuvilla. Käytämme koko ajan myös time timeria.

Visuaalinen tuki on kuitenkin toimivampi kuin sanallinen tuki, *sillä jos ei ole kuvallista apua, he lyö heti jarrun päälle, kun ne ei ole saanut siitä puheesta kaikkia tietoon.* Kuvatuki painottuu päivä- ja viikkojärjestykseen sekä ensin-sitten-kuviin. Muutoksia voidaan perustella kuvaa näyttäen tai piirtäen. Lukevalla lapsella kirjoitettu päiväohjelma toimii paremmin kuin kuvallinen tai sanallinen. Visuaalinen tuki voi liittyä puhetta tukevaan kuvakommunikaatioon, ajan jäsentämiseen ja sarjakuva-piirtämiseen sosiaalisten tilanteiden ymmärtämisen tukena (Christie ym. 2012, 58).

Toisten lasten kehote ja malli toimivat melko lailla yhtä hyvin visuaalisen viestin kanssa. Taulukossa 2 toisten lasten kehote on kuitenkin saanut 9 % vastauksista ensimmäisen yleisyyssijan mainintoja, jolloin toisten lasten sanomat ohjeet kuitenkin voivat aiheuttaa vastustelua. 32 % vastaajista on valinnut tämän vaihtoehdon kuitenkin parhaimmaksi tavaksi ohjeistaa (vertaa 27 % visuaalinen tuki). Tässä kohdassa kahden ääripään vastaukset painottuivat muita enemmän. Tulkitsen, että tähän liitetyissä vastauksissa voi olla mukana ryhmäpaineesta saatu malli, sillä sellaisia mainintoja on aineistossa useita. Suorat ohjeet toimivat huonosti, sillä kompromissien ja mukautusten teko ei silloin ole mahdollista (Christie ym. 2012, 36). Ryhmälle annettavat ohjeet toimivat hyvin. Tästä tulkinnasta on esimerkkeinä:

Vaikutti että muiden lasten malli toi eniten toivottua käytöstä. Tosin siinä myös sovelsi toimintaa itse, mutta vastustusta ei juuri esiintynyt. Vain jos joku puuttui/ korjasi/ ohjasi lapsen soveltamaa toimintaa.

Muiden lasten malli oli todella tärkeä ja mahdollisuus antaa soveltaa

Ryhmätoiminta erityisen hyvää, monta mallia, muut tekee, ei tule kahdenkeskistä konfliktia jne.

Syy-seuraussuhteiden taitoharjoittelu

Aineiston mukaan *niitä on opeteltu paljon*. Syy-seuraussuhteiden oppimisen tukena käytetään hyvällä tasolla olevaan päättelykykyä eli *korkealla olevia kognitiivisia taitoja*. Apuna käytetään kuvia, pikapiirtämistä, tilanteiden sanoittamista, tarinoita ja luonnollisista seuraamuksista oppimista. Eräs informantti kertoo lapsen oppivan *kokemuksesta, behaviorisesti ja kuvatuun avulla, miten syy ja seuraus toimivat. Jos mölyää yläsängyssä, joutuu alasänkyyn. Jos ei syö, tulee nälkäkiukku. Jos ei pue itse, aikuisen pukee viimeisenä ja siinä menee leikkiaikaa. Jos ei kuuntele kaveria leikissä, kaveri ei ehkä ensi kerralla halua leikkiä yhdessä*. Toista satuttaessa anteeksipyyttäminen vaaditaan. Tärkeää on kiinnittää huomio onnistuneisiin syy-seuraussuhteisiin sanoittaen ja piirtäen niitä.

Lasta kannattaa myös saman tilanteen tullen muistuttaa edellisestä hyvin menneestä tilanteesta. Että esim. muistatko, kun viimeks puit nämä ja pääsit tonne kuraleikkeihin ja meillä oli ihan superhauskaa siinä autopesulaleikissä?

Suotuisan toiminnan ja käyttäytymisen vahvistaminen

Sanallinen palaute toimii joillakin lapsilla hyvin, joillakin se taas lisää ahdistusta.

Kaikki eivät kestä kehuja suoraan. Toiset taas nauttivat. Tässäkin on löydettävä kunkin lapsen kanssa oma tapa toimia.

Peukku, sanallinen kehu, tsemppipassi, jos se lasta motivoi. Oltava kuitenkin varovainen, ettei korosta liikaa, jotta lapsen sisäiset vaatimukset eivät korostu sen jälkeen, ja positiivinen kannustus muuttuukin lapselle ahdistuksen aiheeksi.

Sanallisessa kehumisessa toimii parhaiten hänen hoksaamisensa saaminen onnistumiseen ja juoru-kehut eli kerrotaan tiimikaverille, vanhemmalle tai toiselle lapselle. Jos suora kehu, niin lyhyet kehut parempia kuin pitkät. Sanattomina positiivisen toiminnan vahvistajina toimivat parhaiten peukku, syli ja kosketus sekä hymy.

Siirtymätilanteiden tuki

Ennakoidaan rauhassa ja ajoissa esimerkiksi kuvia tai ajallisuutta hyödyntäen auttaa välillä. Ajan antaminen valmistautumiseen on oleellisinta. Ei vaadita siirtymää heti ohjeen jälkeen, vaan annetaan aikaa ja siirrytään sen jälkeen rauhallisesti ilman painetta tarvittaessa pienen jouston turvin.

Hetki aikaa. Lapsi vastustaa melkein aina ensimmäistä ohjetta, joten ohje kannattaa antaa ajoissa. Jättää lapsi sitten hetkeksi makustelemaan asiaa ja toistaa ohje hetken päästä mahdollisesti vaikka tarjoten, että mennään yhdessä.

Yleensä ajan antaminen. Kertoo, että antaa lapsen hetken vielä olla ja tulee kohta hakemaan/tai antaa kaksi vaihtoehtoa, joista lapsi saa päättää ja tulee kohta kysymään, kumman lapsi päätti.

5.2.2 Vuorovaikutus ja ohjaaminen

Ohjaus siirtymätilanteissa

Siirtymätilanteissa kiinnitetään huomio hänen mielenkiinnon kohteisiin tai tulevassa hetkessä olevaan mukavaan asiaan, jolloin *vaaditun asian tekeminen sujuu siinä samalla*. Ohjeistetaan yleisesti kaikkia ja puhutaan passiivissa. *Silloin tarve olla ensimmäisenä aktivoituu ja siirtymä on nopeampaa*. Jos vastustelee, niin se jätetään huomiotta. Jos se ei toimi, niin koitetaan saada yhteiseen tietoisuuteen yhteinen ymmärrys *pyrkimällä selvittämään lapsen näkemys tilanteen kulusta ja pohditaan, voiko niin toimia. Ajatus on muodostaa yhteinen skeema tilanteen kulusta niin, että lapsi kokee hallitsevansa tilannetta*.

Yhdessä asioista sopiminen voi toimia siirtymätilanteissa esimerkiksi vaihtoehtoista neuvottelu. Huumoria, hassuttelua ja tarinointia voi käyttää rennon, paineettoman ilmapiirin luomiseksi. Jotkut lapset hyötyvät pienryhmän tuesta siirtymän sujumiseksi, jolloin siirtymästä voidaan tehdä jonkinlainen leikki. Truman (2021, 44) nimeää tällaiseksi esimerkiksi ongelmanratkaisuleikin tai aarteenet-sintäleikin. Tärkeintä on olla selkeitä keinoja kuten *tarinan käyttäminen* valmiiksi mietittynä. Muutamissa vastauksissa tuli esille säännöistä muistuttelu ja selkeät rajat. Näissä vastauksissa mainittiin kuitenkin yleensä tilanteiden eskaloituminen aggressioon. Käskemistä, komentamista ja kiirehtimistä pidettiin tehottomina. Newsonin ja kumppaneiden (2003, 597) mukaan vastustelu voi alkaa yhtäkkiä, jos lapsi huomaa aikuisen lisäävän painetta ja kontrollia tilanteeseen, jolloin pitää olla erilaisia vaihtoehtoisia strategioita tilanteesta eteenpäin pääsemiseen. Esimerkiksi tarinointi auttaa, mutta sääntöperustaisuus ei toimi.

Yleinen ohjaustyyli

Jokaisen lapsen kanssa on omat tavat, jotka toimivat ohjauksessa. Aikuisen tulee hyväksyä se, etteivät asiat välttämättä mene aikuisen ajattelemalla tavalla, vaan *kaikkean pitää varata aikaa ja plan B, eikä ahdisteta lasta nurkkaan*. Kehotukset annetaan koko ryhmälle ilmoitusluontoisesti. Jos käytetään yksilöllisiä kehotuksia, niin se annetaan jutustelun lomassa. Motivointi ja mielenkiinnon herättäminen tulevaan, joka liitetään heti kehotuksen perään esimerkiksi näin: *Lähdetääs ulos! Jatke-taanko ulkona sitä eilistä omenavarasleikkiä?* Ennakoidaan ajoissa esimerkiksi tarinoivalla tyyllillä passiivi-aikamuodossa, mitä tehdään, kuten *'Tänään mennään leikkikentälle. Leikkikentällä kei- nu-taan, kiipeillään...'* Ylläpidetään päivissä toistuvaa struktuuria. PDA-piirteinen lapsi tarvitsee yhden

aikuisen kannattelemaan lapsen toimintaa, jolloin ei voi samalla kiinnittyä ohjaamaan muita lapsia. Muutoin PDA-piirteinen lapsi tulee ottamaan jollakin tavalla kaiken huomion. Käskyt, suorat kehoitukset, seuraamukset ja palkkiot toimivat huonosti yleisessä ohjaamisessa. Trumanin (2021, 35) mukaan on vältettävä ”täytyy” ja ”ei koskaan” -ilmaisuja ja ehdottomuuksia yleistämiseen. Palkkiot toimivat tehottomasti PDA-piirteisillä, koska ne ovat riippuvaisia ohjeen noudattamisesta, mikä ilmentää kontrollin yhtä muotoa (O’Nions ym. 2014, 539). Trumanin (2021, 42) mukaan palkkioiden toimimattomuuden perusteena on holhouksen ja kontrollin muoto, jolla tavoitellaan lasta toimimaan odotusten ja vaatimusten mukaisesti (ks. tarkemmat perustelut Pohdinnasta).

Konfliktitilanteissa ohjaaminen

Ensimmäisenä on tärkeintä päättää, onko tilanne puuttumisen arvoinen eli *valitse taistelusi sillä hetkellä, että onko tämä tilanne nyt sen väärsti, että mä alan vääntämään tästä*. Jos on, niin tehdään odotukset selväksi ja toimintasuunnitelma esimerkiksi ensin-sitten-lopuksi -rakenteella. Jonkinlaista joustoa on tarpeen löytyä tässä vaiheessa. Näitä ennen kuitenkin täytynyt käyttää kahdessa edeltävässä kappaleessa mainittuja ohjaamisen tapoja. Tämän jälkeen annetaan hetki aikaa käsitellä asia, jonka jälkeen odottaa lapsen toimivan suunnitellulla tavalla. Aikuinen kertoo olevansa valmis auttamaan, mikäli lapsi niin kokee. Ehdoton puuttuminen väkivaltatilanteisiin ja niiden tarkka läpikäynti erityisesti toisten ihmisten näkökulmasta kaverisuhteiden säilymisen vuoksi tällä tavoin:

Sitten kun joku paha tilanne on ollut niin piirretään se, katsotaan mitä tapahtui ja jatketaan eteenpäin-- ei mitään turhaa kiertelyä esim. mitä sä luulet, että miten se on mennyt. Sä skippaat sen ihan täysin. Nyt minä haluan opettaa sinulle, minkä takia sä et saa tehdä näin, vaan sä mietit, että mitä on tapahtunut ympäristölle, miten ympäristö on kokenut tämän näin, minkä takia ympäristö reagoi kuten se reagoi. Sun tunteesta ei nyt puhuta ollenkaan, vaan nyt puhutaan mitä kaverit on miettinyt, koska hän tietää tasan tarkkaan, mitä hän itse on mieltä. Mutta mitä kaikki muut ajattelee, aikuiset tai lapset, se on ihan toinen kysymys.

Puutemme väkivaltaan välittömästi, eikä sitä sallita. Annamme muita vaihtoehtoja pahan olon purkamiseen, kuten stressilelut, ison penkin työntäminen ja saa vaikka näyttää keskisormeakin, se ei satuta ketään. Näin kaverisuhteet ovat säilyneet, kun muiden ei tarvitse koko ajan pelätä räjähdystä.

Luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen luominen

Ajan antaminen lapselle yhteisinä tekemisinä (kirjanluku, peli, leikki), syli, positiivinen huomio ja keskustelut pitkin päivää luovat hyvää yhteyttä. Keskittyminen lapsen yksilölliseen ohjaamiseen sekä kiinnostuneisuus lapsen tekemisiä ja puheita kohtaan. Luottamuksellisen suhteen luominen hyvän vuorovaikutussuhteen keinoin voidaan tulkita väärin, sillä *kaikki aikuisen pikkusormensa ympärille kietoneet lapset eivät ole hemmoteltuja, vaan aikuinen yrittää tulkita lapsen (kaoottista?) sisäistä*

maailmaa. Luottamuksellinen vuorovaikutussuhde on yksi osa mentalisaatiokykyä tietoni mukaan. Mentalisaatiokyky tarkoittaa pyrkimystä tavoittaa oman ja toisen ihmisen näkökulma ja kokemus, jonka avulla muodostuu hyvä vuorovaikutus ja kiintymys sekä vaikuttaa kognitiiviseen ja tunne-elämän kehitykseen (Pajulo, Salo & Pyykkönen 2015, 1050). Pajulo ja kumppanit (2015, 1051) kuvaavat mentalisaatioon liittyvän lapsen kokemusten ja näkökulman pohtimisen, jotta pystyy vastaamaan lapsen viesteihin ja tarpeisiin paremmin. Mentalisaatiosta nousi esimerkki aineistosta: *olen läsnä ja käytettävissä, näytän, että ymmärrän häntä, juttelen lapsen kanssa kaikesta häntä kiinnostavasta. Läsnäolevuuteen keskittyminen vaikuttaa siihen, että niillä aikuisilla, jotka antoivat lapselle aikaa ja todella keskittyivät ohjaavaan keskusteluun, heillä oli luottamuksellinen suhde tähän lapseen.”*

Omat ilmaisutavat

Toimivaksi vuorovaikutustyyliksi muodostui aineiston perusteella lempeä, sensitivinen, *rauhallinen ja rohkea* vuorovaikutustapa. Hassuttelu, jutustelu ja läsnäolevuus edistivät sujuvaa vuorovaikutusta. Lisäksi *pitää olla valmis menemään erilaisiin keskusteluihin ja pitää olla tosi pitkäjänteinen.* Päämäärätietoinen asenne, josta ei saa huokua valta-asetelmaa sekä tilanteissa sopivasti joustaa tuottavat arjen sujuvuutta seuraavalla tavalla:

Ohjauksessa hyödyllistä se, ettei aikuisella ole tarvetta olla auktoriteetti, henkilö ketä otellaan tavalla tai toisella, henkilö joka käskyy ja kenellä on vain yksi tapa tehdä asioita. Kun aikuinen on joustava ja ihastelee lapsen tapaa toimia, näkee hänessä hyvän, niin se hyödytti lasta eniten.

Lempeys, aika ja se, ettei itse miellä tilannetta valtataisteluksi, auttaa.

Vahvasti auktoritatiivinen vuorovaikutustyyli ei toimi, ei myöskään negatiivinen kohtaaminen, esim. tiukka tai vihainen puhe. Sensitiivisyys, ymmärrys, halu nähdä syyt käytöksen takana ja etsiä ne, jotta löytyy ratkaisu.

Menetelmiä ohjaamiseen

Ohjaamiseen ja vuorovaikutukseen liittyviä menetelmiä mainittiin vähäisesti. Eniten mainintoja saivat visuaaliset menetelmät. Vuorovaikutukseen liittyviä mainintoja tuli kolme.

Pikapiirustukset, että me piirretään monesti.

Panda-menetelmä 👍

Erilaiset äänimerkit ohjauksessa, kuten siivouskello auttaa.

Menetelmä on aidosti kuulla lasta. Lapsi usein osaa kertoa mikä auttaa, mutta aikuisen pitää olla kiinnostunut lapsen ajatuksista. Ei käskyttämistä!

Oma personoitu kuvatuki, josta lapsi näkee mitä hän on tekemässä seuraavissa hetkissä, sanallinen läpikäyminen ja sen jälkeen vain muistutus ja fyysinen ohjaaminen.

5.2.3 Kohti sujuvaa arkea ahdistuneisuutta ja kuormittuneisuutta vähentämällä

Lapsi voi pyrkiä omilla keinoilla vähentämään omaa kuormittuneisuuttaan hakeutumalla omaan rauhaan, tekemään lempipuuhaansa tai lisäämällä kierroksia *pyörimällä tuolilla*, riehumalla ja lisäämällä äänenkäyttöä. Aistitiedon käsittelyltään aistihakuinen lapsi pyrkii saamaan aikaiseksi voimakkaita aistimuksia hakeutumalla intensiiviseen liikkeeseen, joka voi olla hallitsematonta (Danner & Puustjärvi 2024, 136). Aikuinen pyrkii vähentämään lapsen ahdistuneisuutta ja kuormittuneisuutta **mieluisaan tekemiseen** ohjaamalla, kuten leikkiin ja ulkoiluun. Taiteellisuus ja luovuus nousevat esiin lähes kaikissa vastauksissa, joten sitä on erityisen hyödyllistä ottaa päivittäiseen toimintaan mukaan eri muotoja kokeillen esimerkiksi askartelu, piirtely, savityöt, maalaaminen. PDA-piirteisillä lapsilla *taiteellisuus on toinen juttu. Nää on kaikki ollut tosi taiteellisia*. Taiteellisuuteen liitetään käsitteitä: *innostuu, menee helposti se tunti, rakastaa ja rentouttaa selvästi*.

Rauhallisen paikan mahdollistaminen on hyvä keino ahdistuneisuuden ja kuormittuneisuuden vähentämiseen. Paikka voi olla erikseen sovittu tai se, mikä sillä hetkellä tuntuu hyvältä. Paikan on hyvä olla aistiesteetön. Lapsi tarvitsee omaa rauhaa ja yksinolemista esimerkiksi oman leikin muodossa. *Aistivapaampi ympäristö, leikkirauhan järjestäminen, mahdollisuus omaan tilaan ja rauhaan* vähentävät ahdistuneisuutta ja kuormittuneisuutta. Aistitiedon käsittelyn yliherkkä reagointi voi lisätä ahdistuneisuutta (Danner & Puustjärvi 2024, 140).

Aistimukset

Ahdistuneisuutta ja kuormittuneisuutta vähentää aistikanavaan suuntaaminen aikuisen tuella:

Jos on oikein tiukka tilanne niin käydään ottaan ulkona happea. Että ei tartte kuule mitään vaatetta, että hyppää vaan mun syliin tai nojaat kaiteelle. Että käydään vetään kolme tai neljä kertaa syvään henkeä ja katsotaan siellä ulkona että. Katsotaan vaan tätä puuta, että montako oksaa tuossa puussa on. Että heitetään tuosta vaan joku juttu. Niinku mitä mä oon tällä hetkellä tehnyt, niin se on toiminut aina.

E erityisesti syvätuntoaistia aktivoivat toiminnot mainitaan useita kertoja olon helpottajana, joita ovat muun muassa

*hierominen
säkkityyny, painoliivi, lycratuubi yms.
penkkien nostelu, hieromalla painelu, seinän työntäminen tai staattiset jumppaliikkeet (lankku)
Painopeitto ja painopehmot auttavat myös ennen ja jälkeen kuormittavan toiminnan. Ruokailussa vastuskuminauha jaloissa saattaa rauhoittaa oloa.*

Aistimushakuiset lapset kokevat syvätuntoaistimukset kuten puristuksen tunteen, liikkeen katsomisen, tuntoaistimukset ja voimakkaat maut oloa rauhoittaviksi (Danner & Puustjärvi 2024, 150).

Tutkimukseni aineiston mukaan aistien vaimentaminen tai aktivoiminen (yksinoleminen, kuulosuojaimet, mynthon-pastilli, vedenjuonti, aistileikit ja taide) voivat helpottaa aggressiota.

Aikuisen olemus ja sanallistaminen

Rauhallinen puhetyyli toimii käskevän sijaan. Hyvissä ajoin ennakoidaan tulevia tilanteita ja nykyisiä tilanteita sanallistetaan. Aikuisen läsnäolevuus, avuliaisuus ja pyrkimys ymmärtämiseen tuottaa sujuvaa arkea. Erityisesti avuliaisuus tulee useissa kommentteissa esille. Ymmärrys liittyy mentalisaatioon ja empatiakykyyn, joista on seuraavat kuvaukset:

Lapsen mielen ja toiminnan ymmärtäminen lisää omaa kykyä jaksaa pysyä rauhallisena. Ymmärrys siitä, ettei lapsi ole hankala ilkeyttään.

tilaa lapsen tunteille ja ymmärrystä

Arjen muokkaus helpottaa kuormittuneisuutta. Se tapahtuu joustamista ja tauotusta lisäämällä. Lisäksi vaatimusten vähentäminen ja lyhentäminen kuormittuneisuuden mukaan esimerkiksi päivinä, *jolloin lapsi käy vaikka terapiassa, ei vaadita osallistumaan ohjattuun toimintaan*. Perustarpeista huolehtiminen (*turvallisuuden tunne, ruokailu ja lepo*) ja aistikuormituksen vähentäminen on myös oleellista. *Kuormitukseen liittyvien tekijöiden pohtiminen yhdessä lapsen kanssa, samoin kuin palauttavien tekemisten* lisäävät arkeen keinoja helpottaa kuormittuneisuutta.

Leikillisyyden hyödyntäminen auttaa arjen kuormittavuuden vähentämisessä. Toimintojen ympärille voidaan keksiä leikki tai tarina, jossa lapsi voi toimia jossakin roolissa. Hassuttelu ja leikillisuus asenteena auttaa myös vähentämään kuormitusta. Aistitiedon käsittelyyn liittyvät haasteet täytyy kuitenkin ottaa huomioon, että ne ovat todellisia eli *vaikka kuinka oisi leikitty vaatteen päälle, niin oikein herkkä saattaa repiä ne pois samantein*. Muutoin leikillisyyttä voi hyödyntää seuraavanlaisilla tavoilla:

Leikkiä voi hyödyntää pukemisessa. Mieleen tulee talvikenkien laittamisen tuska, kunnes keksin että hänelle pitää vaihtaa talvirenkaat, koska tiesin hänen isänsä olevan kausihommissa vaihtamassa renkaita. Siten saimme kesäkengät jemmaan.

Arkitoimissa hyödynnän lapsen mielenkiinnon kohteita ja roolin ottamista.

Kilpailut, etsintätehtävät, hahmon mukaan ottaminen.

Leikit, rooli tai jokin salaperäinen satuhahmoleikki arkitoiminnan aikana auttaa.

5.2.4 Pedagoginen tuki mikrosysteemin jäsenenä toimimiseen

Tasavertaisten kaverisuhteiden tuki

Tasavertaisten kaverisuhteiden tukemista edistävät yhteiset tekemiset pelien, sääntöleikkien ja muiden leikkien muodossa, joissa kaveri vaihtelee aikuisten ryhmittelyn toimesta. Aikuisen on kuitenkin huomioitava lapsen motivoituminen, sillä *pakottamalla ei onnistu, vaan keskustelemalla ja ohjaamalla*. Erityisesti leikeissä vaaditaan aikuisen vahva lähituki ja sosiaalisten taitojen opetusta. Toimintaympäristön turvallisuus on oleellista tasavertaisten kaverisuhteiden muodostamiselle, josta eräs informantti kertoi näin:

Väkivaltaan puuttuminen on ollut tärkein tekijä nyt, sillä lapsen käytös alkoi karkoittamaan kavereita. Lapsi itsekin kärsi omista reaktioistaan ja uusien tapojen oppiminen on ollut myös lapselle mieluista. Etenkin pop it -lelut rauhoittavat.

Sosiaalisen ja tilannesidonnaisen kielen ymmärtäminen ja käyttäminen

Osa vastaajista liittää kielenkäyttötaidot soveliaaseen puhetapaan kuten kiroilemattomuuteen, ja osa tuo esille sosiaalisten kielenkäyttötaitojen haasteet ja tuen keinot. Ensimmäiseen on apuna keskustelu soveliaasta puhetavasta tai *kiroilun tmv. huomiotta jättäminen*, tunnetuokiot ja äänenkäyttöön liittyvät tuen keinot. Jälkimmäiseen eli sosiaaliseen ja tilannesidonnaiseen kielen ymmärtämiseen ja käyttämiseen eli sosiaalisiin kielenkäyttötaitoihin tukena ovat *mallinnus*, ohjaaminen sekä sosiaalisten normien opettaminen ja havainnollistaminen esimerkiksi draaman tai pikapiirtämisen avulla. Pragmaattinen kielenkehityksen osa-alue voi olla vähemmän tunnetumpi, sillä kielenkäyttötaidot-käsite oli osalle informanteille vieraampi käsite. Tässä on ajatuksia pragmaattisesta kielenkehityksestä:

Sinänsä kiinnostaa myös semanttis-pragmaattinen kielenhäiriö – miten paljon nämä kaksi kulkevat yhdessä.

Kielenkäyttötaidoista keskustelu, mallinnus, sanoittaminen, miltä tiettyjen asioiden sanominen toisesta tuntuu.

Sosiaalisia normeja pitää opettaa, selittää ja havainnollistaa. Ei kannata olettaa, vaan kuunnella lapsen ajatuksia ja sen jälkeen selittää asiaa havainnollistaen esimerkiksi leikin ja draaman kautta tapahtumia.

Sosiaalisissa tilanteissa käytin myös pikapiirtämistä ja myöhemmin kirjoitin tussitauluun valmiita vuorosanoja.

Pragmaattiset taidot kielenkehityksessä tarkoittavat kykyä tulkita vuorovaikutuskumppanin ilmaisua ja reagoida siihen omalla ilmaisulla tarkoituksenmukaisesti. Mikäli pragmaattisessa kielenkäytössä on vaikeuksia, niin se näkyy kommunikaation väärinymmärryksinä esimerkiksi ilmaisujen

kirjaimellisena ymmärtämisenä tai tilanteen huomioimattomana puheena. (NMI 2019.) Näkemykseni mukaan tilanteet vaikuttavat keskustelun tapaan. Oletuksenani on että, sosiaalisissa suhteissa tulee olla kunnioittava, käyttää kohteliasta kieltä ja osata neuvotella kielenkäytön avulla. Sosiaalinen kommunikaatio sisältää sosiaalisen vuorovaikutuksen ja kognition sekä pragmatiikan ja kielen prosessoinnin (Loukusa 2020, 84). Loukusa (2020, 84) näkee mielen teorian kykyjen liittyvän sosiaaliin kognitioon ja kielenkäyttötaitoihin eli kielen pragmaattisiin taitoihin.

Aikuisen toiminta vapaan leikin tilanteissa

Aikuisen rooli on olla useimmiten mukana leikissä; vähintäänkin kuulolla tarvittaessa auttamaan. Tärkeää on saada hyvälle alulle, *jonka juoni rakennetaan yhdessä. Esineet ja roolit ovat tärkeitä leikkiin sitoutumisessa. Joustava rooli odotus leikissä parantaa lapsen kykyä osallistua yhteisleikkiin.* Leikin tukemisen keinoin ovat *mallintaminen*, leikin idean ja tilanteiden *sanoittaminen*, vertaissopimisen ohjaaminen sekä neuvotteluissa ohjaaminen. Leikki on hyvä väylä sosioemotionaalisten taitojen harjoitteluun, jos aikuinen käyttää sitä taitavasti hyödykseen. Tavoitteena on aitojen kaverisuhteiden muodostaminen, *että se ei tuu sillä miellyttämällä vaan se tulee ihan aidosti. Toinen lapsi jo oottaa päiväkodin ovella, että millon se tulee, että mä haluan leikkiä sen kanssa, ku meillä oli niin hyvä leikki eilen.* Aikuisen roolia kuvaa informantti seuraavasti:

Aikuinen on mukana leikissä huolehtimassa, että leikin idea tulee kaikille selväksi. Näin jokaiselle muodostuu oma rooli, jossa saa vapaasti toimia. Lapsia ohjataan kuuntelemaan muiden mielipiteitä ja muodostamaan kompromisseja. Mikäli yksi jyrää, muut osaavat usein sanoittaa, että 'mä en halua leikkiä ton kanssa, kun aina pitää tehdä niinku se halua'. Tästä saadaan opettavainen keskustelu lasten välille siitä, että jokaisella on oma mielipide ja siitä pitää joskus joustaa, jotta leikki voi jatkua. Aikuinen huolehtii, että ristiriidat sovittelaa ja sovitteluprosessissa jokainen kertoo, miksi toimi niinkuin toimi. Siinä tulee usein ilmi, että joku otti leikin kädessä tai alkoi touhuta ihan omiaan tai rikkoi leikin. Yhdessä selvitellen opetellaan kaveritaitoja. Leikki on tosi hyvä keino ja oikeastaan vain aikuisen mielikuvituksesta kiinni, miten paljon sitä osaa käyttää.

Leikissä aikuisen tulee huolehtia leikin ohjaamisesta siten, että kuvitteellisen tilanteen luominen, leikin roolit ja säännöt muodostuvat yhteisen neuvottelun tuloksena. Jokaisella leikkijällä on hyvä olla jonkinlainen kokemus kuvitteellisesta tilanteesta tosielämässä ja sen varmistukseksi voi ryhmän työntekijä rikastuttaa tietoa esimerkiksi kirjojen ja videoiden avulla tai oman roolissa leikkimisen avulla. (Laitila & Rantanen 2018, 157–159.)

Tasa-arvoinen kasvatustietojen, joustamisen ja yksilöllisyyden näkökulmasta

Säännöt herättävät monen suuntaisia mielipiteitä; noin puolet informanteista (N=10) vannovat yhteisten sääntöjen nimeen, jolloin yhdessä sovitut säännöt koskevat kaikkia. Joidenkin informanttien (N=7) mielestä on muutamia isoja sääntöjä, joista ei jousteta, mutta muutoin ymmärretään erilaiset tarpeet ja taidot, jolloin tilanteissa joustetaan. Osa informanteista (N=4) pitivät tärkeänä yksilöllisiä sääntöjä, jotka muodostuvat lapsen tarpeiden ja taitojen mukaan. Alla on vastauksia tähän teemaan, sillä sääntöjen suhteen ollaan kolmella kannalla, joten aineistositaateista näkee perusteluja.

Meillä on niin moninainen ryhmä -- ja kaikilla niin eri tarpeita, että lapset ymmärtävät eri säännöt

Tämä ongelma usein on aikuisen pään sisällä. Yhdenvertaisuus on myös sääntöjen joustavuutta. Jokainen lapsi on erilainen ja osa lapsista tarvitsee tukea ja joustoa voidakseen olla tasa-arvoinen. Nämä asiat tulee sanoittaa ja selittää. Lapset hyväksyvät tosiasiallisen yhdenvertaisuuden kokemuksen mukaan paljon aikuisia helpommin.

Lapset huomaavat pian, että jokaisella on eri asioita, joista palkitaan. Nämä selitetään auki, että toinen harjoittelee toista taitoa ja toinen toista. Toimintatapa tilanteissa voi myös vaihdella ja lapset hyväksyvät nämä usein ihan perustelun avulla.

Laitatko voin kummalle puolelle näkkäriä -- ja semmoisia mikä ei varsinaisesti vaikuta yhtään mihinkään, niin niitten suhteen voit sitten olla paljon lesumpi ja hyväksyväisempi (--)

Toisten lasten kehitys ja oppimisen ilo ei saa estyä joustamattoman lapsen vuoksi. Yksinolo voi tasata kuormitusta sen verran, että myöhemmin joustaminen taas onnistuu.

Päätimme, että tämän lapsen kanssa neuvottelemisen ja joustamisen on eri tasolla kuin muiden lasten. Koen tuen antamisen niin, että jokaiselle annetaan tarpeen mukaan eikä saman verran. Kerroimme koko ryhmälle, että jokainen lapsi on erilainen ja jokaisella on omat tavoitteet.

Ryhmässä on kolme sääntöä, jotka koskevat kaikkia ja joista pidämme kiinni. Muissa asioissa 'luemme' lapsia ja sovitamme vaatimukset sen mukaan.

Informanttien mukaan tasa-arvoisuutta on sen hyväksyminen, että jokaisella lapsella ovat omat vahvuutensa ja taitonsa, joita lapsi harjoittelee. Aikuisen täytyy "valita taistelunsa", mistä joustetaan ja mistä pidetään kiinni, ja niissä otetaan aina huomioon tilannesidonnainen kuormitus sekä tilanteen ja lapsen "lukeminen" ylipäätään. Tyypillisesti kehittynyt lapsi pystyy helposti mukautumaan moniin sääntöihin (Christie ym. 2012, 48). Mielestäni tasa-arvoisuus vaikuttaa siihen, miten lasten osallisuus ja toimijuus toteutuu. Todellista inklusiota on yksilöllisiin tarpeisiin pohjautuva sääntöjen mukauttaminen ja joustavuus (Christie ym. 2012, 48). Tasa-arvoisuutta on lapsen yksilöllisyyden näkeminen toiminnan ja kykyjen valossa. Ryhmätilanteissa on huomioitava, ettei yhteisissä tilanteissa jonkin tilanteen takia joidenkin lasten osallisuus kaventuisi yhtäkkisesti merkittävästi. (Naisialiitto Unioni 2024.)

5.2.5 Osaamisen kehittäminen

Aikuisen on ymmärrettävä lähikehityksen vyöhyke ja samalla kyetä **asettua lapsen asemaan, jotta pystyy ymmärtämään** lapsen toimintaa ja olotilaa. Aineistossa tuli esille Vygotskyn lähikehityksen vyöhykkeen teoria, sillä leikin kautta on harjoiteltu tunnetaitoihin liittyviä asioita aikuisen mallintaman leikin avulla. Laitila & Rantanen (2018) tuovat Vygotskyn lähikehityksen vyöhykkeen teorian leikin yhteyteen, jossa lapsi pystyy kyvykkäämmän henkilön kanssa leikkimän korkeammalla tasolla harjoitellen hänelle uusia taitoja, joihin hän ei ilman leikkiä ja aikuista pystyisi. Tutkimukseni aineistossa lapsituntemuksesta kerrotaan, että *sun pitää -- opetella tuntemaan sitä, että mitkä on hänen vahvuudet ja mitkä on ne haasteet ja mihin sää haluat puuttua ja mitkä on tämän hetkiset tarpeet.* Tärkeää on nähdä lapsen uhmakkaan ja vaativan käytöksen takana oleva lapsi, joka ei ahdistuksen vuoksi oikeasti pysty toimimaan, eikä ole tahallaan vastustava ja uhmakas. Tällöin *väärät rangaistukset ja uhmakkaaksi/vaativaksi lapsen kutsuminen on väärä ja tuhoava tapa kohdata PDA-piirteinen lapsi. Lapsi ei tahallaan ole hankala ja se vaan pitää muistaa ja jaksaa.* Kuitenkin tavanomaiseen lapsen kehitykseen kuuluu rajojen hakemista ja itsenäistymiskehityksen vaihteita, joka pohdituttaa:

Pitkä pinna ja sen ymmärtäminen, että lapsi ei oikeasti voi toimia, vaikka haluaisikin. Toisinaan mietimme, että mikä lapsen käyttäytymisessä todella oli sitä, että hän ei voinut ja mikä sitä, että hän ei halunnut. Mietimme siis, että keksikö lapsi käyttää piirteitään hyödyksi. Uskoimme kuitenkin ajan kanssa oppivamme lukemaan lasta ja huomaamaan milloin kyse oli PDA-piirteistä (kehonkieltä lukemalla).

PDA-piirteinen lapsi ei käyttäydy tietoisesti huonolla tavalla, joten hän ei kykene muuttamaan itse itseään. Ymmärtämätön ilmapiiri voi aiheuttaa suuria tunne-elämän ja käyttäytymisen haasteita, mikäli lasta ei tueta oikealla tavalla. (Newson ym. 2003, 598.) **Koulutuksille** ja tietoisuuden lisäämiselle on tarvetta, erityisesti keskittyen PDA:han. PANDA-mallia pidetään hyvänä näillä perusteluin:

PDA-kurssituksia säännöllisesti ja vertaistukea. PDA-piirteinen lapsi vie voimavaroja myös hyvänä päivänä, koska on oltava askeleen edellä koko ajan.

Toivoisin, että PANDA-mallia koulutettaisiin perushenkilöstölle, jotta nämä lapset saisivat inhimillistä kohtelua, ja ettei henkilökunta ei kuormittuisi. Asiasta tulisi olla enemmän tietoa ja osaamista. Teema tuntematon suurimmalle osalle henkilöstöä.

Yhteistyössä on tärkeintä avoimuus lapsen kanssa toimivien henkilöiden välillä ja vanhempien asiantuntijuuden arvostaminen oman lapsen tuntemuksessa. Käytänteiden jakaminen on suotavaa. Ryhmän tai avustajan vaihtuessa on tärkeää sanoittaa rehellisesti lapsen vahvuuksia ja haasteita, jotta päästään heti hyvään alkuun uudessa yhteistyösuhteessa. **Kasvatusyhteisössä** lapsi kiintyy

vahvasti yhteen aikuiseen ja toimii parhaiten hänen kanssaan. Toisaalta taas sopeutuminen toisten kanssa olemiseen ja toimimiseen voi tällöin olla vaikeampaa. Yhteistyö ryhmän työntekijöiden kesken vaikuttaa oleelliselta asialta seuraavan kuvauksen mukaan:

Se on unelma tehdä niiden kanssa töitä, kun löytyy yhteinen ymmärrys ja yhteiset pelisäännöt, että miten täällä toimitaan. PDA-piirteinen lapsi näkee, jos aikuisilla ei ole roolit valmiina, että kuka hoitaa mitäkin, niin kyllähän se sitten luistelee. Se löytää sen porsaanreiän sitten. Ne on taitavia siinä. Siksi se sitoutuminen pitää olla avustajalla. Kun sitoutuu, niin pitää tietää mistä on oikeastaan kyse, että ei voi vaan, että haluatko lähteä avustajaksi, että nyt on tämmönen ja tämmönen kaveri, että se on ihana. Se voi olla joillekin ihana, joillekin täys kauhu. Se pitää tehdä selväksi avustajalle, että tiedät mistä on kyse. Sä joudut tekemään tämmöstä työtä paljon enempi, mitä normaalisti avustettavan kans.

Tiimiyhteistyö lapsen ohjaamisen vuorottelun suhteen on tärkeää, jotta on riittävän paljon myös *pa-lautumisaikaa*. Osaamisen tunnistaminen tiimin sisältä auttaa tuomaan sen koko tiimin osaamiseksi ja yhteisen dialogisen keskustelun äärelle:

Kuunnelkaa kollegoita, joiden huomaatte osaavan. Älkää tuijottako asemaa ja kilpaillko vaan nähkää yhden osaaminen koko kasvatusyhteisön vahvuutena. Tukekaa kollegoita ja vahvaa yhteishenkeä, lopettakaa työkaverien haukkuminen selän takana tai ostrakismi.

Työntekijöiden, joilla on arvokasta tietoa ja kokemusta PDA-piirteisen lapsen kanssa työskentelemisestä, kannattaa jakaa omaa asiantuntijuuttaan rohkeasti kasvatusyhteisön jäsenten kanssa sekä myös sen ulkopuolelle (Doyle & Kenny 2023, 59).

Hyvä osata PDA-piirteisen lapsen kanssa työskennellessä

Opeteltavana voi olla aivan uusi tapa ohjata ja olla vuorovaikutuksessa. Joustaminen ja ajan lisääminen tilanteisiin on oleellista. Omien tunteiden ja tapahtumien reflektointi. Lopuksi vastaajat saivat vielä vastata kysymykseen: Onko vielä jokin muu ajatus, josta hyötyisivät PDA-piirteisen lapsen kanssa työskentelevät varhaiskasvatuksen ammattilaiset, joista poimin muutamia näkökulmia:

Aika. Nämä lapset tarvitsevat hurjasti aikuisen ohjausta ja aikaa sulatella uudet skeemat. Aikuisella pitää olla aikaa pysähtyä lapsen ajatuksen äärelle ja toisaalta aikuisen pitää antaa lapselle aikaa muodostaa oma ajatus. Kiire vain pahentaa oireita.

PANDA-menetelmän muistaminen yksi helpoin ja matalan kynnyksen taito aikuisen muistaa tilanteissa.

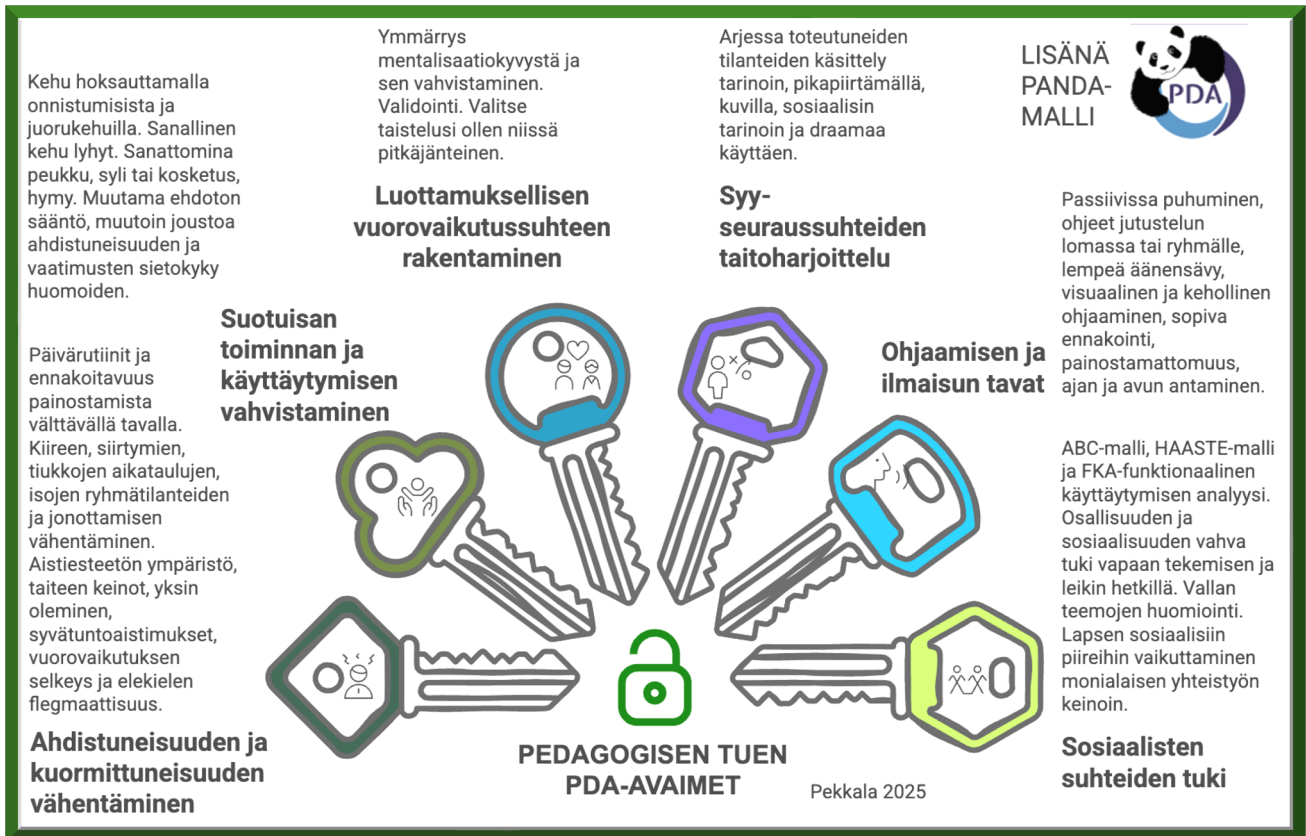
Aina muista asettua PDA-lapsen hänen korkeudelle, että silmät samaan tasoon, että älä tee itsestäsi semmoista muuria, että hän joutuu katsoon ylöspäin. (--) Se on se tärkeä, että valitse taistelusi. (--) sitte ehdottomasti sanotaan, että mulla ei ole mihinkään kiire.

Opetelkaa. Ihminen oppii uutta läpi elämän, unohtakaa näin meillä on aina tehty ja tehdään.

JOUSTAVUUS ON A JA O

Näiden kanssa lähes kaikki keinot sallittu, kunhan arki saadaan rullaamaan.

Pedagogiseen tukeen liittyvistä keinoista muodostin mallin, joka tiivistää äärimmäiseen vaatimusten välttelykäyttäytymiseen suunnatun pedagogisen tuen (kuvio 13). Malli perustuu toisen tutkimuskysymyksen vastauksiin, jotka olen esitellyt luvussa 5.2 Sujuvaa arkea tuovat pedagogiset tukikeinot. Pedagogisen tuen PDA-avaimet -mallin sisälle laitoin olemassa olevan PDA Societyn (2021) PANDA-mallin mainintana, sillä se nousi mainintoina ja sen sisältäminä merkityksinä esille tutkimukseni tuloksissa.

KUVIO 13. Pedagogisen tuen PDA-avaimet -malli

6 POHDINTA

6.1 PDA-piirteisyys ja pedagoginen tuki suhteessa muuhun tutkittuun tietoon

Kehitykselliset piirteet

Roolileikit kiinnostavat PDA-piirteistä lasta kovin ja heillä on taitoa leikkiä sitä monipuolisesti, kun saavat tehdä sen omalla tyylillään (Christie ym. 2012, 29). Omassa aineistossani roolileikkejä joko leikitään tai ei. Rakennusleikit korostuvat niiden sijaan. Roolileikkien leikkiminen on epätyypillistä autismikirjon lapsille (Christie ym. 2012, 28; Hämäläinen & Haapala 2024, 209). Newsonin ja kumppaneiden (2003, 596) mukaan 90 % tutkimuksessa mukana olleista lapsista tykkää leikkiä symbolisia leikkejä, kuten roolileikkejä. Tulosteni mukaan rooleihin kiinni jäämistä ilmenee. On pohdittava, onko se tarpeellinen selviytymisstrategia. Vaakakupissa painaa roolista irrottautumisen mahdollisesti aiheuttama negatiivinen käyttäytyminen, joka aiheuttaa vuorovaikutussuhteissa seuraamuksia. Roolista luopuminen täytyy suunnitella erikseen ahdistuneisuuden välttämiseksi, mikä on joskus välttämätöntä, koska roolissa ollessaan lapsi ei välttämättä ota ohjausta vastaan omana itsenään.

Tulosteni mukaan suun motoriikassa on havaittavissa kömpelyyttä, joka voi liittyä varhaiskehityksen viivästyneeseen kielenkehitykseen. Kömpelyys liitetään PDA-piirteisen lapsen neurologiseen kehitykseen, mutta pohdintaa herättää osan kohdalla kömpelyyden ilmeneminen vasta vaatimusten yhteydessä (Christie ym. 2012, 32). Kömpelyys tulee esille tutkimuksissa yhtenä PDA:n ominaispiirteinä (Gillberg ym. 2014). Tutkimukseni tuloksissa liikunnalliset leikit ja rakenteluleikit ovat PDA-piirteisten lasten suosiossa. Huolimatta motorisista haasteista, nämä kiinnostavat heitä. Mielestäni rakenteluleikkien suosiminen osoittaa PDA-piirteisillä lapsilla olevan vahvuuksina visuokonstruktiiviset taidot ja kognitiivisesti hyvät loogisen päättelyn taidot. Rakenteluleikit vaativat hienomotorisia taitoja. Jäin pohtimaan, voivatko motorisessa kehityksessä ilmenevään kömpelyyteen olla syynä visuospatiaaliset vaikeudet vai liittyvätkö ne motoriseen, sarjalliseen tuottamiseen.

Arkitoiminnot tuottavat vaikeuksia PDA-piirteisillä lapsilla tutkimukseni tulosten mukaan. Päivittäisten rutiinien vaikeus on merkittävä piirre, ja PDA-piirteiset kokevat ne vaatimuksina heitä kohtaan. Erityisesti pienemmillä lapsilla korostuvat aistitiedon käsittelyyn liittyvät haasteet (89 %), vahva tarve kontrollointiin (88 %) ja haastava käyttäytyminen (85 %). (Doyle ym. 2020, 22.) Ahdistuneisuus vaikuttaa arkitoimintojen sujumiseen (Doyle & Kenny 2023, 56). Aistitiedon käsittelyn vaikeudet ovat

yleisiä liitännäisoireita neurokehityksellisiin häiriöihin, sillä esimerkiksi autismikirjon häiriön diagnoosin saaneilla sitä esiintyy yli puolella (Puustjärvi, Danner & Niutanen 2024, 129). Sensorinen integraatio eli aistitiedon käsittely tapahtuu päälakilohkolla erityisesti somatosensorisella aivokuorella (Puustjärvi 2024a, 22). Aistitiedon käsittelyn vaikeudet vaikuttavat päivittäisten arkitoimien sujumiseen, mutta vaihtelevat voimakkuudeltaan tilanteen, kuormituksen ja yksilöön kohdistettujen vaatimusten ja toimintaodotusten mukaan (Puustjärvi ym. 2024, 126). Ali- tai ylireagoivaa aistimusta seuraava tunne voi aiheuttaa välttelykäyttäytymistä tai kieltäytymistä (Puustjärvi ym. 2024). Tällöin lapsi ei kuitenkaan käytä sosiaalisia strategioita, vaan toiminta tapahtuu primitiivisesti. Puustjärvi ja kumppanit (2024, 128) kuvaavat aistitiedon käsittelyn vaikeuksien aiheuttavan sympaattisen hermoston aktivoitumisen stressireaktioineen, jolloin lapsi voi kieltäytyä, juuttua tai saada raivareita, mikä voi tuottaa hankaluuksia ympäristölle. Ymmärtämällä aistitiedon käsittelyn hermostollista kulua, voidaan lasta tukea oikein ja helpottaa tilannetta (Puustjärvi ym. 2024, 128). Ympäristö tulisi muokata aistiesteettömäksi valaistuksen, hajujen, makujen, äänien ja visuaalisten ärsykkeiden suhteen (Christie ym. 2012, 63). Aistitiedon käsittelyn vaikeudet vaativat ymmärrystä, sillä niillä on yllättävän paljon merkitystä näkyvään toimintaan. Pukeutumisessa, syömisessä, wc-käynneillä, nukkumisessa ja ryhmätilanteissa aistitiedon käsittelyyn liittyvät haasteet tulevat selkeästi esille ja aiheuttavat näkyviä reaktioita. Vaikeudet ovat neurobiologisia, joten seuraamukset eivät ole aiheellisia.

Tunnetilan kuvataan vaihtuvan äkillisesti, kuin on/off-kytkimestä painaen, ääri laidasta toiseen ääri laitaan. Vuorovaikutussuhteessa nopeat tunnetilan muutokset voivat aiheuttaa aikuiselle ja ryhmän toiselle lapselle valpastumista oman sympaattisen hermoston aktivaation kautta. Lapsen ympärillä olevat aikuiset kuvaavat ennustamattomat käyttäytymisen vaihtelut olevan kuin munankuorilla kävelemistä (Christie ym. 2012, 28, 39). Lapsen ja varhaiskasvattajan ammatillinen vuorovaikutussuhde on aina kahdensuuntainen, joten vaihtelevat, epäjohdonmukaiset ja dramaattiset tunneilmaisut voivat olla riski positiiviselle vuorovaikutuskehälle. Tunteiden säätelyvaikeudet ovat yleisiä PDA-piirteisillä (Christie ym. 2012, 28). Eräs informantti kuvaakin, että PDA-piirteiset lapset ovat *hyviä kognitiivisesti, ei mitään hätää, mutta tunnepuoli ihan vaan, että pysähdy että mitä ihmettä tässä näin on. -- tunneälykkyyttä on, mutta se ei ole ihan samanlainen mitä kaikilla muilla.*

Vastustelu ja vaatimusten välttely liittyy ulkoisten vaatimusten ja erilaisten tilanteisiin liittyvien sanomattomien odotusten lisäksi sisäisiin vaatimuksiin sekä myös hänestä mielenkiintoisiin asioihin (Truman 2021, 16). Christie, Duncan, Fidler ja Healy (2012, 19) kuvaavat ääneen sanomattomia

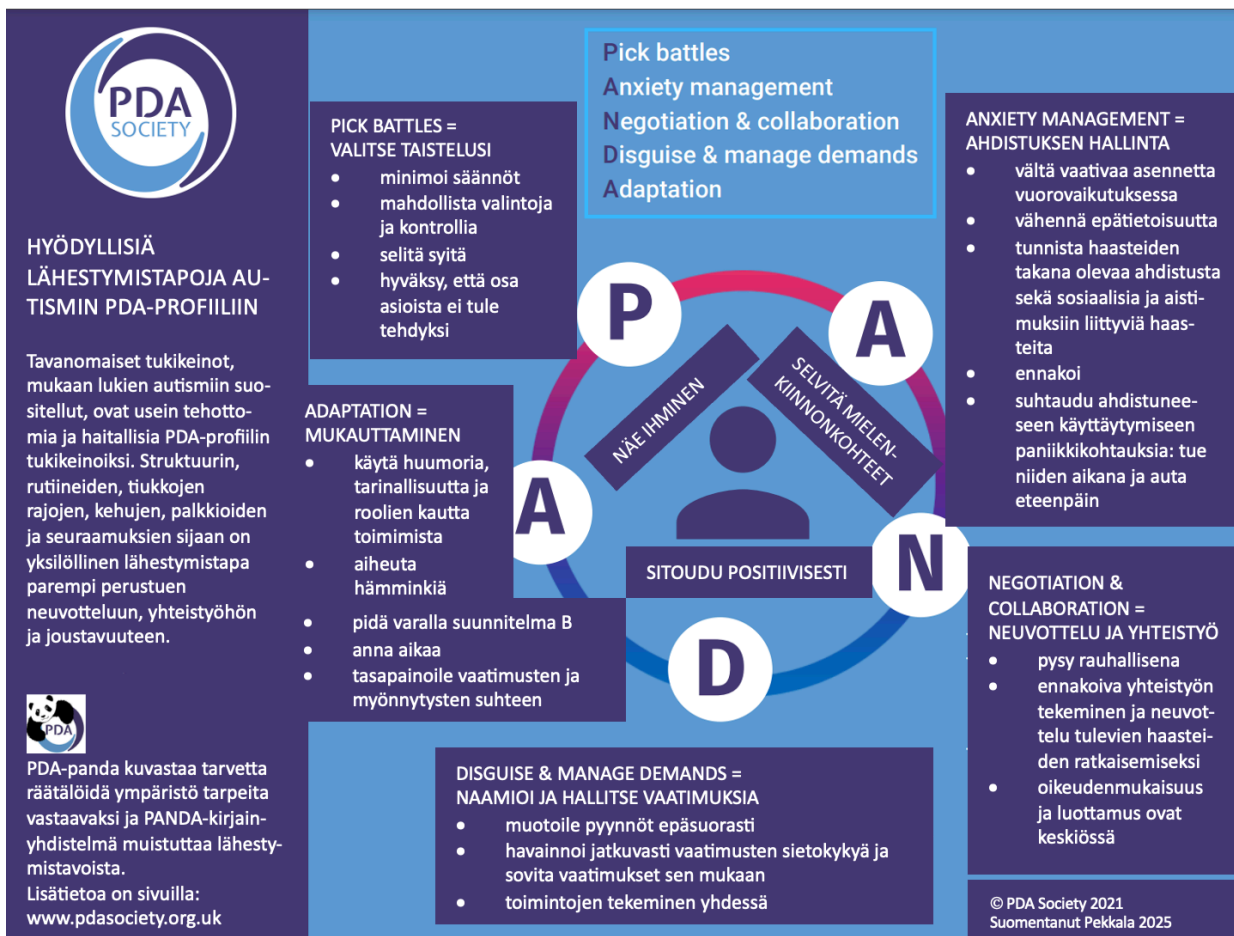
odotuksia esimerkiksi heräämisen vaateen aamuisin ja yhteiset puuhailuhetket. Lisäksi jokainen ehdotus tai heräte sosiaaliseen vuorovaikutukseen toiselta ihmiseltä tulevana voidaan kokea vaatimuksena (Christie ym. 2012, 19). Tuloksista nousee esille, että vastustelua ilmenee asioita kohtaan, jotka eivät mene hänen ajatuksensa mukaisesti. Välttämättä lapsi ei ole kertonut ennakoivaa ajatusta ääneen, vaan hänellä voi olla omiin ajatuksiin tai aikaisempiin kokemuksiin pohjautuen oletus tapahtumien kulusta. Ristiriitoja voi syntyä oletusten ja tapahtumien kulun ristiriitojen vuoksi. Siirtymätilanteet korostuvat tuloksissa erityisen korkealle aiheuttaen PDA-oireilua. Siirtymätilanteissa vaaditaan toiminnanohjauksen taitoja ja kykyä sietää ympäristön ja sosiaalisen tilanteen muutosta. Usein näissä tilanteissa näyttäytyy kiirettä, joka on omiaan lisäämään paineen tunnetta ja sitä kautta nostaa stressitasoa. Siirtymät vaativat pedagogista suunnittelua, jotta ne olisivat sujuvia.

Tuloksista ilmenevät hyvät puheretoriset kyvyt voivat saada aikaiseksi hämmennystä, sillä ristiriita toiminnan ja taitavan keskustelun välillä on valtava. Hämmennystä voivat herättää erikoiset selitykset ja käyttäytyminen, mutta tulosteni mukaan huumoria, heittäytymistä ja tarinallisuutta voi käyttää hyödyksi näissä hetkissä. Persoonallinen ja mukaansa tempaava, jopa salaperäinen tarinankerronta on erittäin hyvä keino ohjeen mukaan toimimisen tueksi (Christie ym. 2012, 58). Vaatimusten välttelyn keinot ovat sosiaalisesti manipulatiivisia, jotka voivat ilmetä fyysisellä tavalla piiloon menemisenä, nilkuttamisena, käpertymisena, tavaroiden tiputteluja ja vaatteiden riisumisena sekä erilaisina fyysisen vamman ilmenemisen kertomisena (Newson ym. 2003, 597). Christie työryhmineen (2012, 36) kertoo vaatimusten välttelemiseksi olevan monenlaisia strategioita käytössä, joita tulikin tuloksissani esille. Sosiaalisten strategioiden käyttäminen on epätavallista tyyppillisiä autismikirjon piirteitä omaavilla lapsilla (Christie ym. 2012, 22). PDA-piirteisillä lapsilla on riittävästi sosiaalista tilannetajua hyödyntääkseen niitä pyrkimyksissään (Christie ym. 2012, 20).

Tuloksissani ilmenee raivareita tai juuttumisia, mikäli sosiaalisilla strategioilla ja kuormitusta tasamalla ei ahdistuneisuutta saada helpotettua. Vaatimuksien lisääntyminen ja tarve kontrolliin voivat triggeröidä reaktiivisuutta ja aggressiota, jos toiminta ei suju lapsen näkemyksen mukaan (O’Nions ym. 2021, 279). Väkivallan käyttäminen, kuten lyöminen, huutaminen ja potkiminen on yksi strategia sosiaaliseen manipulatiivisuuteen (Newson ym. 2003, 597). Tällöin käyttäytyminen voi olla äkillisesti voimakkaasti väkivaltaista, jossa haasteena on vielä eskaloitumisen vaikutusten ymmärtämättömyys ympäristölle (Christie ym. 2012, 23). Ahdistuneisuuden ilmeneminen -kategoriasa on tunnusmerkkejä eskaloitumisesta. Fyysisiä merkkejä voisi kuvailla lapselle ahdistuneisuuden tunnistamiseksi ja sopia tavasta tilanteen helpottamiseksi. Tuloksista ilmenee ahdistuneisuuden näkyvän kehossa,

joten varhaiskasvattajalta vaaditaan sensitiivistä tulkintaa kehonkielestä ahdistuneisuuden varhaisen vaiheen tunnistamiseksi. Vaatimusten sietokyky vaihtelee hetkittäin, sillä siihen vaikuttavat ympäristötekijät, stressitaso, vuorovaikutussuhde ohjaavan henkilön kanssa, ajankohta ja väsymyksen taso (Truman 2021, 33). Truman (2021) kuvaa vaatimusten ja sietokyvyn välistä yhteyttä toisiinsa suhteutuneina, jolloin sietokyvyn laskiessa noudatettavien vaatimusten prioriteetti kasvaa ja taas sietokyvyn ollessa korkealla, voi vaatimuksiakin olla enemmän alhaisemmilla prioriteeteilla. Vaatimukset tulee suhteuttaa sietokyvyn, mielialan ja ahdistuneisuuden tasoon (Christie ym. 2012, 50–51).

PANDA-malli (kuvio 14) on PDA-piirteisen lapsen kanssa suositeltava pedagoginen tukimuoto, joka tuli yksittäisinä mainintoina aineistossakin esille. PANDA-malliin liittyviä merkityksiä nousi aineistossa esille kuitenkin liittyen ristiriitojen valitsemiseen, ahdistuneisuuden vähentämiseen, ohjaustyyliin, vaatimusten ilmaisemiseen ja arjen mukauttamiseen.

KUVIO 14. PANDA-menetelmä lähestymistapana PDA-piirteisten lasten kanssa vuorovaikutukseen ja ohjaustyyliin (PDA Society (2021))

PANDA-mallissa P=pick battles (*valitse taistelusi*) tarkoittaa sääntöjen vähentämistä, valinnan mahdollisuuksien ja kontrollin sallimista, syiden selittämistä ja toimintojen epäonnistumisen hyväksymistä (PDA Society 2021). Aineistossani on kolmenlaista suhtautumista sääntöihin, joista yksi on sääntöjen joustavuus yksilöllisten taitojen ja tilanteen mukaan. Muutamien, yhdessä sovittujen sääntöjen määrittäminen nousi esille aineistossa. Christie kumppaneineen (2021, 52) liputtaa myös muutaman perussäännön puolesta, joista ei jousteta. Truman (2021, 24) kuvaa, että sääntöjä täytyy priorisoida niiden tärkeysjärjestyksen mukaan, koska PDA-piirteisillä lapsilla kyky vastaanottaa vaatimuksia on rajallinen. Tällöin täytyy pohtia, mitä sääntöjä odotetaan noudatettavan ja niistä pidetään ehdottomasti kiinni kaikissa tilanteissa. Muiden toimintaodotusten kanssa kompromissien teko, priorisointi, joustavuus ja neuvottelu ovat tarpeen (Christie ym. 2012, 46). Asioiden tekemisen vapaaehtoisuus saa PDA-piirteiset lapset paremmin toimimaan. Lapsen ottaminen mukaan sääntöjen laatimiseen auttaa häntä sitoutumaan niihin. (Truman 2021, 24, 27, 32.)

Tuloksissa nousee esille, että aikuisen täytyy *valita taistelunsa*, mistä joustetaan ja mistä pidetään kiinni, ja niissä otetaan aina huomioon tilannesidonnainen kuormitus sekä tilanteen ja lapsen *lukeminen* ylipäättään. Yleisen ohjaustyylin yhtenä asenteena on se, että aikuisen tulee hyväksyä se, etteivät asiat välttämättä mene aikuisen ajattelemalla tavalla, vaan *kaikkeen pitää varata aikaa ja plan B*, eikä *ahdisteta lasta nurkkaan*. Aineistosta noussut tulos vastaa PANDA-mallin P-kohtaan. PDA Societyn (2021) jäsenyyksessä syiden ja perustelujen selittämistä pidetään hyvänä. PANDA-mallissa ei mainita tapahtumien tarkkaa läpikäyntiä. Tuloksissani pidetään tärkeänä huomion kiinnittämistä onnistuneisiin syy-seuraussuhteisiin sanoittaen ja piirtäen niitä. Väkivaltatilanteet käydään tarkasti läpi toisten ihmisten näkökulmasta. Syy-seuraussuhteiden taitoharjoittelu on merkityksellistä, jotta PDA-piirteinen lapsi oppii ottamaan vastuuta oman käyttäytymisen ja valintojensa seuraamuksista sekä näkemään toisten ihmisen aikomusten vaikutukset omaan toimintaamme (Christie ym. 2021, 161).

PANDA-mallin A=anxiety management (*ahdistuksen hallinta*) tarkoittaa jännitteisyyden madaltamista, epävarmuuden vähentämistä, pinnan alla olevien ahdistuneisuuden, aistitiedon käsittelyn ja sosiaalisten tilanteiden vaikeuksien tunnistamista, ennakoivaa ajattelua ja stressaantuneen käyttäytymisen näkemistä paniikkikohtauksina (PDA Society 2021). Tuloksissani Aikuisen olemus ja sanallistaminen -kategoriassa kuvataan rauhallisen puhetyylin merkitystä käskevän sijaan. Ahdistuneisuutta vähentää ohjeiden muotoilu ei-ohjaavaan muotoon ja lisäämällä valintaa ja lapsen kontrollia (Truman 2021, 35). Tulosteni mukaan hyvissä ajoin ennakoidaan tulevia tilanteita ja nykyisiä sanallistetaan. Nämä vastaavat ennakoivaa ajattelua ja epävarmuuden vähentämistä PDA Societyn (2021)

ahdistuksen hallinta kohdassa. Aistitiedon käsittelyn vaikeudet nousivat tuloksissa esiin. Eräs informantti kuvaa aistitiedon käsittelyn vaikeuksien olevan todellisia, sillä *vaikka kuinka oisi leikitty vaatteet päälle, niin oikein herkkä saattaa repiä ne pois samantein*. Aistitiedon käsittelyn lisäksi sosiaalisten haasteiden tunnistaminen pinnan alla olevina on merkityksellistä, sillä aineistossani tulee useammassa kohdassa esille se, ettei PDA-piirteisillä lapsilla *ole taitoa lukea muita* ja että *sanoittaa hämmentyneisyyttä sosiaalisten tilanteiden tapahtumista*. Pinnan alla olevan ahdistuneisuuden tunnistaminen on kuvauskategoriassa Taustatekijät PDA-piirteiden korostumiseen. Ahdistuneisuuden kuvaukset sopivat hyvin mantelitulmakkeen reagoinnin aiheuttamaan sympaattisen hermoston aktivaatioon, joka saa kehossa aikaiseksi taistele-pakene-jähmety-reaktioon (Sajaniemi 2024, 59). Amygdala eli mantelitulmake aiheuttaa pelko- ja ahdistuneisuusreaktiot, mikä on erittäin nopea tapahtuma, johon trauma aiheuttaa toimintahäiriöitä (Tapiola 2023).

PANDA-mallin N=negotiation & collaboration (*neuvottelu ja yhteistyö*) tarkoittaa rauhallisena pysymistä, pyrkimystä ratkaista aktiivisessa yhteistyössä haasteita sekä oikeudenmukaisuutta ja luottamusta (PDA Society 2021). Tämän kohdan teemat jäsentyvät tuloksissa Omat ilmaisutavat -kategoriaan ja Luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen luominen -kategoriaan. Tuloksissani tulee esille, että luottamusta rakentaa yhteyden vahvistaminen esimerkiksi antamalla lapselle aikaa yhteisinä tekemisinä, sylissä pitäminen, positiivisen huomion antaminen ja keskusteluhetkillä pitkin päivää. Nämä luovat pohjan ratkaista haasteita yhteistyössä. Eräs informantti kuvaa, että *pitää olla valmis menemään erilaisiin keskusteluihin ja pitää olla tosi pitkäjänteinen*.

PANDA-mallin D=disguise & manage demands (*hallitse vaatimuksia ja mukauta*) tarkoittaa ohjeiden muotoilua epäsuorasti, jatkuvaa vaatimusten sietokyvyn havainnointia ja niihin vaatimusten sopeuttamista sekä auttaminen erilaisten asioiden tekemisessä (PDA Society 2021). Tuloksissani erityisesti aikuisen läsnäolevuus, avuliaisuus ja pyrkimys ymmärtämiseen tuottaa sujuvaa arkea auttaen ahdistuksen hallinnassa. Avuliaisuus korostuu vahvasti aineistossani. Ohjeistamiseen ja vaatimusten naamioimiseen on tuloksissani hyviä konkreettisia neuvoja erityisesti kahdessa kategoriassa Ohjaus siirtymätilanteissa ja Yleinen ohjaustyyli.

PANDA-mallin viimeinen A=adaptation (*mukautuminen*) tarkoittaa huumorin, hämmingin, tarinallisuuden ja roolileikin käyttämistä apuna, joustavuutta, suunnitelma B:n olemista varalla, ajan antamista sekä tasapainoa vaatimusten ja mukautusten välillä (PDA Society 2021). Tulosteni mukaan

huumoria, hassuttelua ja tarinointia voi käyttää rennon, paineettoman ilmapiirin luomiseksi. Jotkut lapset hyötyvät pienryhmän tuesta siirtymän sujumiseksi, jolloin siirtymästä voidaan tehdä jonkinlainen leikki. Tarinallisuuden käyttäminen monenlaisissa erilaisissa tilanteissa kuten syy-seuraustilanteita käsiteltäessä, tulevan ennakkoinnissa ja ohjaamisessa on hyvä käyttää, sillä se sujuvoittaa arkea ja vähentää jännittyneisyyttä vuorovaikutuksesta. Informantti kuvaa sen merkittävyyttä näin: *mitä vaikeampi asia on, sitä parempi sitä on lähestyä tarinan kautta.* Roolileikin käyttäminen ohjaamisen tukena nousee esille Leikillisyyden hyödyntäminen -kategoriassa. Suunnitelma B mainitaan tuloksissa. Ajan antaminen korostuu tuloksissa. Hämmingin aiheuttamista eräs informantti kuvaa siirtymätilanteen osalta näin: *Yksi, joka on tosi hyvä, jos se vaan on mahdollista, niin joko ensimmäisenä ulos tai viimeisenä. Koska siinä vaiheessa, kun sulla on koko loppuporukka ympärillä, niin sä voit alkaa niiden kanssa pelleilleen ja sä voit alkaa laittaa sen ihan täysin mönkään ja toimii monilla muillakin.*

PANDA-malli tuo useita näkökulmia sujuvaa arkea tuottaviin pedagogisiin tuen muotoihin ja keinoihin, jotka ilmenevät oman tutkimuksenikin tuloksissa niitä vahvistaen. PANDA-mallin lisäksi tutkimukseni tulokset tuovat esille vuorovaikutukseen ja ohjaamiseen liittyviä tarkentavia näkökulmia kuten mentalisaatiokyvyn ja luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen muodostamisen. Nämä ovat mielestäni keskeisiä, sillä pedagoginen tuki perustuu aina vuorovaikutussuhteelle. Tästä syystä jotkin keinoista voivat olla toimivia yhden varhaiskasvattajan käyttämänä, mutta toisen varhaiskasvattajan käyttämänä ne eivät yllättäen toimikaan. Laadukas vuorovaikutussuhde aikuisen ja lapsen välillä on perustavanlaatuinen, jotta lapsi pystyy luottamaan aikuisen kykyyn kannatella hänet vaikeiden tilanteiden läpi (Christie ym. 2012, 55). Pohdin vuorovaikutukseen ja ohjaamiseen liittyviä teemoja seuraavassa neljässä tekstikappaleessa. Lisäksi tutkimukseni tulokset tuovat esille näkökulmia suotuisan käyttäytymisen ja toiminnan vahvistamiseen. PANDA-mallissa ohjeistetaan tunnistamaan pinnan alla olevia sosioemotionaalisia ja sosiokognitiivisia haasteita. Kuvailen, millaisia pedagogisia tukikeinoja tähän on käytettävissä. Tämän jälkeen pohdin luottamuksellisen suhteen teemaa ja laajennan käsitystä siihen liittyvän mentalisaatiokykyyn. Seuraavaksi kuvaan, miten voidaan ahdistuneisuutta ja kuormittuneisuutta vähentämällä tuottaa sujuvaa arkea. Tiivistän lopuksi tämän luvun 6.1 pedagogisen ja rakenteellisen tuen peruspalikoiksi, joiden avulla PDA-piirteisiä lapsia voidaan tukea.

Vuorovaikutus ja ohjaaminen

Huomiota tulee kiinnittää omaan ilmaisuun eli miten lauseet muotoilee. Hyviä tapoja ilmaista vaatimukset ahdistuneisuutta lisäämättä ja lapsen hallinnan tunnetta menettämättä ovat:

”Haluaisitko aloittaa kirjoittamisesta vai piirtämisestä?”

”Minä tässä mietiskelen, onkohan kenelläkään vastausta tähän kysymykseen...?”

”Minä kyllä ihmettelen, miten ihmeessä nämä kaikki muodot mahtuvat tähän kuutioon?” (Truman 2021, 37.)

”Pohdin, miten me voitaisiin...”

”En kyllä ihan ymmärrä, miten tämä kannattaisi tehdä, että...” (Christie ym. 2012, 56.)

Nämä ovat esimerkkejä kutsuista vuorovaikutukseen ja rentoja ehdotuksia, mutta eivät suoria ja ehdottomia ohjeita, joita tulee välttää (Truman 2021, 37; Christie ym. 2012, 56). Äänensävyllä on merkitystä enemmän kuin sanoilla, sillä se välittyy lapselle ensimmäisenä, ja jos viesti on ristiriidassa sen kanssa (Saukkola & Laane 2021, 71). Vuorovaikutuksessa parhaiten toimii lempeä, sensitiivinen, rauhallinen ja rohkea vuorovaikutustapa lisäten sopivissa määrin hassuttelua. Rauhallisena pysyminen on tärkeää, sillä lapsi saattaa päästä päämääräänsä, mikäli saa menemään asiat aikuisen tunteisiin (Christie ym. 2012, 56). Eräs informantti kuvaa tätä, että *kun hommat alkaa menemään mönkään, niin mä kehonkielellä, äänellä ja kaikella teen itseni mahdollisimman tylsistyneen kuuloiseksi, koska sitten ei ollenkaan saa mitä siinä on*. Vuorovaikutuksessa äänensävyn muutos ja elekieli voivat saada aikaan viestinnän muuttumisen vaatimukseksi (Glazier 2021). Tulosteni mukaan on merkitystä sillä, mitä väylää käyttäen ohjaus ilmaistaan. Meille aikuisille suullinen ilmaisu voi olla luontevinta. Kuitenkin eniten vastustelua aiheuttaa sanalliset viestit, erityisesti aikuisen kehottamana. Tulosteni mukaan vastusteluun vaikuttaa sanallisen viestin muotoilu, sillä tarinointi, tilanteiden sanoittaminen ja auktoriteettiin vetoamien vähentävät vastustelua. Tarinallisuus ja monimutkaisempi kieli silottaa tehokkaasti vaatimuksen tunnetta viestinnässä, joka saa aikaan neuvottelua ja kujeilevuutta huokuvan asenteen vuorovaikutukseen (Christie ym. 2012, 62). Auktoriteettiin vetoamisen lisäksi visuaalinen tuki ilman sen kummempaa selittämistä voi helpottaa vaatimusten ja ohjeiden mukaan toimimista (Christie ym. 2012, 62). Kehollinen ohjaaminen on suositeltavaa, jos sitä ennen on hyödyntänyt kuvallista ennakoitua ja lapsen erityismielenkiinnon kohteista puhumista siirtymän hetkellä.

Ohjaamisessa ryhmälle annettavat ohjeet toimivat hyvin tulosteni mukaan. PDA-piirteiselle lapselle isot ryhmätilanteet ovat vaikeita sosiaalisen vuorovaikutuksen hallinnan tarpeen ja aistisäätelyhaasteiden vuoksi, joten pienemmässä ryhmässä toimiminen siirtymissä ja muissa hetkissä on oleellista.

E erityisen tärkeää kaikissa ohjaamisen tilanteissa on tulosteni mukaan ajan antaminen valmistautumiseen. Tulosteni mukaan aikuisten tulee hyväksyä se, etteivät asiat välttämättä mene aikuisen ajatteleamalla tavalla. Jäykkään aikuisen rooliin asettautuminen näkyy sillä tavalla, että aikuinen pyrkii määräämään lapsen toimintaa huomioimatta ollenkaan tilannetta ja tunteita (Saukkola & Laane 2021, 88). Ohje ja siirtymän aiheuttama vaatimus yhdessä tuottavat liiallisen ja äkillisen vaatimustason nousun. Erotta nämä toisistaan jollakin keinoin. Vaatimusten aiheuttamaa ahdistuneisuutta laskee usein auttaminen. Kunnioittava ja auktoriteettiin perustuva ohjaaminen on empaattista ja tilanteita huomioon ottavaa (Saukkola & Laane 2021, 89). Tuloksissani tätä kuvataan jutustelun lomassa annettavina kehotuksina, joihin liitetään sisäisen motivaation ja mielenkiinnon herättämistä tulevasta tapahtumasta tarinoinnin muodossa. Tiimityössä on tärkeää tehdä sopimus siitä, miten ohjeet annetaan, jotta suorat ohjeet säästetään uhkaavien tilanteiden varalle (Truman 2021, 39).

Tulokseni kertovat selvästi sen, että siirtymätilanteet ovat erityisen vaikeita PDA-piirteisillä lapsilla. Informantit antoivat paljon neuvoja näihin tilanteisiin, jotka tuottavat sujuvaa siirtymistä ja mainitsivat negatiivisesti siirtymiseen vaikuttavia asioita. PANDA-mallissa ohjeistettu ”valitse taistelusi” on oleellista, sillä peräkkäisten vaatimusten aiheuttama ahdistuneisuuden nouseminen voi näkyä vastusteluna. Arkitoimet sisältävät useita pieniä peräkkäisiä vaatimuksia, jotka aiheuttavat ahdistuneisuutta (Christie ym. 2012, 69). Näiden minimoiminen ja aistimuksiin liittyvä tuki auttavat (Truman 2021, 133). Pienet vastustelut kannattaa jättää huomiotta, mutta tunnistaa ne itse pohtien, millä keinoin siinä hetkessä joustaa, jotta ahdistuneisuus helpottaa. Huomionhakuinen käyttäytyminen sammuu parhaiten huomiotta jättämisellä (EXT=extinction) (Hämäläinen 2024a, 25). Voiko ympäristökäytännöistä karsia melua, tuskaisuuden tunnetta vai autatko sen verran, että lapsi pääsee toiminnassa eteenpäin? Mikäli kehollinen ahdistuneisuus ei nouse vielä pinnalle, niin voisiko tässä vaiheessa käyttää tuloksissanikin esille tullutta huumoria, hassuttelua, tarinointia tai keksiä leikki tähän kohtaan. Tulosteni mukaan erityisen tärkeää on olla takataskussa selkeitä keinoja valmiiksi mietittyinä. PANDA-mallissa P-kohdassa suunnitelma B:n miettiminen valmiiksi kannattaa. Ajattelen erityisesti siirtymätilanteisiin liittyvää vastustelun lisääntymisen välttämiseksi ja helpottamiseksi tehtyä suunnitelmaa asteittaisena. Näin ollen suunnitelma B:tä seuraa C ja vielä D:kin. Ensin mietitään ennakkoivat tukitoimet, sitten mitkä ovat pieniin ahdistuneisuuden tunteisiin purevia keinoja ja miten toimitaan ahdistuneisuuden mahdollisesti lisääntyessä.

Tukitoimet suuntautuvat ympäristötekijöihin, lapsen fyysisen ja psyykkisen olon helpottamiseen, aikuisen vuorovaikutukseen sekä ohjeiden ja toimintamallien joustavuuteen lapsen huomiokykyä suuntaamalla siten, että toimintakyky pysyy hyvänä. Lapselle tuli saada sisäinen motivaatio aikaiseksi. Arkitoimintoihin siirtymisessä voidaan hyödyntää tarinallisuutta lisäten sinne oikeita perusteluja esimerkiksi biologian teemoista erittäin hyvää kognitiivista kykyä hyödyntäen. Kontrollin ja paineen lisäys sekä hoputtaminen romahduttaa toimintakyvyn. Konfliktitilanteissa käytetään PANDA-mallin valitse taistelusi -jäsenystä. Tulosteni mukaan ensin tehdään odotukset ja toimintasuunnitelma selviksi ensin-sitten-lopuksi -rakenteella. Tämän jälkeen annetaan aikaa ja lopulta toiminnan alkaessa joustetaan sopivissa kohdin. Joustamisen tavoissa voidaan hyödyntää edellä mainitussa kappaleessa kuvailtua aakkosmallia. Sujuvaa arkea tuottaa selkeä odotusten ilmaiseminen ja heti perään joustaminen tai avun tarjoaminen jossakin muussa asiassa.

Vuorovaikutukseen ja ohjaamisen liittyvät teemat nousevat tutkimukseni keskeiseksi osioksi pedagogisen tuen suhteen. Christie kumppaneineen (2012, 44) toteaa, että jokaisen lyhyenkin vuorovaikutushetken tulee olla vastavuoroinen, sillä ”mikäli aikuinen ei ole osa ratkaisua, hänestä tulee osa ongelmaa”. Greenin (2005) Tulistuva lapsi -mallia voi käyttää PDA-piirteisten lasten kanssa (Christie ym. 2012, 45). Vuorovaikutuksella on merkittävä rooli PDA-piirteisen lapsen ohjaamisessa. Vaatimusten vastustelu ja niistä kieltäytyminen voi olla hyvin intensiivistä ja päättäväistä, jolloin vuorovaikutukseen voi muodostua negatiivinen kehä (Green ym. 2018, 4). Erityisesti negatiivisesta vuorovaikutuksesta palaaminen myönteiseen on syytä tehdä pian vastakkainasettelun jälkeen, johon on aikuisella vastuu aloitteesta. Siihen ei lapsi pysty.

Yleisimmin käytetyt pedagogiset tukikeinot ja niiden toimivuus

Trumanin (2021, 42) mukaan suotuisaa toimintaa eivät edistä hyvän käytöksen vahvistaminen kehuilla ja palkkioilla eikä negatiivisen käyttäytymisen muuttamiseen toimi seuraukset ja rangaistukset. Oleellista on löytää toiminta, joka palkitsee luontaisesti sekä hyödyntää luonnollisia seuraamuksia. (Truman 2021, 42.) Tuloksissani sitä vastoin asia ei ole näin selkeä, sillä joillakin lapsilla sanallinen palaute toimii hyvin, mutta joillakin ei. Truman (2021, 41) tuo esille, että välittömät kehut pyydetyn toiminnan suorittamisen jälkeen ovat O’Nionsin ja kumppaneiden (2014) PDA:ta seulovan arviointikriteeristön mukaan PDA-piirteisten lasten vaikeita hyväksyä. Syy tähän on se, että välittömällä kehuilla osoitetaan PDA-piirteiselle lapselle sinulla olleenkin neuvottelun takana pyrkimyksenä selvä agenda, johon lapsi vieläpä ”lankesi”. Kokemus vaikeuttaa odotusten mukaisesta toiminnasta

selviytymistä jatkossa, koska vaatimustaso onnistumiselle on asetettu. Lisäksi tähän liittyy vallan tematiikka, sillä kehumistilanteessa valta rakentuu hierarkkisesti lapsen ja aikuisen välillä. (Truman 2021, 41; Christie ym. 2012, 60.) Valta heijastuu taas kontrolliin ja hallinnan tunteeseen, joita yhteyksiä käsittelen 6.2 luvussa lisää. Kehumisessa parhaiten toimivat Glazierin (2021) mukaan epäsuorat kehut, prosessiin liittyvät kehut ja kehumisen yhteyteen liitetyt aikuisen oman toiminnan kuvaukset. Kehumisen vastaan ottamiseen vaikuttanee erilaiset kehumisen tavat, kuten kiittäminen ja arvostuksen osoitus (Truman 2021, 43). Glazier (2021) ja Christie kumppaneineen (2012, 60) suosittelivat yllätyksiä, jotka annetaan heti, mielellään konkreettisesti muodossa. Olen tehnyt työssäni Kehumisen eri tavat -ohjeen, josta voi kokeilla eri tapoja toimia (LIITE 3. Kehumisen tavat).

Christien ja kumppaneiden (2012, 38) mukaan kehumisen saattaa saada lapsen esimerkiksi ruttaamaan oman piirustuksensa. Tulosteni mukaan parhaiten toimivat juorukehut ja hänen hoksaamisensa saaminen onnistumiseen. Jälkimmäisellä tarkoitetaan informantin esimerkkiä: *Kehuminen onnistumisista ja suotuisasta käyttäytymisestä 'huomasitko, että sinä...'* Tasapainoilu sen kanssa, *ettei kehua korosta liikaa, jotta lapsen sisäiset vaatimukset eivät korostu sen jälkeen ja positiivinen kannustus muuttuukin lapselle ahdistuksen aiheeksi.* Saukkolan ja Laanen (2021, 73) mukaan onnistumiset on huomioitava, jotta luottamus aikuiseen ja omaan osaamiseen vahvistuvat. Aikuisen arvostuksen osoitus tulosteni mukaan joko kehollisilla eleillä (peukku, syli, kosketus) tai Saukkolan ja Laanen (2021, 73) mukaan kiitoksella vahvistavat hyvää käytöstä ilman ahdistuksen lisäämistä. Sanallisissa kehuissa täsmäkehut ja vaivihkaisuus toimivat parhaiten tulosteni mukaan.

Tulokseni kuvaavat, että syy-seuraus-suhteiden ymmärtämistä on harjoiteltu paljon kuvia, pikapiirtämistä, tilanteiden sanoittamista ja luonnollisia seuraamuksia hyödyntäen. Luonnolliset seuraamukset liittyvät aina tilanteeseen ja yhteys on selvästi havaittavissa (Glazier 2021). Pikapiirtämisen menetelmä on erinomainen tähän käytännöllisyyden kannalta, sillä sosiaaliset tilanteet ovat usein moninaisia käänneineen. Pyrkimyksenä on saada käsitys PDA-piirteisen lapsen ajatuksen kulusta, tunteuksista ja kokemuksista, mitä tilanteessa on tapahtunut. Lapsi tulee kohdatuksi ja ymmärretyksi, jolloin tilanteesta häviää vastakkainasettelu. Lapsen tunteiden ja kokemusten hyväksyminen saavat aikaiseksi ongelmanratkaisutilanteen, jossa lapsikin pystyy vastavuoroisesti ottamaan vastaan aikuisen kertoman näkökulman (Saukkola & Laane, 2021, 121). Pikapiirtäminen perustuu tarinallisuuteen, mikä on tuloksissani tärkeä väylä vuorovaikutukseen ja ohjaamiseen. Lisäksi rauhoittuminen tapahtuu yhteisen huomion kohteen äärelle (Kontu 2023). Pikapiirtäminen tukee tunteiden ja

kokemusten validointia. Validoinnilla tarkoitetaan sitä, että aikuinen osoittaa ymmärtävänsä lapsen tunteiden ja kokemusten, mikä lisää kuulluksi tulemisen kautta aikuisen ohjaamisen ja neuvojen vastaanottokykyä (Riihonen & Koskinen 2021). Validoinnin avulla ratkaisukeskeisyydelle muodostuu perusta. Mentalisaatioon liittyvä validointi auttaa tutkitusti vähentämään konflikteihin mahdollisesti liittyvä traumatisoivaa vaikutusta (Pajulo, Salo & Pyykkönen 2015, 1050).

PDA-piirteisillä lapsilla ilmenee väkivaltaista käyttäytymistä. Näissä kohdissa on tärkeää asettaa selvät rajat, sillä ne ohjaavat itsesäätelyä (Saukkola & Laane 2021, 98). Anteeksi pyytäminen on taito, jota odotetaan. Aidon anteeksi pyytämisen eron pakotettuun huomaa konfliktitilanteen päälle jäämisestä, jolloin sillä ei ole merkitystä. Ennen sovittelua tulee aina varmistaa se, että osallisilla on ymmärrys tilanteen kulusta ja koetuista tunteista. Aito empatian kokemisen tunne saa aikaan pahoiltaan olemisen tunteen. Erilaiset vertaissovittelun menetelmät, draaman keinoin tilanteiden läpikäyminen, pikapiirtäminen ja tarinat ovat hyödyllisiä keinoja tapahtumien kuvaamiseen ja ymmärtämiseen. Sosiaalisen taitojen ohjelmat ovat hyviä keinoja kuvaamaan erilaisia sosiaalisia tilanteita, kuten PIKI-toimintamalli, Molli-materiaali, Eläinlasten elämää, Askeleittain ja Papilio (Määttä ym. 2017). Sosiaalisten taitojen opetuksessa draaman käyttö on suotavaa (Christie ym. 2012, 61).

Tuloksissani strukturoitu päiväjärjestys ja toistuva päivärutiini sekä joustavuus näissä tarpeen mukaan ovat merkityksellisiä. Ennakkokäsitykseni oli, että nämä voivat tuottaa ahdistusta, koska olo voi olla pakotettu toimia saman kaavan mukaan. Christien ja kumppaneiden (2012, 58) mukaan rutiinit ja ennustettavuus toimivat PDA-piirteisillä lapsilla. Truman (2021, 45) kokee päivittäin toistuvan struktuurin olevan taiteilua, sillä liian vahva rutiini voi tuntua pakotetulta lisäten ahdistuneisuutta. Tasapainoilu uutuudenviehätyksen, yllätysten ja struktuurin välillä lisää sitoutumista yhteiseen suunnitelmaan. (Truman 2021, 45.) Ennakointia voi toteuttaa sosiaalisilla tarinoilla (SN=Social Narratives), joilla kuvataan visuaalisesti sosiaalisia tilanteita havainnollistaen merkityksiä, tunteita ja ajatuksia sekä käyttäytymisen odotuksia (Hämäläinen 2024a, 27).

Luottamuksellinen suhde kannattelee PDA-piirteistä lasta ahdistuneisuutta ja kuormittuneisuutta aiheuttavien tilanteiden yli. Pedagogiset tukikeinot pohjautuvat vuorovaikutussuhteelle. Tutkimukseni tulosten mukaan PDA-piirteinen lapsi tarvitsee yhden aikuisen kannattelemaan lapsen toimintaa. PDA-piirteinen lapsi tulee ottamaan jollakin tavalla kaiken huomion. Christie työryhmineen (2012, 55) kannattavat avaintyöntekijän määrittämistä, sillä hän voi luoda hyvän

vuorovaikutussuhteen lapsen kanssa oppien tuntemaan lasta ja hänen ahdistuneisuuden ja sietokyvyn vaihtelua. Sujuva arki vahvistetaan ennen kaikkea ”tilanteiden” ulkopuolella. Luottamuksellista suhdetta luovat yhteiset keskustelut esimerkiksi legorakentamisen äärellä (Christie ym. 2012, 164). Tuloksissani informantti kuvaakin, että *Minusta tuntuu, että niillä aikuisilla, jotka antoivat lapselle aikaa ja todella keskittyivät ohjaamaan keskusteluun, heillä oli luottamuksellinen suhde tähän lapseen*. Kuvaamani luottamuksellinen, aktiivinen ja vastavuoroinen vuorovaikutussuhde on osoitus mentalisaatiosta. Turvalliseen kiintymykseen liittyy hyvä mentalisaatiokyky (Pajulo, Salo ja Pyykkönen 2015, 1051). Mentalisaatiolla tarkoitetaan Fonagyn (2008) mukaan kykyä havaita ja tulkita itsensä ja toisen ihmisen mielentiloja vuorovaikutuksessa, jolloin kuvataan käsitettä mentalisaatiokyky (Virtanen, Gummerus, Kalland, Kontu 2024). Pajulo ja kumppanit (2015, 1050) tarkentavat, että mielentilojen havaitsemisella ja tulkinnalla tarkoitetaan oman ja toisen ihmisen näkökulman ja kokemuksen pohtimista, joihin sisältyvät tunteet, ajatukset, kuvitelmat ja aikomukset. Mentalisaatiokyvillä on positiivisia vaikutuksia tunnetilan säätelyyn, ihmissuhteiden vakauttamiseen ja kommunikointitaitoihin sekä vähentää stressiä (Pajulo, Salo & Pyykkönen 2015, 1050).

Tuloksissani tulee esille, että toisen ihmisen asemaan asettuminen voi olla PDA-piirteisillä vaikeaa. Mentalisaatio on laajempi käsite kuin empatia, sillä se käsittää sosiokognitiivisia kykyjä ja tunteiden säätelykyvyn (Pajulo ym. 2015, 1051). PDA-piirteisellä lapsessa on tunteidensäätelykyvyn vaikeuksia, jolloin tunteita tulee opettaa tunnistamaan, nimeämään ja kehittämään tunteidensäätelykeinoja (Christie ym. 2012, 157). PDA-piirteisillä lapsilla on tulosteni mukaan vahva käsitys tapahtumien tulevasta kulusta ja joustavuus siinä on vaikeaa. Mentalisaation avulla voidaan päästä näihin käsiksi esimerkiksi tuloksissani mainittua tarinallisuutta, pikapiirtämistä ja keskusteluja hyödyntäen. Mentalisaatiokyky muotoutuu neljän vuoden ikään mennessä, jolloin lapsi ymmärtää oman ajatustensa ja kokemustensa erillisyyden ja näkyvän käyttäytymisen taustalla olevia asioita (Pajulo ym. 2015, 1054). Häpeän ja nöyryytyksen tunteet voidaan kokea uhkana, jolloin väkivalta on puolustautumista sitä kohtaan ja tällöin mentalisaatiokyky romahtaa (Pajulo ym. 2015, 1055). Näin ollen väkivaltatilanteita vähentää pakon, kontrollin ja moittimisen välttäminen, jolloin mentalisaatiokyky pysyy sillä tasolla, jossa se voi parhaimmillaan olla.

Vastustelua ja vaatimusten välttelyä ilmenee tulosteni mukaan arkitoimintoihinkin liittyen, erityisesti siirtymiin, pukeutumiseen ja hygienia-asioiden hoitoon. Tutkimisen apuna voi hyödyntää Funktio-naalista käyttäytymisanalyysia (FBA=Functional Behavioral Assessment) ja kirjata sinne havaintoja tilanteesta. FKA:ta voi hyödyntää äkillisiä mielialan vaihteluita tutkiessa, jolloin voi tulla ilmi tekijöitä,

mitkä triggeröivät eskaloitumisia. Käyttäytymistä analyysoivien ja ohjaavien menetelmien avulla voidaan seuraavanlaisia tuloksista poimittuja tilanteita tulkita ja helpottaa. Eräs informantti kuvaa, että taustojen selvittäminen on oleellista ahdistuksen pitämisenä matalalla tasolla: *Tilanne, jossa aikuinen ei ymmärrä olla sensitiivinen, vaan lapsi kokee olevansa nurkkaan ajettu. Lapsi tuntenut kokeneensa vääryyttä, aikuinen ei tunnistanut tunteen ja tilanteen taustoja, vaan vaatii tulemaan ulkoiselle kuulematta lasta.*

Tutkimuksessani aikuisten kehotukset tai pyynnöt sekä aikuisen olemuksen kireys, ehdottomuus ja joustamattomuus lisäävät vastustelua. Kiire korostui tutkimuksessa vahvasti vastustelua laukaisevana tekijänä. Erityisesti siirtymätilanteet yhdistettynä kiireeseen ja vieläpä ryhmänä ovat pahin triggeri, joten hyvällä pedagogisella suunnittelulla ja tiimin yhteisesti sovitulla tavalla saadaan näistä hetkistä sujuvia. Jonottaminen on vaikeaa. Ajattelen, että siinä tulee aistiärsyksiä ja hallinta on siirtynyt kokonaan ryhmälle ja varhaiskasvattajalle. Siirtymien minimointi kannattaa eli esimerkiksi ”pikkuleikit” ja lyhyet ulkoilut pois ja keskitytään sen sijaan pitkäkestoiseen leikkiin tai ulkoiluun. Kii-reettömään elekieleen ja sanattomaan viestintään tulee kiinnittää huomioita. Varhaiskasvattajan jakamaton yhteys on oleellista, sillä hän toimii turvasatamana lapselle hermostoa kuormittavan siirtymän aikana.

Kohti sujuvaa arkea ahdistuneisuutta ja kuormittuneisuutta vähentämällä

PDA-piirteinen lapsi pyrkii tasaamaan omaa vireystilaansa tulosteni mukaan omaan rauhaan hakeutumalla. Syvätuntoaistimukset ja oma rauha osoittautuivat tuloksissa hyviksi keinoiksi tasata tunnetilaa. Christie kumppaneineen (2012, 64) puhuu rauhallisen ja turvallisen paikan puolesta, jossa olisi hänelle mieluisia tavaroita. Oman käsitykseni mukaan pakenemistilanteen estäminen aiheuttaa tilanteen eskaloitumista. Informantin mukaan yhden lapsen kanssa sovittiin mahdollisuus pakenemiseen aidan sisäpuolella, mutta määriteltiin paikka, johon yhdessä mennään sen jälkeen tilannetta purkamaan. Tulosteni mukaan lapsi saattaa paeta oman lempipuhunsa pariin tasaamaan kuormitusta, johon aikuinen voi pyrkiä ohjaamaankin. Erityisen korkealle tekemisten suhteen korostuu taiteellisuus ja luovuus eri muotoja kokeillen. Oppimisympäristöön on hyvä tuoda saataville materiaaleja eli tehdä taidenurkkaus, johon lapsen on mahdollista hakeutua halutessaan. Taiteellisuuden hyödyntäminen on tehokas tuki (Doyle ym. 2019).

Glazier (2021) kuvaa välttelyä kolmella tasolla liikkumisena, jossa ensimmäisellä tasolla on välttely, tekosyiden keksiminen ja hämmingit. Toisella tasolla on vetäytyminen rooliin, törkeä sosiaalinen käytös, kieltäytyminen ja erikoiset selitykset. Kolmannella tasolla ilmenee väkivaltaa, omaisuuden tuhoamista, uupumista ja voimakasta ahdistusta. (Glazier 2021.) Christien ja kumppaneiden (2012, 53, 57) mukaan mahdollista tilanteen eskaloitumista voi edeltää järjettömyyksiä tapahtuminen, verbaalisen taidokkuuden käyttäminen ja neuvottelu. Tässä kohtaa voi auttaa vaatimusten vähentäminen, kompromissien tekeminen, oman puheen ja katsekontaktin minimoiminen sekä lapsen tunteen ja kokemuksen validointi. (Christie ym. 2012, 53, 57.) Mikäli kuormitus nousee liikaa eikä aikaisemmin mainituista keinoista ole hyötyä, niin tiettyyn aistikanavaan huomion kiinnittäminen auttaa tulosteni mukaan. Tuloksissa mainitut syvätuntoaistimuksia aktivoivat toiminnot helpottavat myös oloa, jotka ovat samankaltaisia kuin toimintaterapiasta annettavat ohjeet syvätuntoaistimusten aktivoimiseen (ks. Eksote 2017 sekä Puustjärvi ym. 2024).

Mielestäni oleellista on hyväksyä lapsen hallinnan tunteen tarve pienellä joustavuudella, sillä lapsi *tahtoo tehdä asiat omalla tavallaan, yrittää edes jotain kautta/jollain tapaa saada hieman omaa tahtoaan läpi. Liian vahvoista ja ehdottomista vaatimuksista saattaa tulla joko 'lukkotilanne', jossa ei pääse tunteesta eikä tilanteesta yli vaan vastustaa vahvasti, tai sitten paniikkikohtauksen omainen meltdown.* Meltdown on räjähdysenomainen paniikkikohtaus, jossa täytyy varmistaa lapsen ja ympäristön turvassa oleminen (Christie ym. 2012, 53). Lisäksi hyväksi havaitut rauhoittumiskeinot otetaan käyttöön, annetaan tilaa, poistetaan tilasta aistiärsyksiä ja tehdään suunnitelma jälkipuintiin (Glazier 2021). Tilanteissa täytyy turvata jokaisen ihmisen oikeus Varhaiskasvatuslain (2018) mukaiseen turvalliseen varhaiskasvatusympäristöön, mikä joskus toteutuu kyseisiä hetkiä ennakoimalla ja sallimalla omaan rauhaan hakeutumisen. Mikäli lapsi on vaaraksi muille tai itselle, niin tilanteessa voi soveltaa Opetushallituksen (2024) Lapsen fyysinen rajoittaminen varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa -tukimateriaalia. Ahdistuneisuuden hallintaan ja sen lisääntymisestä aiheutuvaan käyttäytymiseen tulee pedagogisessa tuessa panostaa (Christie ym. 2012, 44, 65).

PDA-piirteisillä on tutkimukseni tulosten mukaan haasteita sosiokognitiivisissa taidoissa ja kielen pragmaattisissa taidoissa. Pragmaattinen kielenkehityksen häiriö näkyy ymmärtämisessä ja ilmaiseemisessä, sillä puutteita on kommunikaation perustaidoissa. Lapsi ei ymmärrä kielenkäyttötilanteisiin liittyviä kontekstuaalisia vihjeitä, joita vaaditaan kuullun kielen merkityksen ymmärtämiseen. Kontekstin tulkinnan vaikeudet heijastuvat myös tunnetilojen tunnistamiseen. Pragmaattisen

kielenkäytön ilmaisun vaikeudet näkyvät tilannevihjeiden ymmärtämättömytenä. Lisäksi prosodiikassa eli äänensävyyn, voimakkuuden ja intonaation osalta saattaa olla poikkeavuutta. (Loukusa 2011, 135–141.) Pragmaattiset kielenkäytön haasteet liittyvät autismikirjioon vahvasti. Kielellinen prososointikyky heillä on loistava (Hämäläinen & Haapala 2024, 183). Tutkimuksen mukaan huumorin käyttö PDA-piirteisten lasten kanssa on vuorovaikutuksen yksi tukikeino. Kun huomaa jännittyneisyyttä, niin huumorin avulla (hassut ilmeet tai kävelytyyli) voidaan tilanteen eskaloituminen välttää (Glazier 2021). Autismikirjon henkilöillä on vaikeuksia ymmärtää kielikuvia, huumoria ja ironiaa (Loukusa 2011, 137). Tämän suhteen tuloksissa ja autismikirjon teoriassa on ristiriitaisuutta.

Lapsi tarvitsee vaativaa tukea ohjaajaltaan ja uusien toimintatapojen opettelu, joka tuli selvästi tutkimuksen tuloksissa esille. Jatkuva sietokyvyn ja tarvittavan mukauttamisen havainnointi ja pohtiminen vievät energiaa, vaikka se ei päällepäin näkyisi. Tiimiyhteistyö lapsen ohjaamisen vuorottelun suhteen on tärkeää, jotta on *riittävän paljon myös palautumisaikaa*.

Kun sitoutuu, niin pitää tietää mistä on oikeastaan kyse, että ei voi vaan, että haluatko lähteä avustajaksi, että nyt on tämmönen ja tämmönen kaveri, että se on ihana. Se voi olla joillekin ihana, joillekin täys kauhu. Se pitää tehdä selväksi avustajalle, että tiedät mistä on kyse. Sä joudut tekemään tämmöstä työtä paljon enempi, mitä normaalisti avustettavan kans.

Glazier (2021) toteaaakin, että tulevien triggerien ennakointi mahdollistaa strategioiden kehittämisen. Työn vaativuuden ovat huomanneet Christie työryhmineen (2012, 123), jota kuvaavat:

- ”henkilökohtaisuuksiin menevien kommenttien vastaanottaminen”
- ”tasapainoilu PDA-piirteisen ja ryhmän muiden lasten tarpeiden kanssa, erityisesti herkässä asemassa olevien kanssa”
- ”jatkuva joustava ajattelu ja potentiaalisten eskaloitumisvaaraa aiheuttavien tilanteiden tunnistamisen”
- ”miettiminen, miten yleisiä pedagogisia tukikeinoja voisi mukauttaa”
- ”käyttäytymisen, sanomisen ja tuntemusten välillä on ristiriita, joka pitäisi muistaa”
- ”ajan viettäminen henkilön kanssa, joka ei ole mukautuva ja sovitteleva sinua kohtaan”
- ”rauhallisena aikuisena pysyminen vaikeissa tilanteissa”
- ”arkipäiväisten vaatimusten kanssa navigoiminen reagoimalla lapsen kanssa”
- ”räjähdysalttiuteen liittyvä jatkuva valppaus voi uuvuttaa.” (Christie ym. 2012, 123–124.)

6.2 Sosiaaliset suhteet ja osallisuus

Tulosteni mukaan PDA-piirteinen lapsi haluaa kavereita ja hakeutuu toisten seuraan. Leikkiin pääseminen ja neuvottelu vaativat empatiakykyä eli havainnointikykyä toisten lasten ajatuksiin ja aikomuksiin liittyen sekä oman toimintansa seurauksiin (Nurmi ym. 2015, 61). Tulosteni mukaan PDA-piirteinen lapsi saattaa vaikuttaa sosiaaliselta ensi silmäyksellä, mutta pian selviää, ettei hän

neuvottele leikeissä. Miltonin (2018) mukaan lapselta puuttuu ymmärrystä kaverisuhteista (Milton 2018). Tuloksissani se näyttäytyy leikin johtamisena diktaattorimaisesti, jolloin sosiaaliin sääntöihin kuuluva vuorottelu ja neuvottelu loistavat poissaolollaan. PDA-piirteinen lapsi haluaa muiden kunnioittavan häntä, mutta käyttäytyy itse vastuuttomasti esimerkiksi yhtäkkisen aggression, räkänaurun ja huutamisen tavoin (Newson ym. 2003, 597). Reaktiivisuus ja käytösongelmat nousevat tutkimuksissa esille (O’Nions ym. 2021, 279). Määräävyys ja dominointi heikentävät sosiaalista tasavertaisuutta (Gillberg ym. 2014). Tulosteni mukaan varhaiskasvattajat voivat tukea kaverisuhteiden tasavertaisuutta aikuisten tekemän ryhmittelyyn, sääntöleikkien ja pelien keinoin, mutta lisäksi on oltava vahvaa lähitukea saatavilla ja opetettava sosiaalisia taitoja. Varhaiskasvatuslain (540/2018) §3:n mukaiset tavoitteet, kuten yhdenvertaisuus, kunnioittaminen ja kasvun ja kehityksen turvaaminen ovat kaikkien lasten oikeuksia. Leikkihetkillä läsnäolo ja pienempienkin viestien havainnointi on oleellista, jotta pystytään ohjaamaan leikkiä oikeaan suuntaan jo varhaisessa vaiheessa.

Sosiaalisesti taitavalla lapsella on monissa eri tilanteissa itsesäätelykykyä ja tunnetaitoja, sosiokognitiivisia taitoja (tulkinat ja ratkaisut tilanteista), sosiaalisia taitoja (vuorovaikutus ja yhteistyö) ja kiintymyksellistä osallisuutta (yhteisöllisyys) (Nurmi ym. 2015, 61). PDA-piirteisellä lapsella empatiakykyä näyttää äkkiseltään olevan, mutta pian huomaa sen olevan ulkoa opeteltua (Christie ym. 2012, 24). PDA-piirteisellä lapsella on kyky käyttää sosiaalista kognitiota hyödykseen manipuloidakseen sosiaalisia tilanteita haluamallaan tavalla, jota taitoa ei autismikirjoon kuuluvalla yleensä ole (O’Nions ym. 2013, 543). PDA-piirteisellä lapsella on kykyä tunnistaa toisen henkilön tunnetila, mutta tunnetilan ja kokemuksen jakaminen eikä oman toiminnan mukauttaminen siihen sujukaan niin helposti (Christie ym. 2012, 25). Tutkimukseni aineistosta ilmenee, että PDA-piirteisen lapsen osatessa selvittää toisten riitoja ja mahdollisesta laajasta sosiaalisesta verkostosta voi tulla näkemys sosiaalisesta taitavuudesta, mutta pinnan alla onkin vaikeuksia havaita sosiaalisten tilanteiden tapahtumia ja lapsi näkee asioita omasta näkökulmastaan. PDA-piirteinen lapsi on erittäin taitava ongelmien ratkaisija kognitiiviselta kyvyltään, jota voidaan hyödyntää monissa muissa tilanteissa (Truman 2021, 39). O’Nionsin ja kumppaneiden (2014, 543) mielestä olisikin mielenkiintoista tutkia PDA-profiilia siitä näkökulmasta, miten sosiokognitiivisissa taidoissa näyttäytyy vastavuoroisuus ja sosiaalisten vihjeiden ymmärtäminen. PDA-piirteisten lasten kohdalla toimii hyvin tilanteiden, ajatuskuvioiden ja tuntemusten piirtäminen, jolloin hahmotetaan kokonaisuus ja tunnistetaan mahdollinen ongelma. Tämän jälkeen pohditaan vaihtoehtoisia strategioita ongelmanratkaisuun ja valitaan, mihin päädytään. (Christie ym. 2012, 157.)

Tuloksissani tulee esille vallan tematiikka, sillä PDA-piirteinen pyrkii saamaan sitä kontrolloidakseen omaa ahdistuneisuutta ja vaikuttamalla sosiaalisten tilanteiden etenemiseen. Valta tulee esille yhteisön vuorovaikutuksessa symbolisena pääomana ja lapsen asemana osana ryhmää (Vuorisalo 2013, 24–26). Lasten välisissä verkostoissa on neljä erilaista tyyppiä, millä tavoin lapsi rakentaa sosiaalisia suhteita ja osallistuu vuorovaikutukseen: paras kaveri ja laaja verkosto, paras kaveri-verkosto, laaja verkosto ja suppea verkosto (Vuorisalo 2013, 135). PDA-piirteinen lapsi kuuluu tyyppillisesti suppean verkoston tyyppiin, mutta haluaisi olla laajan verkoston omaava. Lapsen sosiaalisen pääoman heikkouden, kuten neuvottelutaitojen ja vastavuoroisuuden puutteen vuoksi, vuoksi verkosto ei pääse laajenemaan (Vuorisalo 2013, 141). Konflikteja tuleeikin tästä ristiriitaisuudesta, koska halu toisten seuraan ja pyrkimys vaikuttaa toisiin on suuri. PDA-piirteinen lapsi käyttää manipulatiivisia keinoja ja joskus jopa uhkailemista saadakseen haluamansa, kuten *'Jos et sä tee niin ja näin, niin mä en ainakaan leiki sun kanssa' tai 'jos et tee näin, niin mä satutan sua'.* ” Häntä sosiaaliselta statukseltaan alempia lapsia hän käyttää kilpenä tai laittaa tekemään asioita hänen puolestaan tulosteni mukaan. Viimeinen sana on oltava aina hänellä. Vallan tavoitteluun liittyy palkkioiden toimimattomuus, sillä O’Nionsin ja kumppaneiden (2014, 539) mukaan palkkioihin vaaditaan ohjeen mukaan toimiminen, joka ilmentää valtaa. Valtakulttuuriin voi liittyä marginaalisesti väkivaltaa tai rohkeutta toimia toisin vastoin yhteisön odotuksia ja sääntöjä (Vuorisalo 2013, 25). Kokemukset mielialan vaihteluiden aikaansaamista tilanteista ja määräämisistä vaikuttavat siihen, millä tavalla yhteisö ajattelee tulevien hetkien sujuvan, mikä taas ohjaa ryhmän lasten käyttäytymistä.

Osallisuuden kokemus tulisi olla yksi PDA-piirteisen lapsen pedagogisen toiminnan tavoitteena (Christie ym. 2021, 65). Varhaiskasvatuslaki velvoittaa huolehtimaan lasten osallisuudesta (Varhaiskasvatuslaki 2018). Osallisuus on toimintaa, jossa lapsi kokee toimijuutta yhteisössä ja vaikuttaa siihen aloitteillaan ja vuorovaikutuksellaan (Sevón ym. 2021, 116). Tasapainoilua vaaditaan varhaiskasvattajalta, jotta hän pystyy takaamaan osallisuuden ja toimijuuden kaikille lapsille. Vallan tarpeen vuoksi PDA-piirteiset lapset haalivat yleensä paljon kavereita ympärilleen ja heillä on halu olla ja leikkiä lapsiryhmässä. Sensitiivinen vertaissuhteiden vastavuoroisuuden havainnointi on tärkeää, jottei lapsille tule kokemusta pakottamisesta tai häirinnästä, joka voi tulla pakonomaisen ihailun tai ”omimisen” seurauksena ilmeten vasta tilanteen ulkopuolella esimerkiksi kotona vanhemmille ker-toen. Pedagogisessa tuessa voidaan hyödyntää lapsen intensiivistä suhtautumista roolileikkiin, jolloin vähenee pakkomielteinen suhtautuminen yhteen henkilöön (Doyle ym. 2020, 20). Lasten välillä voi olla osallisuuden mahdollisuuksia rajoittavia jännitteitä, jotka näyttäytyvät ulossulkemisena ja

epätasa-arvoisina vaikuttamismahdollisuuksina (Sevón ym. 2021, 128). Psykkisesti ja fyysisesti turvallinen varhaiskasvatusympäristö on jokaisen lapsen oikeus (Varhaiskasvatuslaki 2018, §3). Varhaiskasvatuslain 10 §:n (2018) mukaisesti ”varhaiskasvatusympäristön on oltava -- turvallinen” ja ”lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä”. PDA-piirteisen lapsen väkivaltaisen käytöksen ennaltaehkäiseminen ja siihen tarvittaessa puuttuminen on suunniteltava hyvin.

Tutkimukseni tuloksissa tulee esille, että PDA-piirteinen lapsi toivoisi *aitoja kavereita*, mutta informantit kertovat lapsen mielialan vaihteluiden ja väkivallan karkottavan kaverit. Ongelmana on ääri-laidasta laitaan menemiset; ihailusta aggressioon, joka näkyy vertaisille outona ja pelottavana (Gillberg ym. 2014). Mielialan äkilliset ja ennakoimattomat vaihtelut saavat aikaiseksi käyttäytymisen äkillistä muuttumista, jolla on suuri vaikutus toisiin lapsiin (Christie ym. 2012, 71). Christien ja kumppaneiden (2012, 38) mukaan PDA-piirteinen lapsi haluaa ystävyyttä, mutta ne menevät pieleen kontrolloinnin, manipulaation ja erotuomarin roolissa toimiessaan. Tutkimuksessani näyttäytyy väkivallan luovan pelon ilmapiiriä. Pelko ailahtelevuutta ja hallitsevuutta kohtaan saa toiset lapset ja jopa aikuisetkin välttelemään PDA-piirteistä lasta. Christie kollegoineen (2012, 27) toteavat, että PDA-piirteiset lapset ovat erittäin kiinnostuneita toisista lapsista, mutta pysyvien ja tasavertaisten kaverisuhteiden muodostumista estää järkyttyneisyys ja hämmentyneisyys heidän käyttäytymisestään. Erityisen harmistuttavaa on äkillisiin mielialan tai tunnetilan vaihteluihin liittyvää aggressiivisuus, joka luo stressiä ja varuillaan oloa ympäristöönsä.

Sosioemotionaalisilla taidoilla on vaikutuksia osallisuuden kokemuksiin. Heikot sosioemotionaaliset taidot heijastuvat Bronfenbrennerin (1994) systeemiteorian eri tasoille. Mikrosysteemin osana *lapsi kiintyy vahvasti yhteen aikuiseen*, mutta lapsen taitojen yleistettävyyden kannalta tiimiyhteistyö lapsen ohjaamisen vuorottelun suhteen on tärkeää tulosteni mukaan. PDA-piirteinen lapsi ei onnistu identifioitumaan osaksi ryhmää ja luontaisesti hakeutuu enemmän aikuisten seuraan (Christie ym. 2012, 25). *Informantti kuvaa tätä, että yleensä PDA-piirteinen aika paljon takertuu aikuiseen, kun se kommunikointi heillä on enempi aikuismaista*. Heillä ilmenee aikuisenomaista toimintaa ja puhetyyliä. Doyle ja kumppaneiden (2020, 6) mukaan PDA-piirteisyydellä on tunnistamattomana elämälaajuiset vaikutukset kouluttautumiseen, työllistymiseen ja osallisuuteen. Vaikutukset ovat yksilö-, perhe- ja ammattilaistasoiset (Doyle ym. 2020, 6). Olisi erittäin tärkeää, että PDA olisivat osana diagnoosiluokitusta tuoden mahdollisuuden kuntoutukseen (Green ym. 2018, 6).

7 LOPUKSI

Tuloksista osa aiheista korostui toisia aiheita isompaan rooliin PDA:han liittyvän kansainvälisen kirjallisuuden kautta sekä tutkiessani aihetta laajemmassa kontekstissa. Tulokset laajentavat nykyistä PDA:n pedagogiseen tukeen suunnattua PANDA-mallia. Erityisesti kattavat keinot vuorovaikutukseen, luottamukselliseen suhteeseen ja mentalisaatiokykyyn liittyvät tukikeinot tulivat uutena. Tutkimukseni tulokset ovat pääasiallisesti samassa linjassa jo tutkittujen tietojen valossa. Jotkut osatekijät painottuvat tutkimukseni tuloksissa ja joistakin merkityksistä löytyy teoriataustasta ilmiöitä, joiden osia ne ovat. Tästä esimerkkinä vallan tematiikka, joka nousi PDA-piirteisen lapsen toimimisesta mikrosysteeminsä jäsenenä. Tieteen näkökulmasta tutkimukseni tuo uutta tietoa PDA:sta kansallisessa viitekehyksessä osana suomalaista yhteiskuntaa.

Tutkimukseeni halusin ottaa tukikeinojen luomisen, koska sillä on vaikuttavuutta lapsen tuen toteutumiseen. Kuten informantit tuovat esille, on PDA-tietoisuuden lisäämiselle tarvetta, jotta lapsen kanssa toimivat varhaiskasvatuksen ammattilaiset ymmärtäisivät lapsen toimintaa ja näin ollen pystyisivät häntä paremmin tukemaan. Asialla on vaikuttavuutta työhyvinvoinninkin näkökulmasta työntekijän kokeman työn kuormittavuuden näkökulmasta. Tutkimukseni mukaan varhaiskasvattajalla voi olla opeteltavana aivan uudenlainen tapa ohjata ja olla vuorovaikutuksessa. Tiimityön merkitys korostuu PDA-piirteisen lapsen kanssa työskennellessä. Liisa Ahosen (2023) kirjoittama teos Tiimin voima varhaiskasvatuksessa on oiva väylä kehittää tiimin toimivuutta. Sitä todella tarvitaan, kun ryhmässä on PDA-piirteinen lapsi! Asiasta hyötyvät kaikki ryhmän lapset. Yhteiskunnallisella tasolla toivon aiheen herättävän keskustelua, sillä autismikirjoon liittyvät menetelmät eivät ole toimivia kaikilta osin, jopa joiltakin osin päinvastaisia eli ongelmia lisääviä. Lisäksi henkilökohtaisen ohjaajan tarve on oleellinen, mikäli ryhmässä on PDA-piirteinen lapsi. Kuitenkin osallisuuden toteutuminen on suunniteltava tarkkaan ja se, että koko ryhmä voi hyvin.

Tutkimukseni aineisto on kerätty työntekijöiltä, jotka ovat työskennelleet/työskentelevät PDA-piirteisen lapsen kanssa. Tutkimuspyyntöön olen laittanut kriteerit, joista voi tunnistaa PDA-piirteisen lapsen. Luotettavuutta heikentää mielestäni se, ettei voida varmuudella tietää, onko kyseessä PDA-piirteinen lapsi. Tästä syystä olen käyttänyt kyseistä käsitettä, koska PDA ei ole Suomessa diagnosoitavissa. Tutkimuksen aineistossa voi tällöin mahdollisesti olla vastauksia, jotka pohjautuvat pelkästään autismikirjon piirteiden ja tukikeinojen kuvauksiin. Tutkimuksen ei ole tarkoitus olla

vertailututkimus, vaikkakin teoriaosuudessa PDA:n suhdetta tarkastelenkin muun muassa autismikirjoon. Taustatietona olen käyttänyt kattavasti PDA-tietoa, mutta pääasiassa se on kansainvälistä. Tutkimuksessani kansallisen tiedon osuus on vähäinen. Lähes kaikki äärimmäiseen välttelykäyttäytymiseen liittyvä tutkimus on tehty Itä-Euroopassa ja osa Iso-Britanniassa, joten tutkimustietoa puuttuu muista maista (Kildahl ym. 2021, 2171). Eettisyyden arviointia olen kuljettanut läpi tutkielman kirjoittaen pohtimiani ja tekemiäni ratkaisuja tutkimuksen tekemisen eri vaiheissa. Läpinäkyvyys tuo eettisyyden arvioitavaksi lukijankin näkökulmasta. Tutkimukseni kestää mielestäni hyvin eettistä tarkastelua. Kamppailin kovasti tiedon hävittämisen ja rajaamisen kanssa, sillä tutkittaessa kansallisesti uudehkoa ilmiötä erityisesti hermeneuttisen kehän kautta, pidän tärkeänä esiyymmärryksen esille nostamista mahdollisimman hyvin. Tällöin siihen voidaan keskusteluttaa uutta tietoa sitä muuttamaan, vahvistamaan, korjaamaan, täydentämään ja argumentoimaan. Pysin luomaan tutkielmastani saavutettavan lisäämällä siihen kuvioita visualisoimaan tekstiä ja tuoden sille lisäarvoa. Yhteenvetokuviot tuovat tietoa lukijoille, jotka oppivat parhaiten holistisesti eli kokonaisvaltaisesti ensin asiaa hahmottaen, jonka jälkeen yksityiskohtien ymmärtäminen mahdollistuu.

Jatkotutkimusaiheena voisi olla design-tutkimuksen avulla PDA-piirteisiin luotu tukimalli tutkimukseni tuottaman tiedon pohjalta kehitettynä, jonka pedagogisen tuen vaikuttavuutta arvioitaisiin tapaututkimuksella tai kohorttitutkimuksella. Tutkimus voisi olla interventiopohjainen, jossa vaikuttavuutta tutkittaisiin määrälliselläkin menetelmällä laadullisen lisäksi. PDA:ta olisi hyviä tutkia siitäkin näkökulmasta, millaisia vaikutuksia PDA:n pedagogiset lähestymistavat kuten sääntöjen joustavuus ja neuvottelu tuovat kasvatukseen ja opetuksen toteuttamiseen sekä lapsen sosioemotionaaliin taitoihin ja minäkuvaan osana ryhmää. Lisäksi kiinnostaisi tutkia kouluikäisen lapsen PDA-piirteiden ilmenemistä, vaikutuksia koulunkäyntiin sekä pedagogisia tukikeinoja. Tämä aihe on niin mielenkiintoinen, että useat lähestymistavat ja tutkimusasetelmat ovat kiinnostavia.

Tutkimukseni on itselleni merkittävä, sillä sain selville dilemmaan, jonka olen havainnut varhaiskasvatukseen erityisopettajana työskennellessäni. Tämä on vaatinut kovasti työtä, mutta mielenkiinto on säilynyt alusta loppuun asti. Kiitän suuresti tutkimukseen osallistuneita informantteja antamastanne tärkeästä tiedosta! Ilman teitä, tätä tietoa ei olisi syntynyt. Kiitän Sinua siitä, että luit tämän ja olet osaltasi vaikuttamassa tietoisuuden lisäämiseen!

Note to ourselves: *A person can't help the fact, that he won't do it* (Christie ym. 2012, 44).

LÄHTEET

- Berger, K. S. 2011. *The Developing Person Through the Life Span*. 8. edition. New York: Worth Publishers
- Bronfenbrenner, U. 1994. Ecological models of human development. In *International Encyclopedia of Education*. Vol 3, 2. edition. Oxford:Elsevier <https://www.ncj.nl/wp-content/uploads/media-import/docs/6a45c1a4-82ad-4f69-957e-1c76966678e2.pdf> (Viitattu 11.1.2025)
- Christie, P. 2007. The distinctive clinical and educational needs of children with pathological demand avoidance syndrome: Guidelines for good practice. *Good Autism Practice Journal*, 8(1), 3-11.
- Christie, P., Duncan, M., Fidler, R & Healy, Z. 2012. *Understanding pathological demand avoidance syndrom in children. A guide for parents, teachers and other professionals*. Jessica Kingsley Publishers. London and Philadelphia.
- Danner, P. & Puustjärvi, A. 2024. Aistitiedon säätelyn vaikeudet. Teoksessa A. Puustjärvi, P. Danner, K. Jussila, A. Kippola-Pääkkönen, U. Niutanen, N. Sajaniemi (toim.) *Aistitiedon käsittelyn vaikeudet: ymmärrystä ja sujuvampaa arkea*. Jyväskylä: Santalahti, 132–156.
- Doyle, A., Kenny, N. & McNally, S. 2019. Mapping Experiences of Pathological Demand Avoidance in Ireland. *Autism Europe 2019 -konferenssin esitys*. <https://www.researchgate.net/publication/336062996> (Viitattu 6.1.2025)
- Doyle, A. & Kenny, N. 2023. Mapping experiences of pathological demand avoidance in Ireland. *Journal of Research in Special Educational Needs Volume*, 23(1), 52-61. <https://doi.org/10.1111/1471-3802.12579> (Viitattu 12.8.2024)
- Duodecim 2023a. Ahdistus ja ahdistuneisuus. Käypä hoito -suositus. <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00188> (Viitattu 15.6.2024)
- Duodecim 2023b. Haastava käyttäytyminen ja funktionaalinen analyysi autismikirjon häiriössä. <https://www.kaypahoito.fi/nix03178>
- Duodecim 2023 c. Patologinen vaatimusten välttely (PDA) ja autismikirjon häiriö. Käypä hoito -suositus. <https://www.kaypahoito.fi/nix03173>
- Duodecim 2024. Autismikirjon häiriö. Käypä hoito -suositus. <https://www.kaypahoito.fi/hoi50131#K1> (Viitattu 15.6.2024)
- Eksoten terapiapalvelut 2017. Syvätuntoaistimukset. https://eksote.fi/wp-content/uploads/2022/01/Syvatuntoaistimukset_nettohje.pdf
- Ellipsi 2023. Käyttäytyminen. Materiaalipankki. <https://ellipsi.me/kayttaytyminen/>
- Fidler, R. & Christie, P. 2018. Collaborative approaches to learning for pupils with PDA. *Strategies for education professionals*.
- Gillberg, C. 2014. Commentary: PDA – public display of affection or pathological demand avoidance? – reflections on O’Nions et al. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. Vol 55 (7), 769–770. [doi:10.1111/jcpp.12275](https://doi.org/10.1111/jcpp.12275)
- Gillberg, C. 2010. The ESSENCE in child psychiatry: Early Symptomatic Syndromes Eliciting Neurodevelopmental Clinical Examinations. *Res Dev Disabil*. 31(6), 1543-51. doi: 10.1016/j.ridd.2010.06.002 (Viitattu 9.1.2025)
- Gillberg, C., Gillberg, C., Thompson, L., Biskupsto, R. & Billstedt, E. 2015. Extreme ("pathological") demand avoidance in autism: a general population study in the Faroe Islands. [doi:10.1007/s00787-014-0647-3](https://doi.org/10.1007/s00787-014-0647-3) (Viitattu 15.9.2024)
- Glazier, D. 2021. Demand Avoidance Vs Pathological Demand Avoidance (PDA). *Neurodevelopmental Associate Practitioner, Child Development Team ESHT*. Opas. <https://www.esht.nhs.uk/wp-content/uploads/2021/07/Demand-Avoidance-Vs-Pathological-Demand-Avoidance-PDA.pdf> (Viitattu 21.1.2025)
- Green, J., Absoud, M., Grahame, V., Malik, O., Simonoff, E., Couteur, A. L. & Baird, G. 2018. Pathological Demand Avoidance: symptoms but not a syndrome. *The Lancet: Child and Adolescent Health*. [doi:10.1016/S2352-4642\(18\)30044-0](https://doi.org/10.1016/S2352-4642(18)30044-0)
- Heikkinen, H. L. T., Huttunen, R., Niglas, K. & Tynjälä, P. 2005. Kartta kasvatustieteen maastosta. *Kasvatus* 36 (5), 340–354.

- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus Helsinki University Press
- Huusko, M. & Paloniemi, S. 2006. Fenomenografia laadullisena tutkimussuuntauksena kasvatustieteissä. *Kasvatus* 37 (2), 162–173.
- Hämäläinen, P. 2024a. Näyttöön perustuvat menetelmät autismikirjon kuntoutuksessa. Teoksessa T. Timonen & P. Hämäläinen (toim.) *Autismikirjon kuntoutusmenetelmät*. Jyväskylä: Santalahti, 10–33.
- Hämäläinen, P. 2024b. Sovellettu käyttäytymisanalyysi – mitä se on? Teoksessa T. Timonen & P. Hämäläinen (toim.) *Autismikirjon kuntoutusmenetelmät*. Jyväskylä: Santalahti, 34–73.
- Hämäläinen, P. 2024 c. Sovellettu käyttäytymisanalyysi käytännössä. Teoksessa T. Timonen & P. Hämäläinen (toim.) *Autismikirjon kuntoutusmenetelmät*. Jyväskylä: Santalahti, 74–109.
- Hämäläinen, P. & Haapala, M. 2024. Sosiaalinen kommunikaatio – taitojen kartoittaminen ja kuntoutus. Teoksessa T. Timonen & P. Hämäläinen (toim.) *Autismikirjon kuntoutusmenetelmät*. Jyväskylä: Santalahti, 181–244.
- Kakkori, L. 2009. Hermeneutiikka ja fenomenologia. Hermeneuttis-fenomenologisen tutkimusotteen sisäisestä problematiikasta. *Aikuiskasvatus*, 29(4/2009), 273–279. <https://doi.org/10.33336/aik.94208>
- Kaltiala-Heino, R. 2013. Aggressio lapsuudessa ja nuoruudessa. Teoksessa P. Nurmi (toim.) *Lapsen ja nuoren viha*. Jyväskylä: PS-kustannus
- Kettunen, J. 2021. Fenomenografia. Julkaisussa J. Vuori (toim.), Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Yhteiskuntatieteellinen tietokirjo. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/metodologia/kvaliteettiteoreettiset-metodologisetviitekehykset/fenomenografia/>
- Kildahl, A. N., Helverschou, S. B., Rysstad, A. L., Wigaard, E., Hellerud, J. MA., Ludvigsen, L. B. & Howlin, P. 2021. Pathological demand avoidance in children and adolescents: A systematic review. *Sage Journals: Autism*. Vol. 25 (8), 2162–2176. DOI: [10.1177/13623613211034382](https://doi.org/10.1177/13623613211034382)
- Kontu, E. 2023. Oppiva lapsi -luento. Traumatisoitunut lapsi varhaiskasvatuksessa ja koulussa -koulutuskokonaisuus. Tampereen kesäyliopisto ja Oppimis- ja ohjauskeskus Valteri. 22.11.2023.
- Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka. Jyväskylä: Vastapaino.
- Kämäräinen, A. 2024. Autismikirjon oppijoiden huomiointi perusopetuksessa. Luento Vaativa monialainen tuki -opintojaksolla 24.1.2024. Lapin yliopisto.
- Laitila, K. & Rantanen, S. 2018. Jos leikki luo lähikehityksen vyöhykkeen, mihin tarvitaan lastentarhanopettajaa? Julkaisussa J. Kangas & E. Fonsen (toim.) 2018. *Leikin ammattilaiset. Leikki ilmiönä ja varhaiskasvatuksen toimintamuotona*. Opettajankoulutuslaitoksen muut julkaisut, Helsingin yliopisto, 155–165 <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/dfa07de6-7557-4132-88f4-42d6534d15bb/content>
- Langton, E. G. & Frederickson, N. 2016. Mapping the educational experiences of children with pathological demand avoidance. *Journal of Research in Special Educational Needs*. 16(4), 254–263 doi: 10.1111/1471-3802.12081 (Viitattu 16.12.2024)
- Loukusa, S. 2011. Autismikirjon häiriöihin liittyvät pragmatiikan vaikeudet. Teoksessa S. Loukusa & L. Paavola (toim.) *Lapset kieltä käyttämässä. Pragmaattisten taitojen kehitys ja sen häiriöt*. Jyväskylä: PS-kustannus, 129–146.
- Loukusa, S. 2020. Pragma-testi: menetelmä sosiaalisen ja pragmaattisen kielen ymmärtämisen arviointiin 4–8-vuotiaille lapsille. *Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti*. Vol 30 (4). Niilo Mäki -säätiö, 83–92.
- Lähdesmäki, T., Hurme, P., Koskimaa, R., Mikkola, L., Himberg, T. 2024. Menetelmäpolkuja humanisteille. Jyväskylän yliopisto, humanistinen tiedekunta. <http://www.jyu.fi/mehu>. (Viitattu 29.7.2024)
- Maslow, A., & Lewis, K. J. 1987. Maslow's hierarchy of needs. *Salenger Incorporated*, 14(17), 987-990. <https://www.researchhistory.org/2012/06/16/maslows-hierarchy-of-needs/?print=1> (Luettu 24.1.2025)
- Milton, D. 2012. On the Ontological Status of Autism: the 'Double Empathy Problem'. University of Birmingham. DOI:[10.1080/09687599.2012.710008](https://doi.org/10.1080/09687599.2012.710008) (Viitattu 20.9.2024)

- Milton, D. 2013. 'Natures answer to over-conformity': deconstructing Pathological Demand Avoidance. *Autism Experts Online* -artikkeli. <https://kar.kent.ac.uk/62694> (Viitattu 7.6.2024)
- Milton, D. 2018. Pathological Demand Avoidance (PDA) and alternative explanations: a critical overview. In *PARK-meeting* 15.5.2018 London UK. <https://kar.kent.ac.uk/67064/>
- Määttä, S., Koivula, M., Huttunen, K., Paananen, M., Närhi, V., Savolainen, H. & Laakso, M-L. 2017. Lasten sosioemotionaalisten taitojen tukeminen varhaiskasvatuksessa. Raportit ja selvitykset 2017:17. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/lasten_sosioemotionaalisten_taitojen_tukeminen_varhaiskasvatuksessa.pdf (Viitattu 12.1.2025)
- Naisialiitto Unioni 2024. Leikki ja vertaisryhmätoiminta. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus -verkkosivusto. OPH:n rahoittama hanke. <https://tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/aiheet/leikki-ja-vertaisryhmatoiminta/> (Viitattu 12.1.2025)
- Newson, E., Maréchal, K. Le., & David, C. 2003. Pathological demand avoidance syndrome: a necessary distinction within the pervasive developmental disorders. *Archives of Diseases in Childhood* 88(7), 595-600. (Viitattu 26.1.2025)
- Niikko, A. 2003. Fenomenografia kasvatustieteellisessä tutkimuksessa. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia. Joensuun yliopisto.
- NMI 2019. Pragma-testi: sosiaalisen ja pragmaattisen kielen ymmärtämisen testi. Niilo Mäki -instituutti.
- Nurmi, J-E., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. 2015. Ihmisen psykologinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus. (Viitattu 26.1.2025)
- Opetushallitus 2022. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Määräykset ja ohjeet 2022:2a. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2022_2.pdf (Viitattu 20.2.2025)
- Opetushallitus 2024. Lapsen fyysinen rajoittaminen varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. <https://www.oph.fi/oph/opettajat-ja-kasvattajat/lapsen-fyysinen-rajoittaminen-varhaiskasvatuksessa-ja-esiopetuksessa> (Viitattu 12.12.2024)
- Opetushallitus 2025. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Määräys 533/2025. <https://eperusteet.opinto-polku.fi/eperusteet-service/api/dokumentit/9499849> (Viitattu 20.2.2025)
- O'Nions, E., Christie, P., Gould, J., Viding, E. ja Happé, F. 2013. Development of the "Extreme Demand Avoidance Questionnaire" (EDA-Q): preliminary observations on a trait measure for Pathological Demand Avoidance. *The Association for Child and Adolescent Mental Health*. <https://acamh.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/jcpp.12149> (Viitattu 12.9.2024)
- O'Nions, E., Gould, J., Christie, P., Gillberg, C., Viding, E., Happé, F. 2015. Identifying features of 'pathological demand avoidance' using the Diagnostic Interview for Social and Communication Disorders (DISCO). *Eur Child Adolesc Psychiatry*, 25, 407–419. DOI 10.1007/s00787-015-0740-2 (Viitattu 12.12.2024)
- O'Nions, E., Happé, F., Viding, E., & Noens, I. 2021. Extreme demand avoidance in children with autism spectrum disorder: Refinement of a caregiver-report measure. *Advances in Neurodevelopmental Disorders*, 5(3), 269-281. (Viitattu 13.12.2024)
- O'Nions, E., Viding, E., Greven, C. U., Ronald, A. & Happé, F. 2014. Pathological demand avoidance: Exploring the behavioural profile. *Autism* (18)5, 538–544. (Viitattu 12.1.2025)
- O'Nions, E., Viding, E., Floyd, C., Quinlan, E., Pidgeon, C., Gould, J. & Happé, F. 2018. Dimensions of difficulty in children reported to have an autism spectrum diagnosis and features of extreme/'pathological' demand avoidance. *Child and Adolescent Mental Health*, 23(3), 220–227. doi:10.1111/camh.12242 (Viitattu 12.8.2024)
- Pajulo, M., Salo, S. & Pyykkönen, N. 2015. Mentalisaatio ihmistä suojaavana tekijänä. *Duodecim*, 131(11), 1050-1057. <https://www.duodecimlehti.fi/xmedia/duo/duo12278.pdf> (Viitattu 22.1.2025)
- PDA Society 2021. Helpful approaches infographic: PANDA approaches. <https://www.pdasociety.org.uk/resources/helpful-approaches-infographic/> (Viitattu 26.1.2025)
- PDA Society 2022. Identifying & Assessing a PDA profile - Practice Guidance. England, Wales. <https://www.pdasociety.org.uk/wp-content/uploads/2023/02/Identifying-Assessing-a-PDA-profile-Practice-Guidance-v1.1.pdf> (Viitattu 26.1.2025)

- PDA Society 2025. Pathological Demand Avoidance -verkkosivusto. <https://www.pdasociety.org.uk> (Viitattu 22.1.2025)
- Pellicano, E., Dinsmore, A. & Charman, T. 2014. What should autism research focus upon? Community views and priorities from the United Kingdom. *Autism* Vol. 18(7) 756–770. DOI: 10.1177/1362361314529627 (Viitattu 16.9.2024)
- Pihlaja, P. & Neitola, M. 2017. Varhaiserityiskasvatus muuttuvassa varhaiskasvatuksen kentässä. *Kasvatus & Aika* 11(3), 70–91. <https://journal.fi/kasvatusjaika/article/view/68726> (Viitattu 2.3.2025)
- Puustjärvi, A. 2022. Kehitykselliset neuropsykiatriset häiriöt. Teoksessa T. Savikuja & A. Puustjärvi (toim.) *Nepsy-opas. Tukea neuropsykiatrisiin haasteisiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 43–84.
- Puustjärvi, A. 2024a. Miten aivot ja hermosto toimivat? Teoksessa A. Puustjärvi, P. Danner, K. Jussila, A. Kippola-Pääkkönen, U. Niutanen, N. Sajaniemi (toim.) *Aistitiedon käsittelyn vaikeudet: ymmärrystä ja sujuvampaa arkea*. Jyväskylä: Santalahti, 16–30.
- Puustjärvi, A. 2024b. Samanaikaisuus muiden häiriöiden kanssa. Teoksessa A. Puustjärvi, P. Danner, K. Jussila, A. Kippola-Pääkkönen, U. Niutanen, N. Sajaniemi (toim.) *Aistitiedon käsittelyn vaikeudet: ymmärrystä ja sujuvampaa arkea*. Jyväskylä: Santalahti, 210–250.
- Puustjärvi, A., Danner, P. & Niutanen, U. 2024. Aistitiedon käsittelyn eli sensorisen integraation vaikeudet. Teoksessa A. Puustjärvi, P. Danner, K. Jussila, A. Kippola-Pääkkönen, U. Niutanen, N. Sajaniemi (toim.) *Aistitiedon käsittelyn vaikeudet: ymmärrystä ja sujuvampaa arkea*. Jyväskylä: Santalahti, 124–131.
- Raaska, H. & Kujanpää, S. 2023. Autismikirjon häiriön diagnostiset menetelmät lapsilla ja nuorilla. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim. <https://www.kaypahoito.fi/nak09734> (Viitattu 12.12.2024)
- Reilly, C., Atkinson, P., Menlove, L., Gillberg, C., O’Nions, E., Happé, F. & Neville, B. G. R. 2014. Pathological Demand Avoidance in a population-based cohort of children with epilepsy: Four case studies. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2014.08.005> (Viitattu 13.1.2025)
- Riihonen, R. & Koskinen, M. 2021. Kuinka kiukku kesytetään? Lasten aggressiokasvatus. Jyväskylä: Santalahti.
- Sajaniemi, N. 2024. Aistit, keho ja tunteelliset aivot yksilön- ja lajinkehityksen näkökulmasta. Teoksessa A. Puustjärvi, P. Danner, K. Jussila, A. Kippola-Pääkkönen, U. Niutanen, N. Sajaniemi (toim.) *Aistitiedon käsittelyn vaikeudet: ymmärrystä ja sujuvampaa arkea*. Jyväskylä: Santalahti, 55–78.
- Sandberg, E. 2023. Pedagoginen tuki varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Saukkola, K. & Laane, T. 2021. Näe sydämellä: luo arvostava yhteys lapseen. Kerava: Painojussit.
- Sevón, E., Hautala, P., Hautakangas, M., Ranta, M., Merjovaara, O., Mustola, M., & Alasuutari, M. 2021. Lasten osallisuuden jännitteet varhaiskasvatuksessa. *Journal of Early Childhood Education Research*, 10(1), 114-138. <https://journal.fi/jecer/article/view/114152>
- Soppitt, R. 2020. Pathological/Extreme Demand Avoidance (PDA/EDA) Chapter 18 in *Special Educational Needs: A Guide for Inclusive Practice*, 3rd edition. Sage Publications Ltd, eds Peer and Reid.
- Skants, T. 2023. Äärimmäisen vaatimusten välttelyn (PDA) erotuksellinen oirekuvan tunnistaminen ja PDA-henkilöiden sekä heidän läheistensä kokemukset yhteistyöstä koulun ja kuntoutusammattilaisten kanssa. Oulun yliopisto. <https://oulurepo.oulu.fi/handle/10024/5>
- Stuart, L., Grahame, V., Honey, E. & Freeston, M. 2019. Intolerance of uncertainty and anxiety as explanatory frameworks for extreme demand avoidance in children and adolescents. *The Association for Child and Adolescent Mental Health*. 25 (2), 59–67. <https://doi.org/10.1111/camh.12336> (Viitattu 12.1.2025)
- Tapiola, M. 2023. Ihana lapsi -luento. Traumatisoitunut lapsi varhaiskasvatuksessa ja koulussa -koulutuskokonaisuus. Tampereen kesäyliopisto ja Oppimis- ja ohjauskeskus Valteri. 13.10.2023.
- TENK 2024. Tutkimusettinen neuvottelukunta. Hyvät tieteelliset menettelytavat -video. <https://tenk.fi/fi/ohjeet-ja-aineistot/opetusmateriaalit> Katsottu 6.1.2024)

- Terr, L. C. 2013. Treating Childhood Trauma. *Child Adolesc Psychiatric Clin N Am* 22, 51–66 <http://dx.doi.org/10.1016/j.chc.2012.08.003> (Viitattu 29.1.2025)
- THL 2011. Tautiluokitus ICD-10. 3. painos. Mikkeli: StMichel Print.
- Timonen, T. 2024. Terapiaohjelma myönteisten käyttäytymisvalmiuksien lisäämiseksi. Teoksessa T. Timonen & P. Hämmäläinen (toim.) *Autismikirjon kuntoutusmenetelmät*. Jyväskylä: Santalahti, 110–134.
- Toukola, T., Karukivi, M. & Saarijärvi, S. 2015. Tunneilmaisun kehittymisen ongelmat - temperamentin vai ympäristön sanelemaa? *Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim* 131 (21), 1988-94. <https://www.duodecimlehti.fi/duo12516> (Viitattu 13.1.2025)
- Truman, C. 2021. The teacher's introduction to pathological demand avoidance: essential strategies for the classroom. Jessica Kingsley Publishers. London and Philadelphia.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Uljens, M. 1989. Fenomenografi - forskning om uppfattningar. https://www.researchgate.net/publication/320930512_Fenomenografi_-_forskning_om_uppfattningar
- Valli, R. & Perkkilä, P. 2018. Sähköinen kyselylomake ja sosiaalinen media aineistonkeruussa. Teoksessa R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-kustannus, 117–128.
- Varhaiskasvatustalaki (540/2018). <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540> (Viitattu 19.12.2024)
- Vilka, H. 2015. Tutki ja kehitä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Vilka, H. & Mankki, V. 2024. Johdatus monimenetelmätutkimukseen. Jyväskylä: Santalahti
- Virtanen, Gummerus, Kalland, Kontu 2024. Yhteyden kautta kohti mentalisaatiota – Vanhempien tulkintoja erityistä tukea tarvitsevan lapsen käyttäytymisestä. <https://bulletin.nmi.fi/category/2024/nmi-bulletin-2-2024/> (Viitattu 19.1.2025)
- Vuorisalo, M. 2013. Lasten kentät ja pääomat: osallistuminen ja eriarvoisuuksien rakentuminen päiväkodissa. Väitöskirja. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 467. Faculty of Education of the University of Jyväskylä. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-5205-1> (Viitattu 19.1.2025)
- Woods, R. 2019. Demand avoidance phenomena: circularity, integrity and validity—A commentary on the 2018 National Autistic Society PDA Conference. *Good Autism Practice*, 20(2), 28-40. (Viitattu 14.7.2024)
- Woods, R. 2020. PDA—a new type of disorder? The British Psychological Society. <https://open-research.lsbu.ac.uk/item/8v10v> (Viitattu 14.7.2024)
- Woods, R. 2022. "Pathological"/ "Extreme"/ "Rational" Demand-Avoidance: Reviewing and Refining its Contested Terrain Through an Educational Perspective. - A Frontiers in Education PDA special issue. *Frontiers in Education PDA Special Issue* -konferenssin esitys 06/2022. DOI: 10.13140/RG.2.2.17976.21760 (Viitattu 12.1.2025)

LIITE 1. KYSELYTUTKIMUS

KYSELYTUTKIMUS

Tutkimus: Alle kouluikäisen lapsen PDA-piirteiden ilmeneminen ja pedagogiset tukikeinot

Teemat:

1. Millä tavalla PDA-piirteisyys ilmenee lapsen toiminnassa ja käyttäytymisessä?
2. Mitkä keinot tuottavat sujuvaa arkea PDA-piirteisen lapsen kanssa?

TAUSTATIEDOT

Kasvatus- ja opetusalan työkokemus vuosina

- 0-1 v
- 2-4 v
- 5-10 v
- 11-20 v
- yli 20 v

Koulutus kasvatus- ja opetusalan työtehtävään

- Ei alan koulutusta
- Toisen asteen tutkinto, lukio
- Alempi korkeakoulututkinto
- Alempi korkeakoulututkinto & erillisiä valmiuksia antavia opintoja
- Ylempi korkeakoulututkinto
- Muu, mikä?

Millä tavalla tutustuit ensimmäistä kertaa äärimmäisen välttelykäyttäytymisen käsitteeseen? *

- Havaitsin lapsen toiminnassa piirteitä, joista halusin ymmärtää lisää, mistä voi olla kyse. Tietoa aiheesta ei aikaisemmin ollut.
- Tutustuin aiheeseen tiedotusvälineen kautta. Tämän jälkeen tunnistin piirteitä jonkin lapsen toiminnassa. Jos, niin minkä tiedotusvälineen kautta sait tietoa? (sosiaalinen media, kirja, radio, podcast, uutinen, artikkeli, lehti)
- Osallistuin koulutukseen. Tämän jälkeen tunnistin piirteitä jonkin lapsen toiminnassa.
- Monialaisen yhteistyön kautta (huoltajat, sosiaali- ja terveyshuolto, opetusalan toimija, kuntoutuksen toimijat)
- Millä muulla tavalla?

Työtehtävä/ammattinimike, jonka kautta olet saanut kokemusta PDA-piirteisen lapsen kanssa toimimisesta ja ohjaamisesta. Kuinka monen PDA-piirteisen lapsen kanssa olet toiminut, joihin kokemuksiin pohjaat vastauksesi?

TEEMA 1

Kuvaile lapsen leikkiä.

Apukysymykset:

- Millaisia leikkejä hän leikkii?
- Millä tavalla roolileikki/roolissa oleminen näkyy lapsen arjessa?

Kuvaile vastustelua ja vaatimusten välttelyä.

Apukysymykset:

- Mihin asiaan vastusteltu ja vaatimusten välttely liittyy?
- Millä tavalla päivittäisiin arkitoimiin liittyvä vastustelu ja vaatimusten välttely ilmenee?
- Mikä saa vastustelun lisääntymään?
- Millä tavalla vaatimusten välttely eroaa tilanteessa, jossa asia on mieluinen; vai eroaako?

Mitkä ilmaisun väylät aiheuttavat eniten vastustelua ja vaatimusten välttelyä? (Laita yleisyysjärjestykseen: 1=eniten, 7=vähiten).

Sanallinen viesti, kehollinen viesti, visuaalinen viesti, lapsen oma sisäinen vaatimus, ulkoinen vaatimus, aikuisen kehote, toisen lapsen kehote

Kuvaile hämmentäviä tai sosiaalisesti taitavia keinoja, joita lapsi käyttää vältelläkseen vaatimuksia, vähentääkseen kokemaansa stressiä ja kokeakseen hallinnan tunnetta. Miten mahdollinen tarve kontrollointiin ilmenee?

Kuvaile yleistä mielialaa ja sen mahdollisia vaihteluja.

Kuvaile tilanteita, joissa ahdistus ja stressi nähdäksesi lisääntyvät lapsella. Esimerkiksi tilanne, joka on laukaissut taistelee/pakene/jähmety -reaktion.

Kuvaile lapsen kaveritaitoja.

Apukysymykset:

- Millainen kuva sosiaalisista taidoista muodostui ensin?
- Minkälaiset kaverisuhteet lapsella on?
- Millaista vuorovaikutus on toisten lasten ja aikuisten kanssa?
- Miten joustavuus toteutuu kaveritilanteissa?

Tämä PDA-piirteisiin liittyvä jäi vielä sanomatta.

TEEMA 2

Kuvaile siirtymätilanteisiin liittyvää ennakointia ja ohjausta niissä. Mikä toimii, jos lapsi vastustelee ensimmäisen kerran tilanteessa?

Mitä täytyy ottaa huomioon vuorovaikutuksessa ja ohjaamisessa?

Apukysymykset:

- Miten ilmaiset kehotteen tehdä jotakin?
- Miten saat lapsen tekemään jotakin toivotulla tavalla?
- Miten toimit, jos lapsi kieltäytyy?
- Millä varmistat luottamuksellisen suhteen myös tilanteiden ulkopuolella?
- Millainen vuorovaikutustyyli toimii?
- Onko jokin tietty menetelmä vuorovaikutukseen tai ohjaamiseen, jota käytät?

Miten ennakoit lapselle päivän tapahtumia ja muutoksia?

Kuvaile merkkejä, joista huomaat lapsen kokeman ahdistuksen lisääntyvän. Mitkä keinot auttavat ahdistuneisuuden ja kuormittuneisuuden vähentämiseksi?

Mitkä keinot auttavat ahdistuneisuuden ja kuormittuneisuuden vähentämiseksi?

Apukysymykset:

- Mitä lapsi tekee itse vähentääkseen stressiä, kuormitusta tai ahdistuneisuutta?
- Millä keinoilla pyrit itse sitä vähentämään?
- Miten vähennät peräkkäisistä arkitoiminnoista mahdollisesti syntyvää vaatimuskasautumaa?

Kuvaile toimintatapaasi vapaan leikin tilanteissa.

Apukysymykset:

- Mikä auttaa lapsen tasavertaisten kaverisuhteiden varmistamiseen?
- Miten opetat sosiaalisesti hyväksytyjä kielenkäyttötaitoja?
- Miten leikkiä voisi hyödyntää, että arkitoiminnot sujuisivat?

Miten huolehdit tasa-arvoisesta ja yhdenvertaisesta kasvatuksesta? (esim. säännöt, neuvottelu, joustaminen)

Kuvaile positiivisen käyttäytymisen ja toiminnan vahvistamisen keinoja.

Apukysymykset:

- Millä tavalla annat palautetta lapselle hänen suotuisesta käyttäytymisestä, yrittämisestä ja onnistumisesta?
- Miten lapsi oppii syy-seuraus-suhteen?
- Mitkä kehumisen tavat toimivat?

Onko vielä jokin muu ajatus, josta hyötyisivät PDA-piirteisen lapsen kanssa työskentelevät varhaiskasvatuksen ammattilaiset?

Kiitän valtavasti ajastasi ja vaivannäöstäsi tämän tärkeän, yhteisen asian eteen. Tutkimuksen arviointi valmistumisaika on loppukeväästä 2025, ja löydät sen Laudasta nimelläni.

LIITE 2. TUTKIMUSESITE

tutkimuspyyntö

Arvoisa varhaiskasvatuksen, työtehtävääsi koulutettu, ammattilainen!

Onko Sinulla arvokasta kokemusta PDA-piirteisen lapsen ohjaamisesta ja opettamisesta?

PDA on suhteellisen uusi ja vähän tutkittu ilmiö Suomessa. Haluan lisätä tietoisuutta ja keinoja, miten varhaiskasvatuksessa voitaisiin tukea lasta, jolla on äärimmäistä vaatimusten välttelykäyttäytymistä.

Osallistumalla pro gradu -tutkimukseeni
Alle kouluikäisen lapsen PDA-piirteiden ilmeneminen ja pedagogiset tukikeinot
pääset jakamaan ajatuksiasi tähän liittyen ja auttamaan samalla muita uuden edessä olevia.

Klikkaa Webropol-kyselyn linkkiä tai lue QR-koodi, joka johtaa Webropol-kyselyyn. Suullinenkin vastaaminen onnistuu laittamalla sähköpostia, jolloin ehdotan haastatteluaikaa.

Aiheet ovat:

1. Millä tavalla PDA-piirteisyys ilmenee lapsen toiminnassa ja käyttäytymisessä?
2. Mitkä keinot tuottavat sujuvaa arkea PDA-piirteisen lapsen kanssa?

ystävällisin terveisin,
Krista Pekkala
nykyinen veo
erityispedagogiikan asiantuntijan
maisteriohjelman opiskelija (KTM)/
Lapin yliopisto

Linkki kyselyyn:
<https://link.webpolsurveys.com/S/D6614C4A8DEFB3E2>

Vastausaika päättyy
20.11. klo 15

Kyselyn voi tallentaa minkä tahansa kysymyksen jälkeen ja jatkaa myöhemmin, joten ei aikapaineita. Jos tunnet ammattilaisen, kenellä on myös vastaavaa kokemusta, niin vinkkaathan tutkimuksesta hänellekin.

Yhteystiedot haastattelupyynnöä varten:
krpekkal@ulapland.fi ; 0440 277 869
Valmiin tutkimuksen löydät nimelläni Laudasta loppukeväällä -25.

**Hmm.. onkohan tässä PDA-piirteisyydestä kyse?
Noh, täyttyvätkö nämä kriteerit?**

- välttelee ja vastustaa tavallisia arkipäivän vaatimuksia
- välttelystrategiat perustuvat sosiaaliseen manipulatiivisuuteen
- näyttäytyy sosiaalisesti taitavana, mutta on selviä puutteita sosiaalisessa minäkuvassa, häpeän tunteessa ja joukkoon kuulumisessa
- epävakautta tunnetiloissa ja impulsiivisuutta
- kontrollonin tarvetta näkyen epäsovivana käyttäytymisenä
- roolileikeistä ja teeskentelystä nauttiva
- pakkomielleistä käyttäytymistä

Kiitos tuhannesti ajastanne ja asiantuntemuksenne jakamisesta muiden velvollisuuksien ohessa!

LIITE 3. KEHUMISEN TAVAT

KEHUMISEN TAVAT

Krista Pekkala 2022

mukaillen positiivinenkasvatus.fi

<p>ELEKEHU * kopo, läpy * hymy, lempeä katse * ohimennen koskettaminen esim. hartioihin</p>	<p>KIITOS!</p>	<p>TOIMINTAA KUVAILEVA KEHU "Kiitos kun laitoit astiat koneesta kaappiin!" "Hienoa, että keräsit legot laatikkoon! Nyt minun on helpompi siivota."</p>
<p>MYÖNTEINEN MINÄVIESTI "Tulin iloiseksi, kun keräsit kaikki lätkätavarat eteisestä. Nyt pystymme kulkemaan siitä helposti."</p>	<p>YRITTÄMISEN KEHU "Hyvä yritys, ensi kerralla jo varmasti onnistuu!"</p>	<p>TYÖSKENTELYKEHU "Kylläpä teet sinnikkäästi ja tarkasti!"</p>
<p>ETENEMISEN KEHU "Aiemmin viivyteltit ruokailuun tuloa, mutta nyt tuli heti kun ruoka oli valmista, vau!"</p>	<p>LEIKKISÄ KEHU "Mitä ihmettä, enhän mä ehtinyt edes hampaita harjata, kun olit jo ulkovaatteet päällä valmiin. Mistäs sä supervoimia sait?"</p>	<p>EMPATIAKEHU "Voi onko ihanaa makoilla riippumatossa ja nauttia lomasta!"</p>
<p>LÄSNÄOLEMISEN KEHU "Kuinka mulla olikaan ikävä sinua, ihana olla sinun kanssa tässä nyt!"</p>	<p>NÄKEMISKEHU "Sä niin tarkasti keskityt kirjan lukemiseen, että varmasti kyllä jää mieleen asiat sieltä"</p>	<p>JUORUKEHU Kehutaan lasta lapsen läsnäollessa toiselle aikuiselle esim puhelimesta tai kasvatusten</p>
<p>LUONTEENVAHVUUSKEHU "Mukava kun halaat pikkusiskoä ennen kavereille lähtöä. Se kertoo sinun rakkaudellisuudesta perhettä kohtaan"</p>	<p>SISÄISEN HYVÄN KEHU "Ompa hieno maalaus! Varmasti olet ylpeä itsestä kuinka hienon osaitkaan tehdä!"</p>	<p>KYSELEVÄ KEHU "Taitavasti tehty puunaulakko. Miten sä oot saanut nämä tapit näin siististi vuoltua ja kiinnitettyä?"</p>

LIITE 4. TIIVISTELMÄ PDA-PIIRTEISYYDEN ILMENEMISESTÄ JA PEDAGOGISISTA TUKIKEINOISTA

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen vastauksena on, että PDA-piirteisyys ilmenee

- arkitoimintojen vaikeuksina, koska ne koetaan vaatimuksina ja niihin liittyy aistitiedon käsittelyn haasteita
- rooleihin uppoutumisena ja rikkaana mielikuvituksena
- leikeissä rakenteluleikkien ja liikunnallisten leikkien suosimisena
- kolmena vaihtoehtoisena yleisenä mielialaprofiilina; iloinen ja puhelias, kiukkuinen ja impulsiivinen tai vetäytyvä ja passiivinen.
- älykkäinä kielenkäyttötapoina puheretoriikaltaan, mutta sosiaalisissa tilanteissa puheen pragmatiikassa ja motoriikassa on heikkoutta
- aistitiedon käsittelyssä (tunto, haju, kuulo), jossa on yli- tai aliherkkyyttä tai aistihäikäisyyttä
- erittäin tarkkana muistina ja jatkuvana ympäristön skannaamisena
- tunnetilojen hyvin äkillisinä ja nopeina on/off -vaihteluina suuntaan ja toiseen
- pakonomaisuutena joko toimintoja tai henkilöitä kohtaan
- vastusteluna ja vaatimusten välttelyä, joka johtuu kontrolloinnin ja vallan tarpeesta sekä ahdistuneisuudesta ilmeten hyvin moninaisin muodoin ja strategioin, jopa väkivaltana
- sympaattisen hermoston reaktioina: taistele, pakene, jähmety
- sosiaalisten suhteiden haasteena, joissa toisten määrääminen ja ennakkoajatusten mukainen joustamaton toiminta korostuu
- sosiokognitiivisten taitojen heikkoutena
- tunnesäätelytaitojen heikkoutena
- osallisuuden haasteina

Toiseen tutkimuskysymykseen vastauksena on, että sujuvaa arkea tuovia pedagogisia tukikeinoja ovat:

- luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen luominen
- vuorovaikutuksessa aikuisen oman ilmaisun reflektointi; passiivissa puhuminen, ohjeet jutustelun lomassa, äänensävy
- ohjaamiseen liittyvien keinojen huolellinen käyttäminen; viestinnän väylinä visuaalinen tuki ja kehollinen ohjaaminen sekä muiden malli, lauseiden muotoilu painostamattomaksi, ajan antaminen, ohjeet ryhmälle, sopiva ennakointi, avun antaminen
- PANDA-malli
- kehujen kriittinen käyttäminen tarkasti harkitulla tavalla
- kognitiivisen käyttäytymisterapian sovellukset analyseineen (mm. ABC, FKA)
- syy-seuraussuhteiden opettaminen arjessa toteutuneiden tilanteiden avulla tarinallisuutta, pikapiirtämistä, kuvia, menetelmiä ja draamaa käyttäen
- ymmärrys mentalisaatiosta ja mentalisaatiokyvyn vahvistaminen sekä validointi
- tapahtumista pikapiirtäminen

- sosiaaliset tarinat
- päivärutiinit ja ennustettavuus painostamista välttäväällä tavalla
- kiireen, siirtymien, tiukkojen aikataulujen, isojen ryhmätilanteiden ja jonottamisen minimointi
- muutama ehdoton sääntö, mutta muutoin joustetaan tarvittaessa tilanne ja lapsen ahdistuneisuus ja vaatimusten sietokyky huomioiden
- valitse taistelusi, sillä asioiden ratkaiseminen vaatii pitkäjänteisyyttä
- kuormittuneisuuden ja ahdistuneisuuden vähentäminen aistiesteettömällä ympäristöllä, taiteen keinoin, yksin olemisella, syvätuntoaistimuksilla ja vuorovaikutuksen muuttamisella selkeäksi ja flegmaattiseksi elekieltä minimoiden
- osallisuuden ja sosiaalisten taitojen vahva tuki erityisesti vapaan tekemisen ja leikin hetkillä
- vallan tematiikan tunnistaminen
- monialaisen yhteistyön kautta PDA-piirteisen lapsen ja hänen yhteisönsä hyvinvointiin vaikuttaminen